

Czenczer Orsolya

Külföldi minták – honi tennivalók a fiatalok büntetés-végrehajtásában

Milyen problémák merülhetnek fel a bűnelkövető fiatalok zártintézeti nevelése és kezelése során? Hogyan lehet ezeket megoldani? Hogyan csinálják ezt tőlünk nyugatabbra? Vannak-e eredményes követendő példák? Ha igen, működnek-e egyáltalán nálunk, a mi intézeteinkben, a mi fiatalok bűnelkövetőink vonatkozásában? Számos kérdés és probléma merült fel a konferencián. Az elméleti és tudományos előadások, valamint több gyakorlati szakember vitaindító gondolatai után az én célom – e cikk keretében – a továbbgondolás lenne.

Mindannyian tudjuk, hogy számos kísérleti programot, csoportterápiát, kezelési tréninget alkalmaznak külföldön – próbálkozásként – ezen különleges fogvatartotti kategória tagjainak körében. Ebből kiindulva minden egyes ország sajátos módon próbál megoldást keresni bűnelkövető fiataljainak reszocializálására. Nyilvánvaló tehát, hogy „ahány ház, annyi szokás”. Ennek ellenére számos hasonlóság megfigyelhető a nyugati országok fiatalokra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszereiben – legyen az a különálló bíróság, a fiatalokra specializálódott bíró, a jóléti tanácsok létrejötte – a nevelési elképzelések és az intézeti elhelyezési formák összehasonlítása során. A közös elem minden esetben a gyermek, a fiatal mint egyén, nem pedig az elkövetett bűn vagy a kiszabott büntetés előtérbe helyezése volt; ebből következően az illető országok a fő hangsúlyt a kezelésre/nevelésre, az eredményes visszaillesztésre fektették a büntetés helyett.

Nagyon fontos azonban megjegyezni: amikor arról beszélünk, hogy a különböző nyugat-európai országok milyen megoldásokat alkalmaznak és hogy ezeket hogyan tudnánk mi is hasznosítani, akkor ez nem jelenti azt, hogy pártján lennénk a megdöglött mintaátvételeknek. Számtalanszor bebizonyosodott, hogy ez nem mindig jó megoldás; hogy csak azért, mert valami külföldi, nem fog automatikusan működni nálunk.

A kelet-közép-európai országok tekintetében általában felmerül a kérdés, hogy melyik nyugat-európai állam vagy jogrendszer az, amelynek hatása és megoldásai visszaköszönnék az adott ország jogszabályaiban. Az átvétel nem baj, hiszen „okos, ki más kárából tanul” – mondja a közmondás; de bár tanulnának belőle. Ezek a hatások ugyanis – azaz a „külföldről” érkező elméleti koncepciók és gyakorlati technikák – csakis akkor működhetnek, ha illeszkednek az adott ország büntetőjogi alapelveihez, igazságszolgáltatási gyakorlatához, sőt a közvéleményhez és a politikai akarathoz is.

Néhány külföldi „példa”

Nem mindig szerencsés az Amerikai Egyesült Államokkal példázódni, mert sokszor szélsőséges, de ugyanakkor hihetetlenül színes megoldásokat találunk a fiatalok nevelésére. A terjedelmi korlátokra tekintettel ízelítőként csak egy mintát emelek ki – a híres DuPage nevelési programot –, amely szorosan kapcsolódott a konferencia és a vita témájához, az agressziókezeléshez, motivációhoz és terápiához.

A DuPage Megyei Fiatalok Fogvatartási Központ Wheatonban, Illinois államban található. A Központ egy háromszintű programrendszert működtet, amely a hivatalos oktatási terv szerinti tanítást (Full Academic Program), képzőművészeti és szabadidős programokat (Art and Recreation) és a „Viselkedésváltozás” programot (Behavior Modification) foglalja magába. A DuPage Központ módszere leginkább ez utóbbi program által vált híressé. „Egy hatékony viselkedéskezelési rendszer elsődleges eleme a megfelelő viselkedésmódok szisztematikus megerősítése” – vallják a Központ szakemberei. A DuPage ezt a célkitűzést egy pontrendszer használatán keresztül valósítja meg. A fogvatartottak öt készségterületen szereznek pontokat:

1. Figyelmen kívül hagyás (mások nem megfelelő viselkedésének figyelmen kívül hagyása, az aktuális feladatra való koncentráció, a figyelem elterelődésének elkerülése)
2. Beszéd (a bentlakó tudásának hatékony kifejezésre juttatása a csoportban és az órákon; a nyelv megfelelő használata, vagyis semmi káromkodás és oda nem illő beszéd)
3. Együttműködés/részvétel (az utasítások és az elvárások követése, segítségnyújtás és kezdeményezés)
4. Feladatok (a szobák rendezettek és tiszták; a fogvatartottak készülnek az órákra, és van házi feladatuk)
5. Gesztusok (nincs bandajelzés, nem megfelelő érintés; ugyanakkor van pozitív előjelű érintés, például vállon veregetés dicséret- vagy elismerésként, kézfogás, amikor új emberekkel találkoznak, illetve bemutatkozás)

A hangsúlyt egyértelműen a viselkedés „formálására” helyezik azáltal, hogy megerősítik a viselkedésváltozás során tett kis lépéseket. A teljes rendszer a jutalmazáson alapszik; semmit sem vesznek el, de valamennyi privilégiumot (látogatási idő meghosszabbítása, szabadidős eszközök használata, a szobában engedélyezett tárgyak típusa és mennyisége) ki kell érdemelni. Hetente egyszer összesítik a pontokat, és kijelölik a következő hétre vonatkozó szinteket. Az első szintbe sorolt bentlakóknak például csak két könyvet és ágyneműt engedélyeznek a szobájukban, és csak a szüleiket láthatják, érintkezés nélkül egy üvegfal mögül. A legfelsőbb szintet elért fogvatartottaknak már lehet növénye és rádiója, televíziója, valamint engedélyezett a szülőkkel és más családtagokkal való személyes találkozás is egy megfigyelés nélküli teremben.

A DuPage Központ a „nem megfelelő viselkedés” kezelésére nem használ a hagyományos értelemben vett, a büntetés-végrehajtási intézetekben szokásos büntetéseket. Ez az, ami tőlünk rendkívül idegen. A nem megfelelő viselkedést egy kiegyenlítési folyamat követi, amelyben kényszerűszüneteket alkalmaznak. A kiegyenlítés magatartásbeli téren nem más, mint a stimuláló hatások kizárása a bentlakó közvetlen környezetéből. Minden „rossz viselkedésért” 5 perces szünet jár. A személyzet nem figyelmeztet, és nem fenyeget, mindössze annyi hangzik el: „Tarts, kérlek, egy szünetet!”. A fogvatartott a legközelebbi falhoz megy, és 5 percre elfordul. Az idő lejártával a személyzet megkérdi tőle, hogy miért kellett szünetet tartania. Miután rámutattak a nem megfelelő viselkedésre, a fiatal visszatérhet eredeti foglalatosságához.

Ilyen jellegű programok, illetve a DuPage módszerén alapuló programelemek a legtöbb amerikai fiatalok intézetében megtalálhatók. Céljuk az egyéni alkalmazkodás és – a magasabb szintekre való eljutás révén – a versenyszellem kialakítása; a folyamatos tevékenység és versengés (minden napra van feladat ahhoz, hogy egy szinttel feljebb kerülhessen valaki a hét végére). Az ösztönzés a sikeresség elérésére – valamint az, hogy minden jutalmazás által érhető el – egy újszerű tendencia az állandóan és szigorúan büntető, néhol kegyetlennek tűnő amerikai igazságszolgáltatásban.

Hasonló érdekes programokat alkalmaznak a britek is. Angliában és Walesben a 10 és 17 év közötti elítélt fiatalok három típusú intézetbe helyezhetők el: Biztonsági Gyermek Otthonokba, Biztonsági Javító Központokba és Fiatalok Börtöneibe, amely utóbbiak elsősorban a 15-20 év közötti fiatalok bűnelkövetők részére fenntartott intézetek, és ahová az őrizetbe vett fiatalok körülbelül 80%-a kerül. Számos visszailleszkedési és utógondozási programot működtetnek a fiatalok intézeti elhelyezése alatti, valamint a szabadulás utáni idejének pozitív felhasználása érdekében; nagy gondot fordítanak a korai felismerésre és kezelésre a kábítószer-élvező fiatalok, illetve az egészségügyi vagy mentális problémákkal küzdő fiatalok esetében. A legtöbb program alapja a csoportos tevékenység a szülőkkel, gyámokkal, családokkal és hozzátartozókkal. Hangsúlyos figyelmet szentelnek olyan alapvető szempontoknak, mint például, hogy segítsenek az adott fiatalok saját életformájának kialakításában, vagy hogy az hogyan kezelje a pénzt; milyen az egészséges életmód, a helyes táplálkozás; valamint segítenek az önbizalma és önértékelése helyreállításában.

Szinte mindenik nevelési program alapja az interperszonális készségfejlesztés (Interpersonal skills training) és a magatartásbeli beavatkozás (Behavioural interventions), amelyek keretében különböző szerepjátékok, viselkedési formák tanítása, a bűncselekmény elkövetéséhez hasonló helyzetek magatartás-elemzése folyik. A brit szakemberek szerint minden intézetben be kellene vezetni az úgynevezett példaképrendszert (Mentoring), amely által egy fejlődést és támogatást biztosító kapcsolatrendszer lehet kialakítani a fiatal és a mentora között. Ez a kapcsolatrendszer tanácsadásból, bátorításból és a lehetőségek felkínálásából áll, azaz egy olyan kapcsolat kialakításáról van szó, ahol a „gyerek” megkapja azt a „szülői” támogatást és odafigyelést, amire szüksége van.

Mint láthatjuk: a brit megoldás inkább a környezeti kapocs erősítését célozza; nem cél a versengés vagy a sikeresség, sokkal inkább a család bevonásában, a felvilágosításban és egy követhető minta kialakításában látják a társadalomba való visszaillesztés eredményességének lehetőségét. Rengeteg fejlesztő programjuk van; céljuk, hogy a fiatalnak az életvezetés minden részterületéről adjanak képet, mintát, amit követni tud.

Nem lehet úgy beszélni reszocializációs vagy nevelési programokról bűnelkövető fiatalok esetében, hogy nem említjük ki Hollandiát. Hollandia nagyon sokáig a humanitárius börtönügy sikeres modellje volt, mind a holland társadalom, mind pedig az elítéltek szempontjából. A holland fiatalok intézeteinek döntő többsége egy - hazánkban is immár jól ismert és részleteiben alkalmazott - módszert használ, az EQUIP programot.

Az EQUIP módszer tulajdonképpen része egy lényegesen kiterjedtebb és komplexebb nevelési rendszernek, az úgynevezett ART (Aggression Replacement Training) programnak. Bár nevéből arra lehetne következtetni, hogy ez egy agressziókezelő terápia, az ART ennél sokkal összetettebb. Három fő részből áll: a Szociális Készségek (Skillstreaming) elnevezésű viselkedési részből; az Indulatkontroll-tréningből (Anger Control Training), mely egy emocionális komponens; illetve az Erkölcsi Érvelés Tréning (Moral Reasoning Training) nevű, az értékekkel összefüggő részből. Ez a strukturált program olyan módszertannal rendelkezik, amely a (szociális) interperszonális készségek fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. A készségek elsajátításával arra törekszik, hogy a résztvevő belső kontrollját erősítse, megfigyelőképességét fejlessze, kommunikációja pontosságát, a frusztráltsággal szembeni toleranciáját, illetve ambícióit növelje; hogy jobban boldoguljon a (mindennapi) élet által támasztotta igényekkel szemben. Az ART tanterv zártintézeti változatában 10 fejlesztendő képességet nevez meg: panaszkodás, mások érzelmeinek a megértése, valaminek a megbeszélése, a dühre való reakció, a verekedésből való kimaradás, segítség másoknak, a vád, illetve a csoportnyomás kezelése, az érzelmek kifejezése, valamint a kudarckezelés. Eredetileg tehát nem szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek számára készült a program, hanem elsősorban iskolákban, különböző szociális intézményekben való alkalmazásra; viszont a sorozatos sikerek után bevezették a módszert a legtöbb holland büntetőintézetben (nemcsak a fiatalok számára fenntartottakban), illetve az alternatív szankciók tréningkurzusai alkalmával is használják a program egyes komponenseit.

A hollandok tehát egy másik szempontból is megközelítik a problémát: azaz, hogy követhető-e a mai erőszakos fiatalok frusztrált magatartása ahhoz a portréhoz, amit a társadalom kialakított róluk, úgy beállítva őket, mint értéktelen, veszélyes és javíthatatlan egyének. A legtöbb kamasz önbecsülése, önértékelése rendkívül alacsony, éppen ezért a hibás önkép és a düh nagyon szoros összefüggésben vannak. A strukturált, megismerésen alapuló programok arra is szolgálnak, hogy eloszlassák az ezekről a fiatalokról kialakított sztereotípiákat.

Tovább haladva: a kontinentális Európa országában a fiatalok bünelkövetők védelmének hagyománya sokkal erősebb, mint az angolszász rendszerben, annak ellenére, hogy ezekben az országokban is folyamatosan változnak a tendenciák, haladni kell a fiatalok bűnözés által diktált irammal és az azok megtorlására szolgáló, valamint a bünelkövetők nevelésére/kezelésre irányuló trendekkel. Az újlatin országok büntetés-végrehajtási rendszere – és azon belül a fiatalok elkövetők szabadságvesztés-büntetése – egyik fő céljaként a szabályozott reszocializációs nevelés alapelveként jelenik meg. Az EQUIP módszer nem melleseleg ezekben az országokban is „alpmódszernek” számít a fiatalok intézeteiben, hasonlóan a németajkú országokhoz.

Míndezek mellett a német kollegák sajátos megoldásokat is kialakítottak. Ilyen például az rockenbergeri fiatalok intézete igen széles körben ismert reszocializációs programja. Az intézet végrehajtási profilja – egyben nevezetes kísérleti modellje – a lakócsoporthoz végrehajtási szisztéma. A lakócsoporthoz való elhelyezés elsősorban életkori szempontok szerint történik, lényeges hangsúlyt fektetnek ugyanis az iskolai oktatás fontosságára. Ezekkel a csoportokkal egy – szociális munkásból és 5-6 állandó segítő munkatársból álló – csapat, az úgynevezett „team” foglalkozik, amelynek tagjai a fiatalok közvetlen közelében dolgozva felismerik azok szükségleteit, igényeit, viselkedési mintáit és problémáit. A team széles hatáskörrel bír, ugyanis indokolt esetben az adott probléma megoldásához szükséges specialistákat, orvosokat, pszichológusokat, szakembereket vonhatnak be a nevelési folyamatokba; illetve a fiatalok rezsimkönnyítésével, az eltávozás, illetve a szabadságolás engedélyezésével, valamint fegyelmi büntetések kiszabásával kapcsolatos döntések meghozatalára is ők jogosultak. A lakócsoporthoz légkörét továbbá az is javítja, hogy sem az alkalmazottak, sem pedig a fogvatartott fiatalok nem hordanak egyenruhát: mindannyian a saját ruhájukat használják.

Érdekességként megemlítem, hogy Ausztriában az egyes intézetekben lévő szociálterápiás részlegek kialakítását német mintára végezték el. Ez azért érdekes, mert ezeket a részlegeket a fiatalok esetében (is) a szexuális bünelkövetők terápiás kezelésére alakították át, míg Németországban általános reszocializációs célokra működtetik őket. A szociálterápia egyéni és csoportos terápiából, áldozat-empátiás szociális csoportból, konfliktuskezelési csoportból, szexuális felvilágosítás csoportból, valamint – súlyosabb esetekben – pszicháter segítésével működő különböző szakcsoportokból áll.

Tehát a német megoldások célirányosan az úgynevezett problémás területekre összpontosítanak. A csapatok és a különböző szociálterápiás eszközök által megkeresik a fiatal személyiségének gyenge pontjait, és azokra próbálnak megoldást adni. Az általános nevelési eszközök és módszerek helyett a specializált, egyénorientált, a személyiséghez igazodó fejlesztő programokkal próbálnak hatni a bünelkövető fiatalokra.

Van azonban egy olyan kérdés – Magyarországon ezzel még nem találkozhattunk –, amely nagyon súlyosan érinti az említett országok büntetés-végrehajtási gyakorlatát, nevezetesen a bevándorlás kérdése. A nyugat-európai államokban – kifejezetten Olaszországban, Németországban és Svájcban – magas a bevándorló népesség aránya és jelentős mértékű annak bűnelkövetői tevékenysége. Ez az életmód a fiatalkorúaktól sem idegen, éppen ezért ezeknek az országoknak a büntetés-végrehajtása olyan problémákkal szembesül, amelyeket egy – nem abban a társadalomban felnőtt, vagy nem az európai kultúrkörből és környezetből érkező – külföldi fiatal reszocializációja felvet. Tehát ők sokkal tágabb és sokrétűbb problémával szembesülnek.

És végül (azért, hogy ne diszkrimináljuk a keleti megoldásokat) egy teljesen új, bár elemeiben a már említett módszerekre emlékeztető új tendenciát is megemlítek – egy közeli szomszéd – Románia példáján keresztül. Romániában jelenleg két bv. intézet és három javítóintézet működik kifejezetten a fiatalkorúak részére. (A fiatal bűnelkövetők egy része a felnőttek számára fenntartott intézetekben kerül elhelyezésre.) Románia legmodernebb és legfelszereltebb, a fiatalkorúak számára épült intézete a Bodzási (Buzias) Javító-Nevelő Intézet. A Temesvár közelében lévő intézetbe 2004. július 1-én léphettek be az első fogvatartottak. A lakóhelyhez legközelebb eső intézetben való elhelyezés elve alapján a Bodzási Intézet 13 megye 14 és 18 év közötti fiatalkorú bűnelkövetőit fogadja. Az intézet félig-nyitott (hivatalosan az első ilyen jellegű intézet Romániában), amely lehetőséget teremt a hasonló korú kinti fiatalokkal való közös programok szervezésére és ezáltal fokozatos reszocializációs lépések megtételére. Az intézet által szervezett nevelési és reszocializációs tréningeket és programokat hét nagy érdeklődési körre bontották: egészségügyi nevelés (higiénia); ismeretterjesztő és kulturális nevelés; kifejezőkézség és a szabadidő hasznos eltöltése; rekreációs és sporttevékenységek; hobby tevékenységek; erkölcsi nevelés – a helyes értékrend kialakítása; valamint az önálló gondolkodás és személyiség kialakítására vonatkozó tréningek (személyiségfejlesztő tréningek). A fiatalok napirendje mellett az intézet hangsúlyt fektet arra, hogy megtanítsa és rászoktassa őket az önmaguk számára szükséges tevékenységek rendszeres elvégzésére, azaz saját maguk mossák a ruháikat, ők takarítják a szobáikat, tantermeiket, műhelyeiket. Az intézet kognitív-magatartási terápiákat (agressziókezelést, kapcsolatépítő tréninget), művészetterápiás kezeléseket (mellesleg Polcz Alain módszerét), valamint egy úgynevezett ludoterápiás kezelést is alkalmaz. (A ludoterápia általában kisgyermekek körében alkalmazott pszichoterápiás módszer. Játék keretében próbálják meg feloldani a gyermek félelmeit, rettegéseit, azért hogy reálisan láthassa a világot.)

Gondolatok – kérdések

Nyilvánvaló tehát, hogy mindenhol a világon kísérleteznek a zárt intézetben elhelyezett fiatalok hatékony nevelésének kifejlesztésével. Nem szabad ugyanis egy percre sem szem elől téveszteni, hogy ezek a fiatalok – sokszor még csak gyerekek – nemcsak bűnelkövetők, hanem áldozatok is egyben (va-

lakinek az áldozatai: a családnak, a társadalomnak, az oktatási rendszernek stb.), és mint ilyenek élete a legtöbbször végképp megpecsételődik. Nem újdonosság, hogy a büntetés-végrehajtás nem csupán az elítéltek elzárását és őrzését biztosítja, de egyre komolyabb nevelési feladatai is vannak. Az utóbbi évtizedekben fokozatosan erősödött az igény arra, hogy olyan programokat dolgozzanak ki, amelyek a testi és szellemi képességek megtartását, fejlesztését segítik elő, valamint általuk lehetőséget kap a fogvatartott önmaga megismerésére, környezete elfogadására, egy „társadalom-konformabb” élet megvalósítására.

A büntetés-végrehajtási intézeteken belül zajló önismereti, személyiségfejlesztő és a szociális adaptációt elősegítő programok összességét alternatív reszocializációs eszközökként határozhatjuk meg. Alternatív, hiszen nincs – egyenlőre – jogszabályi kötelezettség ezen programok konkrét működtetésére. Bár nyilvánvalóan az összes vonatkozó jogszabály hangsúlyozza az elítéltek nevelésének fontosságát, valójában ennek mibenlétét, elemeit és működését nem részletezi a kellő pontossággal. Egyetlen konkrét célt határoz meg csupán, az elvárt eredményt, azaz a társadalomba való beilleszkedést. Felvetődik tehát a kérdés, hogy kompenzálhatja-e egy büntetés-végrehajtási intézet környezete a korábbi hiányokat? Kifejleszhet-e olyan tulajdonságokat, amelyek nélkül lényegében elképzelhetetlen a társadalom által elfogadható életmód, viselkedés? Elláthatja-e ezeket a szociális feladatokat a büntetés-végrehajtás, azaz rendelkezik-e a büntetés-végrehajtás valós szocializációs eszközökkel? És egyáltalán: léteznek-e speciális rabnevelési módszerek?

Egy másik szintén érdelemes gondolat, hogy amíg a bv. intézeteken belüli felnőttnevelés létjogosultságát vagy szükségességét sokan megkérdőjelezik, a fiatalok személyiség-korrekciónak fontosságát senki sem vitatja. Ma mindazok, akik ezzel a témával foglalkoznak, szintén nem vitatják, hogy kikerülhetetlen tény: a fiatalok elítéltek döntő többsége súlyos alkalmazkodási zavarokkal küzd; nevezetteknek jelentős szocializációs elmaradásaik és alapvető nevelési hiányosságai vannak. Ezeket a fiatalokat nem lehet szokványos nevelési eszközökkel, módszerekkel tartósan kezelni. Illetve lehet, csak eredménytelenül. Ehhez a helyzethez járul hozzá továbbá a börtönártalmak hatása, amely sokszor súlyosan károsítja a már amúgy is labilis személyiséget. (Hogy egy gyakorlati képet fessek: egy átlagos fiatalok elítélte impulzív, alulkontrollált, szorongó, amit viszont agresszivitással leplez. Az alulkontrolláltság a szükségletek azonnali kielégítésére való törekvésben nyilvánul meg: „Azonnal a nevelővel akarok beszélni”). Ez a fiatal egyén a szubkultúrában a helyét erőszakkal tudja csak kivívni, illetve megtartani, és ez az intézetben belül is fontos vezérelv marad. A vezéregyéniségekre jellemző vagy a magasabb intelligencia, vagy az agresszió – amihez kellő testi erő is szükséges – magas szintje. Ezzel együtt a fiatalok kialakulatlan személyiségük miatt könnyen sodorhatók, befolyásolhatók, gyenge önkontrollal és realitásérzékkel rendelkeznek.

Mіндеzen jellemzők mellett a legtöbben hátrányos helyzetű családokból érkeznek, nehéz anyagi és szociális gondokkal küszködnek, gyakran előfordul a családban a bűnelkövetői minta az apa vagy a testvér kapcsán. Továbbá egyes fogvatartottak olyan súlyos gyerekkori traumákkal, bántalmazással vagy elhanyagoltsággal rendelkeznek, hogy a kárt helyreállítani szinte lehetetlen. Vannak olyan fiatalok is, akik nem is akarnak változtatni az életükön, hiszen számukra ez a megszokott, a normális, és szeretik is ezt az életformát. Bármilyen is a háttérük, miután bekerülnek az intézetbe, szembesülniük kell a zárt rácsokkal, a szigorú fegyelemmel és főleg a hasonlóan problémás zárkátársakkal. Ebben a helyzetben az intézet nevelő hatása lényegesen lecsökken a többi körülményhez képest.

Mit lehet tenni? Hogyan is lehet nevelni azt, akinél a hagyományos pedagógiai módszerek csődöt mondtak? Mit lehet kezdeni egy olyan gyerekkel, aki egész életében a társadalom peremén élt, nincsenek pozitív mintái, nincsen összehasonlítási alapja, nem ismeri az elfogadott és elvárt társadalmi normákat, illetve az azoknak való megfelelés alkalmával csalódás, kudarc, negatív élmény érte. Minden ember egyedi – minden fiatal is az. Ezért egy egységes, általános „sablont” nem lehet számukra működtetni. Gondoljunk csak bele: Bekerülve a börtönbe „kényszerzubbonyt” kapnak: pontos napirend, állandó bezártság, ugyanazok az arcok, feladatok és elvárások sokasága, fegyelem, rend, szigor. Ebben a környezetben ugyanakkor megpróbálják őket nevelni, személyiségüket fejleszteni, egyéniségüket formálni. Ilyenkor már nem lehet szocializációs alapot lerakni, ahhoz túl késő, viszont alap nélkül meg nem lehet építkezni. Éppen ezért a zártintézeti reszocializációs nevelés kapcsán elsődlegesen a „lyukak betömésére”, a hiányzó minták és az alternatív lehetőségek „bemutatására” van lehetőség. Az, hogy ezeket a fiatal elfogadja és elsajátítja-e, már nem az intézet döntése.

A büntetés-végrehajtás két funkciója – az őrzés és a nevelés/kezelés – közti egyensúly fenntartása egy nagyon kényes és komoly probléma. Egyiket sem lehetne feláldozni a másik javára, azonban nálunk nyilvánvalóan a nevelés/kezelés háttérbe szorul a biztonságos őrzés érdekében. A börtönök biztonsági előírásai és szabályai sokszor megnehezítik a nevelési programok megvalósítását és eredményességét. Kérdés tehát, hogyan lehet ezen változtatni úgy, hogy a biztonsági szempontok is érvényesüljenek? Milyen programokat lehet működtetni és hogyan, ahhoz, hogy a biztonságos őrzés és a nevelés kettőssége, azaz a kényszer alatti nevelés érvényesüljön?

Nagyon fontos továbbá, hogy – ha figyelemmel követjük a nyugati (vagy netán keleti) trendeket, és találunk olyat, mely reményeink szerint használható lenne – a részletekre is hangsúlyt kell helyezni. A reszocializációs, nevelési programok könnyen megbukhatnak, ha csak a formákat, külsőségeket vesszük át. Egy más kultúrában, szocializációs környezetben felnőtt vagy fejlődő fiatal esetén nem biztos, hogy ugyanazok a módszerek működnek. Minden egyes csoportterápiás tevékenységet rá „kellene húzni” a mi jogrendszerünkre, a mi

fiatalok bűnelkövetőikre, a mi bűnözési okainkra és rehabilitációs céljainkra. Továbbá ezen programok működtetésének nem egyszerű szabadidős tevékenységnek kell lennie, hanem egy életforma kialakítását kell szolgálnia. Ugyanis semmit sem ér, ha a módszert hetente egyszer vagy kétszer előveszik 1-2 órára, azután folytatódik az élet a megszokott módon.

Szintén lényeges megállapítás – ma már mindenki tudja –, hogy a pszichoterápia általában nem gyakorol tartós hatást az elítélt bűnözők személyiségére. A börtön nem tudja megérinteni a személyiség mélyebb struktúráit, amellet pedig egy zárt, ingerszegény környezetben mindenki másképp viselkedik. Éppen ezért az olyan foglalkozások, amelyek mély pszichológiai változásokat várnak, eleve kudarcra vannak ítélve. A fiataloknál meg főleg. Róluk a „nagy lelki beszélgetések”, a bölcs kinyilatkoztatások is pillanatok alatt leperegnek. Játékos, szituációs programokra van szükség, amelyek lekötik a figyelmüket, felkeltik az érdeklődésüket és kíváncsiságukat; véleményt formálhatnak, ezáltal gondolkodásra „kényszerülnek”; meg kell tanítani őket, hogy türelemmel és toleranciával fogadják társaik véleményét, ez szocializálódásukat is szolgálja egyben.

Nem szükséges nemzetközi kitekintés ahhoz, hogy mindannyian egyetértünk abban: a börtönnevelésnek egyértelműen pro-szociálisnak kell lennie. Csak így lehet eredményes. A reszocializációs rezsím lényege abban áll, hogy a fogvatartottak idejét ki kell tölteni szociálisan értékes és hasznos tevékenységekkel. Talán úgy is megfogalmazhatnám, hogy ami kell a sikeres zártintézeti neveléshez, az a jó program, a jó szakemberek, az anyagi forrás. „Mindössze” ennyi. Jó programokról hallhattunk. A jó szakemberek meglete már nehezebb kérdést jelent: ezen programok működtetése a klasszikus nevelési feladatok ellátása mellett a jelenlegi személyzettel nálunk nem igazán megoldott. A tapasztalatok alapján a bv. személyzettel kapcsolatosan három egyértelmű kíváncsálgatás merül fel: a.) nagyobb létszámra, b.) képzett szakemberekre és c.) motívált személyzetre lenne szükség.

Ugyanakkor hasonlóan fontos tényező, hogy mennyire receptív, fogékony a fiatal bűnelkövető ezekre a foglalkozásokra. A kor, az élettapasztalat, a neveltetés, az iskolázottság, a szenvedélybetegségek esetleges megléte és az egyéb személyes tényezők egyaránt meghatározzák a börtönnevelési programokra való receptivitást. A nevelési tevékenységek eredményessége nagyon nagymértékben attól is függ, hogy éppen hol tart a fiatalok büntetési idejében. (Ha még az elején, akkor általában motiválni kell; ha a végén, akkor már a szabadulásra kell felkészíteni kifejezetten ilyen célú programok keretében.) Egy közös elem, azt gondolom, mindenképpen leszögezhető: minél inkább látja a fiatal azt, hogy más alternatívái is vannak a bűnözésen kívül, valószínűleg annál inkább hajlamos lesz a változásra. De hagy-e kellő alternatívákat a társadalom számára, ha már kikerült?

Felhasznált szakirodalom

- Allen, Rob: *From punishment to problem solving: A new approach to children in trouble*. In: *Debating Youth Justice*. Center for Crime and Justice Studies, London, 2007.
- Aleku Mónika – Csordás Sándor – Pacsek József: *A fogvatartottak foglalkoztatásának és programlehetőségeinek jelenlegi helyzete*. Börtönügyi Szemle 2006. 1. 65-78.
- Borbély László: *Szocializáció és reszocializáció a börtönben*. Börtönügyi Szemle 2006. 4. 93-98.
- Dünkel, F.: *Juvenile Justice in Germany. Between Welfare and Justice*. In: *Comparative Youth Justice, Critical Issues*. Sage Publications, London, 2006.
- Graham, J. – Moore, C.: *Trend Report on Juvenile Justice in England and Wales*. In: *Beyond Welfare Versus Justice – Conference Paper*. Conference of the European Society of Criminology, Amsterdam, 2004.
- Homonyikné Bertha Laura: *Az agresszivitás és az agresszió csökkentése. Rehabilitációs programok az antiszociális, bűnelkövető fiatalok körében*. Börtönügyi Szemle 2007. 1. 35-44.
- Jensen, Erik: *An historical Overview of the American Juvenile Justice System*. In: *Juvenile Law Violators, Human Rights, and the Development of New Juvenile Justice Systems*. Hart Publishing, Oxford, 2006.
- Junger-Tas, Josine: *Trends in International Juvenile Justice: What Conclusions Can be Drawn?* In: *Comparative Youth Justice, Critical Issues*. Sage Publications, London, 2006.
- Kerezsi Klára: *A fiatalkori bűnözés kezelése és megelőzésének lehetőségei*. Belügyi Szemle 1997. 10. 1-13.
- Lőrincz József: *Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában*. IM BVOP, Budapest, 1992.
- Lőrincz József: *Távlatok. Fejlesztési vázlat a fiatalkorúak hazai büntetés-végrehajtásához*. Börtönügyi Szemle, 1994. 1.
- Lőrincz József: *Útkeresés a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában az ezredfordulón*. In: Wiener A. Imre ünnepi kötet. Libri Amicorum 16., KJK Kerszöv, Budapest, 2005.
- Margitán Éva: *Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005.
- Vókó György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*. 4. jav. kiad. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.

Biró Mónika

A stressz és kiégés vizsgálata a büntetés-végrehajtás dolgozói körében

A stressz a munkahelyen – a teljesítménnyel, eredményességgel és biztonsággal való összefüggései miatt – ma az egyik legfontosabb munkapszichológiai kérdés. A büntetés-végrehajtási intézetekben jellemző szerep-kettősség, állandó munkaerő-hiány, túlterheltség, monotonitás, forráshiány, felújításra szoruló munkakörülmények, a kor követelményeit követő munkaeszközök hiánya mind egyenes arányban állnak a megélt stresszel. Sok, nehézséget okozó, akár rendkívüli esemény következményei bizonyítják, hogy a szervezet a mai szervezetelméletekbe, a fejlődési irányba nem illik bele, sőt sokszor az árral szemben halad. Ilyen problémás területek – munkapszichológiai szempontból – a szervezeti felépítés; a vezetői készségek és kiválasztás; a munkacsoportok munkája, motiválása, elismerése, értékelése; és általában a munkatársak kiválasztása, képzése.

Jelen cikk a stressz és kiégés elméleti alapjairól, majd egy vizsgálat – amely 2004 és 2005 során készült – eredményeiről szól. Az újabb statisztikai adatok (pl. a fluktuáció, a dolgozók, illetve a nyugdíjba vonulók létszáma stb.) a vizsgálat eredményeit nem változtatták meg, nem helyezték új megvilágításba, sőt inkább megerősítették azokat.

A stressz és a kiégés

A stressz

A stressz korunk nagy jokerje: sokféle munkahelyi problémáért, zavarért, teljesítőképesség-csökkenésért a stresszt okoljuk. Mai fogalmaink szerint a stressz maga az *egyensúlyi állapotból való kibillenés, amelynek visszaállítása jelentős energiaforrásokat igényel*. A stressz okozója minden olyan esemény, amely egyéni fennmaradásunkat veszélyezteti (LAJKÓ, 2002), de ezt a veszélyérzetet az emberek nagyon különbözően élik meg: az egyén védekező készségétől, korábbi tapasztalataitól függ, hogyan küzd meg a stresszt okozó eseménnyel.

A stresszor az az inger, vagy környezeti tényező, amely az egész folyamatot beindítja, és létrehozza a stressz-választ. A stresszt okozó esemény értékelése többféle lehet: az esemény *semleges*, azaz nem fontos az egyén számára; *fenyegetettség*, ami már növeli az egyén „készenléti” (szakszóval élve: arousal) szintjét, amelyet az egyén félelemként, szorongásként, nyugtalanságként élhet meg; a harmadik lehetőség a kár, vagy *veszteség*; és végül *kihívást* is érezkelhet, amelynek mind kár, mind győzelem lehet a végső kimenete. Ebből is látszik, hogy ugyanaz az esemény – akár munkahelyi konfliktus, új feladat, váratlan esemény – egyes embereknek semmiféle gondot nem okoz, mások tartanak tö-

le, míg megint mások „harci kedvét” kifejezetten felkelti. Ezért fontos a munkatársak átgondolt kiválasztása különböző pozíciókra: pl. a készenléti csoportba a kihívást észlelő típusból, míg körletre akár vegyesen is kiválaszthatunk, így téve a csoportot kellően színessé, együttműködővé, úgy, hogy az sokrétű, sokféle helyzetre legyen képes reagálni.

A stresszt-keltő események lehetnek pszichikai vagy fizikai jellegűek, a munkahelyi stresszorok specifikusan a következők lehetnek (JUHÁSZ, 2003):

- A *munkafeladattal* kapcsolatos stresszorok: túl- vagy alulterhelés(!), munkafeltételek, változások a munkában, lépést tartani a változásokkal.
- A *munkakörnyezettel* kapcsolatos stresszorok: fizikai környezet jellemzői.
- A szervezetben betöltött *szereppel* kapcsolatos stresszorok: szerep-kétértelműség, szerepkonfliktus, túl sok vagy túl kevés(!) felelősség más dolgozókért, a karrierfejlődés túlzott, vagy nem elégséges. Csoportszinten: összetartás hiánya, jó munkatársi kapcsolatok hiánya, csoporton belüli konfliktusok, felettséssel vagy beosztottal való rossz kapcsolat. Szervezeti szinten: szervezeti légkör, vezetési stílus, ellenőrzési rendszerek, technológia, és annak változása, túlságosan alacsony fizetés, az állás bizonytalansága.
- A *szervezeten kívüli* stresszorok: családi kapcsolatok, anyagi problémák, társadalmi problémák, családi és munkahelyi szerepek összeegyeztetésének nehézségei, a személyes hitek, meggyőződések és a szervezeti politika közti konfliktusok, elidegenedés és anomia, gyakori költözés, közlekedés a munkahelyre, életkörülmények.

A lehetséges stressz-válaszok (ATKINSON, 1995; JUHÁSZ, 2003) lehetnek *biológiai* természetűek: a szervezet készenléti szintjének (arousal) növekedése állandósulhat, amely a szimpatikus idegrendszer fokozott aktivitását eredményezi, és így szinte minden szervre és az immunrendszerre hatással lehet (JUHÁSZ, 2003). Eredményük pedig szívproblémák, szívinfarktus, gyomorfekély, emésztési problémák, agyi infarktus, vérnyomás-ingadozás, vagy –növekedés, cukorbetegség, különféle allergiák, asztma – ezeket nevezzük összefoglalóan pszichoszomatikus betegségeknek, amikor is a lelki terhelés, egyensúlyvesztés testi problémákat okoz.

A stressz-válaszok lehetnek *pszichés*ek: ilyen a depresszió, a szorongás, a munkahelyi elégedettség csökkenése. Ehhez társulnak, és ebből erednek a teljesítmény-károsodások, illetve a különböző viselkedésváltozások. Ez utóbbiakhoz tartoznak az egészségkárosító viselkedésformák (dohányzás, alkoholfogyasztás, kábítószer-fogyasztás, túlzott kávéfogyasztás), a munkahelyi szerep leértékelése, értékének csökkenése, és végül a harag és agresszió – mint szélsőséges érzelmi válaszok. Végül a menekülés a munkából és az egyéb életszerepek károsodása sorolhatók ide, ez utóbbi a magányban, a civilektől és saját kollégáktól való izolációban, öngyilkossági kísérletben is megjelenhet.

Természetesen ne feledjük a *szervezet szintjén* megjelenő káros hatásokat: alacsony termelékenység, hiányzás, a munkaerő nagymértékű elvándorlása, munkahelyi feszültség, rossz légkör. A szervezet szintjén megjelenő káros hatások olykor az egyetlenek, amelyek miatt a szervezetek érdekeltek abban, hogy közelebbről vizsgálják a stresszt, és felhívják a vezetők figyelmét ezek kiküszöbölésére, az ezek ellen való tettek megindítására. A büntetés-végrehajtás területén belül eddig átfogó koncepció ennek elkerülésére nem létezett, a *Felőlősen, felkészülten. A büntetés-végrehajtási szervezet fejlesztési programja 2008-2010 (BVOP, 2008)* című anyag viszont már tartalmazza az ezzel kapcsolatos elméleti lépéseket.

Egy alternatív fogalom: pszichés megterhelés és igénybevétel

A *pszichés megterhelés és igénybevétel* a stressz alternatív fogalmai (Hódos, 1994). A megterhelés maga a munkatevékenységet követő sokrétű változás (fáradtság, feldobottság, vezetőtől jövő értékelés, ösztönzés stb.) Létezik ennek optimális mértéke; fokozott megterhelés esetén egy jól motivált munkavállaló is csak alig, vagy egyáltalán nem képes, nem hajlandó elvégezni az adott munkát.

A pszichológiai igénybevétel a megterhelésre adott egyéni reakció; túlzott pszichés igénybevétel akkor jelentkezik, ha az ember pszichofiziológiai teljesítőképességétől többet követelnek, mint amennyire képes. Három fázisa van: az első fázis mindig az *agresszió megjelenése*, amely a személy viselkedésében a munkateljesítmény ingadozásában, a hibázás megnövekedésében jelenik meg, egyre gyakoribb affektív kitörések jellemzik. Mindennek a funkciója a személyiség védelme a teljes összeroppanástól. Sokszor látható ingerült körletfelügyelő, aki néha megmagyarázhatatlan, és kipihenhetetlen fáradtságról panaszkodik, akinek testtartása, szavai, mimikája is mutatja fáradtságát, és a túlzott igénybevétel első szakaszának feszültségét.

Ezt a fázist követi a *regresszió*, azaz a meghátrálás és rezignáció, amikor is a teljesítmény szintje, az érdeklődés, a szociális kapcsolatok szintje jelentősen csökken, a személy elfordul környezetétől, az értékekhez való kötődése lazul. Ez összecseng a kiegésző jegyeivel, amikor a személynél megjelenik az érzelmi visszavonulás, elszemélytelenedés, apátia. Ezen szakasznak célja az, hogy – elzárva az egyént a további ingerektől – időt nyerjen a belső stabilizációra, azaz testi-lelki egyensúlyát próbálja visszanyerni. Azonban a munkahely és munkakörnyezet változatlansága, a nem elégséges megküzdési stratégiák jelenléte mindezt kifejezetten hátráltathatja, így végképp a kiegésző állapotába taszítva az egyént.

A legutolsó fázis a *restitúció*, amikor az előző szakasz energia-nyerésének sikeressége a személyt a teljesítményre orientálja ismét, a személy visszatér az egyensúlyi állapothoz. Ehhez azonban szükséges olyan megküzdési stratégiákat, technikákat, preventív módszereket beiktatni, melyek a második szakaszból a harmadikba vezetik át a személyt.

A kiégés

A kiégés, avagy burnout (HAJDUSKA, 2004 alapján; MASLACH, JACKSON, 1981; ÓNODY, 2001) a stresszel szervesen összekapcsolódó jelenség, mintegy következményének is tekinthető. Krónikus érzelmi-motivációs megterhelések – a stressz kapcsán fellépő *fizikai, emocionális, mentális kimerülés* – velejárói a reménytelenség, az inkompetencia érzése, a célok és ideálok elvesztése. Negatív attitűdök kísérik, amelyek mind a személyre magára, mind munkájára, avagy másokra irányulnak.

Tünetei a következők lehetnek: krónikus fáradtság, fejfájás, alvászavar, testi panaszok sűrűsödése. Érzelmi kimerülés jelenik meg, a személy empátiás készsége beszűkül, létrejön az érzelmi elhatárolódás, a túlzott érzelmi távolságtartás. Ehhez társul az egyre negatívabb önértékelés, a depresszív hangulat, a motivációk csökkenése, a kezdeményezőkészség eltűnése – minden olyan tényező, amely a munkánk során kritikus lehet. A személy szakmailag inkompetens lehet, vagy annak érzi magát, előbb-utóbb elveszíti reményeit, teljesítmény-szintje csökken. Mindemellett negatív, cinikus attitűd alakul ki az adott személy „klienseivel” (esetünkben a fogvatartottakkal) szemben, ami kifejezetten antihumánus jelleget ölthet. Három alapvető dimenziót mérnek általában a kiégés vizsgálata során: az érzelmi kimerülést, az elszemélytelenedést és az egyéni teljesítmény csökkenését.

A kiégés *hátterében* a következő tényezők állhatnak: sok frusztráció, konfliktus, nagy emocionális megterhelés a munkavégzés során (amely leginkább indokolja a segítő szakmák képviselőinek nagyfokú sérülékenységét), alacsony jövedelem, a teljesítménynek nincsenek jól körülhatárolható kritériumai, az adott szakmának bizonytalan a társadalmi presztízse. Ezek leginkább olyan szakmáknál jelennek meg, ahol állandó és folyamatos kliens-kapcsolatban állnak a munkavállalók, ahol a munkavégzés a kliens problémái köré összpontosul. A kliens pszichés, társadalmi vagy fizikai problémái szükségszerűen a harag, zavartság, félelem vagy a kétségbeesés érzéseivel járhatnak, a velük dolgozó személy számára a megoldás megtalálása pedig sokszor nehézkes, frusztráló. Érthető, hogy ide sorolhatók a fogvatartottakkal dolgozó büntetés-végrehajtási dolgozók is, ahol ez a veszélyeztetettség még inkább kiemelkedik, s ahol a problémák megoldását még az a tény is korlátozza, hogy ezek az emberek a fogvatartottakéhoz hasonló zárt körülmények között végzik munkájukat.

A kiégés hátterében álló szervezeti és környezeti tényezők a stresszt okozó tényezőkkel megegyeznek, nem sorolom újra fel őket. Ide sorolható még a körletlen dolgozó különböző szakterületek ellentétes ideológiája (APPELBAUM, HICKEY, PACKER, 2001): a biztonsági szemléletű állomány elsősorban a társadalom biztonságát szolgálja azáltal, hogy korlátozza a fogvatartottakat; míg a segítő szakmák képviselői az egyénre összpontosítanak, és kezelést, segítséget biztosítanak az számukra. A valóságban természetesen a kettő egyáltalán nem határolódik el egymástól élesen, sokszor inkább a hatékony kommunikáció hiánya láttathatja velük másképp ugyanazt a helyzetet. Ez az ellentét, illetve

az egymás ideológiájának való meg nem felelés kifejezett konfliktust okoz a szakterületek között, gátolja a hatékony együttműködést, amelynek háttérében az egymás szakmája elől való elzárkózás, a közös célok meg nem értése áll. A közös célok hiánya pedig tovább növeli a munkahelyi nyomást, konfliktusokat és végül a stresszt. A horizontális munkamegosztás hiányának, az egymás elől való elzárkózásnak háttere a nagyméretű szervezetek sajátosságaiban kereshető (ezekről egy elkövetkező fejezetben írok részletesebben).

Az *egyéni tényezők*, amelyek nagy valószínűséggel kiégéshez vezethetnek, avagy annak megjelenését valószínűsítik, a következők: introverzió, szenzitivitás, idealizmus, túlzott lelkesedés és empátia. Milyen érdekes, hogy gyakoroltatjuk, ösztönözzük az empátiás viszonyulást, ugyanakkor ennek *túlzott* (hangsúlyozom: túlzott, azaz nem optimális) volta a személy kárára is válhat. Ide sorolható még a túlzott szorongásra való készség és a kényszeresség, pontosság igénye is.

És végül a *demográfiai faktorok*: a *házasságot* és az *intim kapcsolatban* való együttélést sorolják ide, mint a kiégést lényegesen csökkentő tényezőt. Ilyen védő tényező lehet a *nem*: a nők egyes kutatások szerint kisebb mértékű kiégést érzelenek. Az életkor és a kiégés között is negatív korrelációt találtak, de voltak különbségek különböző országok és különböző foglalkozások között e tekintetben. Ennek oka a munkahelyi kultúrák, a különböző területek szabályozásának és természetének különbségeiben keresendők. Ide tartozik még a *munkatapasztalat*, amely szintén csökkenti a kiégés kockázatát.

Összefoglalásként fontos kihangsúlyozni, hogy a kiégés nem egyenlő a stresszel (GARLAND, 2004), a stressz önmagában nem feltétlenül káros, vagy teljesítmény-csökkentő hatású, míg a kiégés a kezeletlen, káros, krónikus stressz végső kifejelete lehet, mikor az már olyan hosszú ideig fennáll, hogy a munkavállaló a legalapvetőbb követelményeket is jelentős nehézséggel teljesíti. Így a stressz mindig megelőzi a kiégést, de nem feltétlenül végződik abban. A kiégés végül teljes mértékű visszavonuláshoz és bármiféle (akár munkahelyi, akár magánéletbeni) tevékenységben való részvétel megszűnéséhez vezethet. A személy teljesen feladhat mindent, esetleg a fejlődést kifejezetten ellenézheti, szükségtelen kockázatot jelenthet a szervezetnek, sokat hiányzik, alkohol- avagy drogfogyasztóvá válhat. A kiégés egyik legkomolyabb, végső „szövődménye” lehet az öngyilkosság.

WHITEHEAD ÉS LINDQUIST (1986) hozzátesz egy plusz nézőpontot a fogvatartottakkal együtt dolgozók stresszének és végül kiégettségének kialakulásához. Ők a kiégést, mint megküzdési stratégiát, avagy egy sajátos megküzdési stratégia végleges fejleményét nevezik meg: a kiégés folyamatát az tetőzi be, amikor a dolgozók védekezésékképp úgy birkóznak meg a munkájukkal, hogy lelkileg elszigetelik magukat, és apatikussá, cinikussá, illetve merevvé válnak. A klienssel való kapcsolathoz még hozzáteszik azt a faktort, hogy számukra és az egész társadalom számára nemkívánatos személyekkel kell érintkezniük, akikkel a mindennapok számtalan konfliktust generálnak, ez pedig folyamatosan magas szinten tartja a feszültséget.

A büntetés-végrehajtási munka sajátosságai

A büntetés-végrehajtásbeli munka sajátosságait először egyes szervezetpszichológiai jellemzők irányából közelítem meg, majd bemutatok egy amerikai kutatást érdekességképpen, amely megkísérelte kategorizálni a büntetés-végrehajtási dolgozók körét, mintegy segítve a problémák megoldásának keresését. Röviden az eddigi hazai vizsgálatokra is utalok, amelyek főként a vizsgálatom hipotéziseinek megfogalmazásakor voltak segítségemre.

A nagyméretű szervezetek sajátosságai

A legújabb szervezetpszichológiai kutatások szerint a nagyméretű szervezetekben jellegzetes nehézségek jelennek meg (Tóth, 2005). A büntetés-végrehajtás egy ilyen szervezet, az általam vizsgált Budapesti Fegyház és Börtön, a kb. 500 fős állománylétszámával, valamint a kb. 1 500 fős fogvatartotti létszámmal önmagában is nagyméretű. Az ekkora szervezeteknél a személyesség kifejezetten háttérbe szorul, itt már a munkatársak egymástól távol dolgoznak, sokszor épphogy csak egymás nevére emlékeznek. Az ilyen szervezetek formalizáltak, bürokratikusak (ehhez még hozzáadódik a fegyveres szervezetek hierarchikus, parancsuralmi, autokratikus rendszere – azaz a totális intézmény-jelleg). A munkamegosztás nagyfokú, erősen specializálódtak a munkakörök, heterogének, ami megnehezíti, hogy a munkatársak átlássák a szervezetben folyó munkát, mások munkakörét, így kaotikusnak tűnik számukra a hely, ahol dolgoznak. A vezetők feladatát is megnehezíti egy olyan hely, ahol rendkívül sokféle munkakör irányítása tartozik hozzájuk, a koordinálás ekkor egyre összetettebb.

Az egyén számára az ilyen mamutszervezet a jó személyes és munkatársi kapcsolatok elvesztését jelentheti. Kb. 10-15 fős egy olyan csoport, ahol még közvetlen kapcsolat van a tagok között, és amely a munkavégzés szempontjából is ideális. Nagy szervezetekben a kisebb alcsoportokat, alegységeket is érdemes ilyen számú taggal alakítani. A hierarchikus rendszer kiépülésével a személy egyre távolabb kerül vezetőjétől, és ezen a pozíción is több munkatársával kell osztoznia, a vezető-beosztott kapcsolat formalizálódik, amely szintén nem kedvező a munkavégzés szempontjából. Ez a távolodás a munkatársaktól és a vezetőktől szélsőséges esetekben elembertelenedéshez vezethet, a beosztott jelentéktelenség érezheti magát a nagy szervezetben, ami érdektelenséget, közömbösséget, elidegenedést okozhat, amelyek a stressz és kiégés tünetei is lehetnek.

Formailag az ilyen munkaszervezetekben az erőteljes formalizáltság a biztonságot is befolyásolja: a pontos hatáskörök leírása, a jogszabályi háttér a beosztottak biztonságérzetét növeli, a káosz-érzetét pedig csökkenti. Ugyanakkor az önállóság hiánya, az erős kontroll, a teljes folyamat átláthatatlansága ezt az egyensúlyt kibillentheti, ezek a tényezők negatívan érintik a személyt, és az előbb említett biztonságot teljesen ki is iktathatják. A szervezetnél dolgo-

zó, felsőfokú végzettségű, egyes szakterületeken dolgozók (orvosok, pártfogók, jogászok stb.) szakmailag önállóak, ugyanakkor a szervezet még leterheli őket a testülethez tartozásból fakadó adminisztratív, felügyelő, ellenőrző, szabálybetartó szereppel is (BOROS és CSETNEKY, 2002), amely ugyanakkor a biztonsági feladatokat ellátó tiszthelyettesek fő feladata is. Ebből kifejezett konfliktusok származhatnak: az egyik segíteni akar, képzettségét, tapasztalatait ehhez felhasználva, a másik feladata pedig az intézet biztonsági irányítása, a biztonság fenntartása – hiába van pontosan körülírva, ki mit kell, hogy tegyen, mégis *a nézőpontok különbözősége feszültséget gerjeszt.*

A nagy szervezetek sajátos kommunikációs csatornákkal és szerveződéssel rendelkeznek: a formalitás, a nagy hierarchikus távolságok, szintek torzítják, elnyelik az információt. Az információ hiánya pedig rontja a munka minőségét, és ismét átláthatatlanná, kaotikussá teheti a szervezetet a munkatárs számára. Az információs csatornákat emiatt alaposan és gondosan szükséges kiépíteni, továbbá valóban gondos és alapos vezetői felkészültséget igényel ennek megszervezése, létrehozása és fenntartása.

A motivációs jellemzők a legfontosabbak: ahogy a szervezet mérete nő, a munkakörök közötti specializáció is vele növekszik. Ezzel a változatosság is csökken: már említettem, hogy ekkor a munkatársak nem tudják pontosan, milyen munkát végez a másik, nem látják át a szervezetben folyó munka egészét, és nem tapasztalják meg saját hozzájárulásuk eredményét sem. Ezért a *saját feladat észlelt fontossága* – azaz annak szubjektív megítélése, mennyire fontos munkát is végez a személy a büntetés-végrehajtásnál – *csökkenhet.* Ehhez még az önállóság kis mértékét hozzácsatolva, ezek kifejezetten végzetes csapást mérhetnek a motiváció szintjére. A büntetés-végrehajtásnál rengeteg osztály, alegység, váltás működik, akik nem látják át, milyen munkát és hogyan végez a másik, ezért folyamatosan megkérdőjelezzik a másik, és közvetve saját munkájuk fontosságát. Emiatt a káosz érzése mellé a fontosság érzésének csökkenése is társul – a fluktuációra ez már önmagában is magyarázatot adhat. A vezetők alá sok ember, sok probléma, ráadásul a helyből adódó kockázatok tartoznak, ezért nincs idejük mindenki munkáját folyamatosan értékelni, gyakran csupán a súlyos negatívumok kerülnek szemük elé.

A büntetés-végrehajtási felügyelők – egy tipológiai kísérlet

MARY ANN FARKAS (2000) amerikai büntetés-végrehajtási intézetekben végzett kutatásaiban próbálkozott a büntetés-végrehajtási felügyelők és dolgozók kategorizálásával. Az alábbiak nem feltétlenül érvényesek a magyar körülményekre, mégis egyedi próbálkozás volt személyiség-kategóriák létrehozására a börtönben dolgozók között. Az ő feltevése szerint az egyes típusok a *tekintély, a hatalom, a munkatársak felé való elkötelezettség, illetve a fogvatartottak irányában érzett attitűdök dimenziói* mentén csoportosulnak.

A legnagyobb hatást a bánásmódra egyértelműen a tapasztalat gyakorolja: az új felszerelők az első időkben annyira nehezen kezelik az új és nehéz helyzetet, hogy a kemény, megvesztegethetetlen képet próbálják nyújtani. A tapasztaltabb kolléga egyre inkább nyugodtan kezeli a problémákat, nem gondolja minden egyes lépéskor, hogy a fogvatartott az ő biztonságára, munkájának ellehetetlenítésére tör. Az általános kategorizáláson túl – miszerint egy itt dolgozó büntetés-/őrizetközpontú, avagy humán irányultságú – Farkas saját vizsgálatokat végzett, és a hosszas elemzés után végül öt fő típust talált.

Az első típus a *szabálykövető, szabályérvényesítő (rule enforcer)* állománytag. Ő az, aki mereven ragaszkodik a szabályokhoz, rugalmatlan, általában 25 évesnél fiatalabb, kevesebb büntetés-végrehajtási tapasztalattal rendelkezik. A fogvatartottakkal közvetlen kapcsolatban dolgozik (tehát körletfelügyelő, séta-biztosító felügyelő, nevelő), és a hivatásos munkát külső okokból választotta (pl. biztonság, állandó fizetés, a munka könnyű hozzáférhetősége). A szervezeti kultúrához hű, a szervezetből és egyenruhából származó tekintélyt vallja, és a fogvatartottaktól a parancsainak követését várja el, feltétlen tiszteletre tart igényt. A szolgálati utat betartja, hitvallását a rend fenntartása jellemzi. A fogvatartottakkal nem tárgyal, mindig a rigid szabályok mentén minősíti viselkedésüket, nem enged, és azt vallja, hogy soha nem lehet a fogvatartottakban megbízni, közel engedni magához. Fontos, hogy a munkatársak felé rendkívül elkötelezett. Ez a szabálykövető szemlélet nálunk a szervezet kultúrájának szerves része.

A *keményvonalas (hard liner)* kolléga az előző, szabálykövető forma extrém változata. Az ilyen személyeket a kemény, agresszív, hataloméhes, rugalmatlan látásmód és a szociális fogyatékoság jellemzi. Általában 30 év körüliek, és különleges, nagy biztonságot igénylő körleteken dolgoznak. Fontosak a katonai jegyek (sokszor hobbijuk is ehhez kapcsolódik), a fogvatartottakkal szemben extrém negatív attitűddel, agresszíven, becsmérően viselkednek, tekin-télyorientáltak. Gyengéségnek tekintik a „másik oldallal” való tárgyalást.

A *humánus (people worker)* állománytag próbál szociálisan érzékeny, felelősségteljes lenni, és a legtöbbet kihozni önmagából. Általában körleteken dolgoznak, hivatásos létükön kívül valamilyen szakmát képviselnek – pl. szociális munkások, pedagógusok, pszichológusok, orvosok, nevelők – és motivációjuk abból ered, hogy kihívásnak, érdekesnek érzik ezt a munkát. Ez a típus a szervezet formális szabályait módosítja, a fogvatartottakkal való bánásmód kényelmes, biztonságos, könnyen kivitelezhető módját dolgozza ki. Rugalmas, a szabályokat is így alkalmazza, az emberekkel egyéniesített módon bánik, a viselkedés okaival is törődik, több véleményre is építi a döntéseit, saját véleményét. A munkatársak felé való elköteleződés nem olyan erős, mint az előző kettőnél, inkább a konfliktus feloldásán dolgozik. Józan megoldásokra törekszik, nem szégyeníti meg sem a kollégát, sem a fogvatartottat. Ennek a típusnak egy „altípusa” a *fogvatartottakkal barátkozó (officer-friendly)*, aki arra törekszik, hogy a fogvatartottak kedveljék, egyezkedik, könnyít, második esélyt ad,

ugyanakkor munkatársai felé nem elkötelezett. Ez utóbbinak a viselkedése azonban mindenféleképpen több munkahelyi problémát gerjeszt, és „minőségileg” is jelentősen különbözik a humánus típustól.

A *több területet összefogó típus (synthetic officer)*: a szabálykövető és a humánus szintézise. Ők idősebbek, tapasztaltabbak, nem különleges körleten, és nem váltott műszakban dolgoznak. A szabályokhoz, szervezeti célokhoz ragaszkodnak, betartják azokat, bizalmatlanok a fogvatartottakkal szemben, de a szabályok alkalmazásánál rugalmasak, a körülményeket, az embereket figyelembe veszik. A munkatársakkal szemben elkötelezettek.

A *magányos (loner)* típus is szabálykövető, de az ő szabályokhoz való ragaszkodását félelme táplálja, amiatt, hogy kritikák érik a munkájára vonatkozóan – akár a fogvatartottak, akár munkatársai felől. Általában nő, 30 év körüli, kevésbé tapasztalt, magányos beosztásban dolgozik, nem különleges körleten. Állandóan bizonyít másoknak, önmagának, a munkatársakkal nem képes azonosulni, kiter elölük, izolálódik. A fogvatartottakkal sem egyezkedik, ne hogy gyengének tartsák, illetve sokszor fél is tőlük.

Farkas két további kategóriát különített el: a hanyag és a bizonytalan típust, akik kis számban fordulnak elő csupán, és munkájuk, személyes hozzáállásuk a körlethez, fogvatartottakhoz, kollégákhoz egyértelműen veszélyt rejt magában.

Informálisan az a nézet terjedt el, hogy a leghatékonyabb felügyelők szigorúak, de igazságosak (APPELBAUM, HICKEY, PACKER, 2001 is), a legnagyobb hatékonyságot azzal a nézőponttal és viselkedésmóddal érhetik el, amellyel a fogvatartottak felé közvetítik a világos határokat és a viselkedésük lehetséges következményeit. Ezt erősítik meg a tiszthelyettesekkel végzett tréningek is (a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában), ahol mindig kiemelik a határozottság, magabiztosság és megbízhatóság tulajdonságait a sikeres munkavégzésben, illetve a munkatársak felé való elkötelezettségben.

A személyi állomány helyzete – hazai vizsgálatok

A legtöbb vizsgálat és tanulmány szinte axiómaként kezeli a személyi állomány szerepzavarát, kiegészését, fáradtságát, a munkája során jelentkező túlterhelést, és az ezzel való megküzdésének elégtelenségét, hiányosságait (BALÁZS, 1995; SZONDI, 1998; HEGYES, 2003). Saját kérdőíves vizsgálattal (SZONDI, 1998) a következő problémákat tárták fel: az állománytagok a bv. státuszát, benne a sajátjukat is rendkívül lebecsülik, mintegy beletörődve, és így még komolyabb pszichés stresszt előidézve. A munkahelyi kultúra és légkör nem kedvez a jó és hatékony munkatársi kapcsolatok kialakításának.

A személyi állomány létszáma 2007-ben 7 463 fő volt, és míg 1 324 személyt vettek fel újonnan az állományba, addig 1 234 személy távozott végleg – azaz az állomány 17,7%-a volt új felszerelő, azaz tapasztalattal nem rendelkező tag (*Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve, 2007*). Az évek során a változás

alakulása kifejezetten figyelmet érdemel: 1999 óta az állomány a 30-as éveikben járó állománytagok felé polarizálódik, azaz mind az e feletti, mind az ez alatti korosztály 1999 óta egyre inkább „eltűnik”. Ennek nem annyira a fiatalabb korosztály felé, hanem az idősebb, tapasztaltabb korosztályok felé való módosulása a számunkra érdekes. A hivatásos állománytagoknál a 41-50 éves, tapasztalt korosztály ugrásszerűen eltűnik az állományból, ez a nyugdíjazás miatt történik így. Itt érdemes megjegyezni a munkahelyi stressz és kiégés, illetve az életkor és munkatapasztalat ellentétes irányú kapcsolatát! (BREWER, SHAPARD, 2004).

A fluktuáció 2007-ben 16,4%(!) volt az eltávozottak arányát tekintve, ez az arány mindig a bizonytalan, a jövő szempontjából borúlátó időszakokban növekszik meg (1999-ben is 13,8%), amikor is azok az állománytagok, akik már jogilag megtehetik, azonnal elmenekülnek a szervezetből. Az ilyen nagy százalékarány okait mindig a szervezetben kell keresni. Ezt megerősíti a *Felelősen, felkészülten* (BVOP, 2008) című, a szervezet fejlesztési programját tartalmazó anyag is. Ennek további okait a következőkben látják: elavult oktatási rendszer, túl fiatal, képzetlen állomány, nem megfelelő illetmények, rosszul működő instruktori rendszer (amelynek egyik eredeti célja a motiválás lenne). A korán nyugdíjba vonulók esetére igaz, hogy megfelelő motivációval többségük maradt volna még a szervezetben, az általuk felhalmozott tapasztalati tőkét tulajdonképpen elpocsékolta a büntetés-végrehajtás.

Egybecseng a külföldi és a hazai szakirodalom abban, hogy a körleten végzett munka, azon belül is az előzetes és nem jogerős ítélettel rendelkező fogvatartottakkal való foglalkozás nagyobb stresszsel jár (Huszár, Sponga, 1998; Slate, Wells, Johnson, 2003; Morgan, Van Haveren, Pearson, 2002). A hivatali munkarendben dolgozókkal szemben a váltásos munkarendben dolgozók nagyobb stresszt élnek meg (Huszár, Sponga, 1996). A felsőbb, adminisztratív rétegek felől jövő támogatás, a szorosabb kapcsolat és visszajelzés, a korrektség szintén csökkenti a stressz és hosszú távon a kiégés szintjét (Garland, 2004), ugyanígy a vezetői pozíció, azaz a felelősség, a hozzájárulás érzése is (Slate, Wells, Johnson, 2003).

BOROS ÉS CSETNEKY (2002) bővebben írnak a személyzet mentálhigiénés helyzetéről. A sajátos szerepet, amelyet egy büntetés-végrehajtási, főleg a körleten dolgozó állománytagnak nap mint nap el kell viselnie, több dolog befolyásolja. Ez egyrészt a hierarchiából, a szigorú alá- és fölérendeltségből, a versengésből származik; másrészt pedig a kompetenciák és a kötelezettségek átgondolatlan, nem egyértelmű szabályozásából, meghatározásából. Minden ilyen feszültség emelkedő szorongási szintet okoz, amelyet kifelé nem lehet elvezetni, így keletkeznek a pszichoszomatikus és neurotikus problémák. Egyes magyar vizsgálatok kimutatták, hogy „a korai nyugállományba vonulás, a pszichoszomatikus megbetegedések gyakori előfordulása összefügg az állomány szorongásával és a túlterheltségből adódó fáradtsággal, a pihenés és ol-

dódás hiányával.” (BOROS, CSETNEKY, 2002, 227. o.) A stresszt azok az emberek tudják feldolgozni, akik, bár túlterheltek, sokat dolgoznak, de tevékeny, sokszínű életet élnek, hobbijukkal töltik szabadidejüket, sportolnak, magánéletük kiegyensúlyozott, önképzéseken vesznek részt.

Javaslatok a stressz és kiegész hatásainak csökkentésére, kezelésére a büntetés-végrehajtás keretein belül

Nem szabad elfelejteni, amikor fejlesztésről beszélünk, hogy a stressz a büntetés-végrehajtás szervezetében elkerülhetetlen, inkább a helyreállítási és megküzdési (coping) módszereket kell fejleszteni. Ez elsősorban rengeteg erőforrást igényelne, illetve a szervezeti kultúrát alapjaiban kellene megváltoztatni, ahol a rekreációs és a megküzdést fejlesztő lehetőségek állandóan jelen vannak.

A szervezet szempontjából számos megelőzési és kompenzációs lehetőséget sorol fel az irodalom. HÓDOS (1994), GARLAND (2004), BREWER ÉS SHAPARD (2004), HAJDUSKA (2003), SLATE, WELLS ÉS JOHNSON (2003), MORGAN, VAN HAVEREN ÉS PEARSON (2002), APPELBAUM, HICKEY ÉS PACKER (2001), MATIASOVICS (1996) javaslatai nagyjából egybecsengenek, és a következő módon kapcsolhatók össze:

- *Képzés, továbbképzés, tréning.* A beosztottakban, állománytagokban segíteni és fejleszteni kell azt az igényt, hogy tanuljanak, nézőpontjukat frissítsék, az általuk esetleg észlelt képzettségbeli előnytelenégekből lefaragjanak, így saját helyzetükre és fontosságukra is jobban rálássanak.
- *A munkahelyi kapcsolatok javítása, team kialakítása.*
- *A döntéshozatalba való bevonás, felhatalmazás, az állomány „empowerment”-je.*
- *Rendszeres szupervízió.* A vezetők és a beosztottak kapcsolatának finomítása, rendszeressé tétele, az információk megosztása, illetve a teljesítmény rendszeres és következetes, valódi tartalommal bíró értékelése, amelyben a pozitívum és negatívum egyensúlyban van.
- *Motivációk és attitűdök tisztázása és tudatosítása, a szervezeti célok meghatározása.* A munkafeladatokat úgy alakítsák, hogy azok fontosságát hangsúlyozzák, illetve az arra alkalmas beosztottakat kinevezzék és megtartsák.
- *Munkafeladatokkal kapcsolatos tennivalók.* Ide tartozik a tevékenységcsere, a munkafeladat tartalmának gazdagítása, a munkatempó és munkaritmus változtatása, munkaközi szünetek beiktatása. A tehermentesítés már korszerű gondolkodásmódot igényel a vezetők részéről, azaz fontos a túlterhelt beosztottak felismerése, tehermentesítése szabadsággal, szünetekkel, rugalmas szolgálat-szervezéssel.

Mіндеz nagyon alapos és kigondolt személyügyi stratégiát igényel, amelynek legelőször is a legfelülről induló személyzeti politikai hitvallás lenne a kiindulópontja. Az intézeti szintű személyzeti politikát jelenleg az adminisztráció és

a fluktuációval, munkaerő-hiánnyal való küszködés jellemzi. Munkaügyi szakemberekre, esetleg humán-erőforrás menedzsment végzettséggel rendelkező szakemberekre, az ő sajátos nézőpontjukra lenne a fejlesztésekhez szükség.

A *Felelősen, felkészülten (BVOP, 2008)* intézkedési terv a következő területekkel számol:

- A szervezet megtartó-képességének javítása, ahol az eltávozó állománytagok arányát csökkentenék, a jövedelemszintet felhoznák a más fegyveres szervek átlagához.
- Kompetencia-fejlesztés, ahol kompetencialistákat állítanának fel az egyes munkakörökre, ennek megfelelő képzéseket dolgoznának ki, és az ezekkel rendelkező állománytagok arányát növelnék.
- A munkavégzési feltételek javítása: korszerű munkafeltételeket teremtenének.
- Mindezekhez először is a munkatársak kiválasztásának rendszerét kellene korszerűsíteni, ez a folyamat már javában zajlik a Honvédség kerekein belül, ahol a fegyveres szervek egészére új felvételi eljárást dolgoznak ki, amelyben a büntetés-végrehajtás speciális igényeit is figyelembe veszik. A kompetencia-alapú kiválasztás, az utánpótlási terv mellett szerepel a vezetői adatbank, amely mellől én még mindig hiányolom az alapos, átgondolt vezetői kiválasztást.

A képzés, továbbképzés rendszerének korszerűsítése a következő konkrét intézkedés. Az új felszerelő állománytagok 14 hetes képzése, amely már ilyen formában történik; az állomány rendszeres továbbképzése nem csupán a saját szakterületükön, hanem nyelvi, informatikai, kommunikációs területeken; a vezetők képzése; az instruktori rendszer területének teljes átgondolása. A személyi állomány munka-értékelésének, megerősítésének, anyagi és erkölcsi elismerésének fontossága óriási, vajon lesz-e elég energia és anyagi erőforrás, akarat ezek megvalósításában?

A képzés során azonban nem csupán a hivatalos oktatási rendszerben alkalmazottakra kell összpontosítani. Az egyes munkahelyi kiscsoportok (munkacsoportok, váltások) ugyanis így nem kapnak esélyt arra, hogy összekovácsolódjanak, és a közös munka során tapasztalt helyzetekből együttesen profitáljanak. Ezért a munkahelyen tartott eszmegbeszélő csoportokra, tréningekre, továbbképzésekre (akár jogi, biztonsági szemléletű továbbképzésre, amelyek a szabályok változásait érintik) lenne szükség, amelyeket az ő igényeik, problémáik orientálnának.

A dolgozók oktatása mellett fontos hangsúlyt kap a *vezetők oktatása, képzése*. A büntetés-végrehajtás szervezetében nem működik vezetői továbbképző intézet, a jövődó, vagy jelen vezetőinek nincs olyan képzésük, ahol menedzsmentet, vezetéslelektant, vezetéselméletet tanulnának, személyiségüket fejlesztenék (ugyanis ezt is kell!). Egy jól felkészült vezetőnek ismernie (és bizonyos részeivel azonosulnia is) kell a feladatot, a technológiát, a struktúrát, amiben dolgozik, és az embereket, akiket vezet. Ez utóbbi sokszor kimarad: ha eddig

beszéltem a büntetés-végrehajtás állománytagjai körében olyannyira fontos *empátiáról*, akkor most sokszorosán hangsúlyozom ennek szükségességét a vezetők esetében. Komoly hátrányt jelenthet az empátia hiánya egy olyan szakma esetében, ahol a középpontban az emberekkel való foglalkozás jár (orvosok, pedagógusok, ápolók stb.), és még nagyobb hátrányt jelenthet a vezetők-nél. Itt kap szerepet a képzés: főleg a gyakorlatközpontú, akár tréningeken, akár esetmegbeszéléseken keresztül történő képzés. Ugyanígy fejlődik az empátia a szakmai jártasság, és tapasztalatok nyomán, ezért különösen fontos, hogy a vezető mögött a „vezetett” szakmákban szerzett tapasztalat álljon. Azonban bármennyire is fejlett egy vezető empátiás képessége, ez torzulhat a vezetői pozíciójában, amikor is a beosztottak felől megszűrve érkezik az információ, és az empátiához annyira fontos folyamatos visszajelzést nem kapja meg.

A büntetés-végrehajtás állományának egyik fő stressz-forrása a vezetők viselkedése, a vezetőkbe vetett bizalom hiánya. A vizsgálatom során használt RMSK teszt egyik alszála méri a vezetők szubjektív megítélését, annak a stressz előidézésében való mértékét. Ennek eredménye megmutatja, hogy a vizsgálati személyeim esetében ez a faktor mennyire játszik szerepet a mindennapi munkahelyi stressz előidézésében.

A vizsgálat

A dolgozathoz kapcsolódó vizsgálatomban összesen 310 személy vett részt. A vizsgálati anyag a büntetés-végrehajtás keretein belül háromévente kötelező szűrővizsgálatból származik. Az alkalmasság- és szűrővizsgálatokra vonatkozó legfelsőbb rendelkezés a 21/2000 BM-IM-TNM együttes rendelet, amely szabályozza az úgynevezett időszakos szűrővizsgálatok. Ezen vizsgálatokhoz használják (más módszerek mellett) az RMSK tesztet, amelyet az Országos Rendőrfőkapitányság Egészségügyi Osztályán fejlesztettek ki (BILKEI, SZABÓ, BÖRÖCZ, 2000).

A vizsgálati személyek

A Budapesti Fegyház és Börtön teljes hivatásos állománya (akiknek 2004-ben volt esedékes a pszichológiai szűrővizsgálatuk), valamint a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjának 37 hallgatója tartozott a vizsgálati személyek körébe. Ez összesen 310 teljes vizsgálati anyagot jelent. A vizsgálati eredményekhez országos parancsnoki engedéllyel jutottam hozzá, ezeket bármilyen beazonosítható adat nélkül, csak a nemre, korra, családi állapotra, iskolai végzettségre vonatkozó demográfiai adatokkal, valamint a beosztásra, napi munkára, a szervezetben eltöltött időre vonatkozó munkahelyi adatokkal kaptam meg.

A vizsgálati személyek közül 76,5% férfi, míg 23,5% nő, amely jól mutatja a büntetés-végrehajtási szervezet inkább férfias jellegét. A nők legkisebb aránya a körletfelügyelők, munkáltatók, és a biztonsági osztály dolgozói között

láthatók. A többi beosztás (egészségügyi, nyilvántartó és gazdasági osztály) a nők relatív túlsúlyban vannak az adott területen (a vizsgálati személyeket erre a hat csoportra osztottam).

A vizsgálatomban résztvevők kor szerinti megoszlása jól mutatja a már említett fiatalabb korosztály jelentősebb részvételét a szervezetben (20-30 évesek összesen 43,2%-a a teljes vizsgálati populációnak), illetve a tapasztaltabb, 36 év feletti korosztály (29,6%) fokozatos „eltűnését”. Ez az életkori megoszlás a tapasztalatok átadásának, a szervezet kellő érettségének nem ad elegendő esélyt.

A nemek és életkori csoportok összefüggéseit kutatva látható, hogy a nők életkortól függetlenül nagyjából azonos arányban és számban vannak jelen minden korcsoportban a szervezetben, míg a férfiaknál kifejezetten jellemző az idősebb, tapasztaltabb korosztály eltűnése. Ennek hátterében egyrészt az lehet, hogy a férfiak jellemzően a strapásabb, előzetes szakmai tapasztalatot, civil szakmát nem igénylő területeken vannak túlsúlyban (mint pl. a körlet-felügyelők), míg a nők azon területeken dolgoznak, ahol specifikus, civil végzettség szükséges a munkájukhoz (pl. ápolók, könyvelők, pénzügyi dolgozók, nevelők), így a szakmai munka stabilan az adott területen tartja őket. Ha pl. a körletfelügyelőket, vagy a biztonsági felügyelőket tekintjük, ez a munka előzetes, civil képzettséget, tapasztalatot nem, csupán egyéb követelményeket támaszt, természetesen többek között magát a nemet. Ezért vonzza sokszor az eredeti szakmájuktól eltávolodó, vagy egyelőre civil szakmával nem rendelkező fiatal férfiakat a büntetés-végrehajtás, ahol viszonylag stabil munka várja őket. De mint olyan, a kifejezett szakmai kihívások nélküli munka, a stressz, a szervezeti kultúra sajátossága ugyanilyen gyorsan el is tántorítja őket a büntetés-végrehajtási pályafutástól.

A nagymértékű fluktuáció leginkább a 20-as éveik végén, 30-as éveik elején járó férfiak vándorlása miatt keletkezik, a későbbi, 40-es éveik elején járó férfiak és nők fluktuációjáért pedig valószínűleg már a korai, avagy teljes nyugdíjazás „felelős”. A legalább 12 éve már a büntetés-végrehajtásnál dolgozó személyek száma jelentősen megcsappan (15,8%). A vizsgálatban legnagyobb arányban olyan személyek vettek részt, akik 0,5-9 éve vannak a büntetés-végrehajtás állományában, ez 183 főt jelent, azaz 59%-ot. A vizsgálati személyek szolgálati idejének átlaga: 7,7 év. Mindez arra enged következtetni, hogy *a tapasztalat nem öröklődik át a szervezetben*, a dolgozóknak nincs idejük erős, a tapasztalatból eredő megküzdési stratégiákat a munkatársaiktól tanulni, kialakítani, ezekkel azonosulni.

Az iskolai végzettséget tekintve 21 főnek (6,8%) csupán 8 általános iskolai végzettsége van, ami azért tűnik meglepőnek, mert elvileg követelmény az érettségi megléte a felügyelői állománynál. A vizsgálati személyek közül 35,8%-nak nincs érettségije. 13,5%-uknak ugyanakkor valamilyen felsőfokú végzettsége van.

Eszközök és eljárás

A vizsgálati személyekkel a *Rendvédelmi Szervek Munkahelyi Stressz Kérdőívének* (RMSK) (BILKEI, SZABÓ, BÖRÖCZ, 2000) felvételére került sor, mely a rendvédelmi és fegyveres szerveknél rendszeresített szűrővizsgálati eljárás. Ehhez társul egy explorációs kérdőív, amely a munkahelyi és munkavégzési adatokra, az egyes konkrét problémákra kérdez rá, és rendkívül sok segítséget nyújt a vizsgálat explorációs részénél. Ez utóbbiból nyertem ki a demográfiai és munkavégzési adatokat.

A másik felhasznált kérdőív a Maslach féle MBI (*Maslach Burnout Inventory*, más néven *Human Services Survey*) (MASLACH, JACKSON, 1981). Ez egy rövid, a kiegész vizsgáló kérdőív, három alskálából áll, amelyek a személy által tapasztalt kiegész különböző oldalait vizsgálják. Ez a három alskála: az érzelmi kimerülés, az elszemélytelenedés, és a személyes belevonódás hiánya. Az *érzelmi kimerülés* alskálája azt méri, a személyt munkája mennyire árasztja el, és meríti ki érzelmileg. Az *elszemélytelenedés* alskálája a kliensek felé tanúsított érzések hiányát, és személytelen viselkedést vizsgálja. A *személyes belevonódás* alskálája azt méri, hogy a személy mennyire érzi magát az emberekkel végzett munkája során kompetensnek és sikeres teljesítményt elérőnek. Mint már említettem, a kiegész egy folytonos változó, az alacsony szinttől, a közepesen át, a magas szintig. A kiegész magas fokát az érzelmi kifáradás, és az elszemélytelenedés alskálán szerzett magas értékek jelzik, míg a személyes belevonódás alskálán az alacsony értékek.

A kiegész vizsgálatának van egy sajátos vonása ebben a helyzetben. A büntetés-végrehajtás szervezetében a szervezeti kultúra és természetesen a munkaköri követelmények azt diktálják, hogy a körletfelügyelő, a biztonsági felügyelő, és általában a legtöbb büntetés-végrehajtási dolgozó munkája elsősorban nem segítő foglalkozás, hanem mindenkor a legfontosabb szempont a biztonság megőrzése, és annak megakadályozása, hogy a fogvatartott előnyére használja ki a rendszert (ezt megerősíti APPELBAUM, HICKEY, PACKER, 2001). Ezért az érzelmi belevonódás minimálisan sem engedélyezett, ezt a szervezet önmagától „kiirtja” az állománytagokból. Még a hagyományosan emberközpontú szakmák (mint ápolók, orvosok, szociális munkások, pszichológusok) tagjai sem tudnak ennek teljesen ellenállni, az érzelmi belevonódás minimalizálása az ő esetükben is működik. Ezért úgy döntöttünk, hogy körletfelügyelőkkel, biztonsági felügyelőkkel nem vesszük fel a kérdőívet, ehelyett ápolókkal, egészségügyi asszisztensekkel, és nevelőkkel vettük fel – lévén az ő munkájuk nem elsősorban biztonsági szemléletű, hanem a szervezet körülményei között leginkább emberközpontú.

Ők már nem csupán a Budapesti Fegyház és Börtön állományából származtak, hanem a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjának hallgatói állományából, akik az ország számos részén teljesítenek szolgálatot. Az MBI mellett természetesen velük is felvettem az RMSK-t, így lett összesen 310 vizsgálati személyem.

A vizsgálat előzményét a szervezetben észlelhető elégedetlenség, kezeletlen stressz, a nagy fluktuáció, és a szervezettel kapcsolatos hiedelmek jelentették. Ezek a hiedelmek általában a következők szoktak lenni: a szervezetben az igazi megterhelést az alacsony fizetés, a társadalom felől jövő előítéletek, a fogvatartottakkal végzett munka jelenti. Én is ezen az úton indultam el; a hipotézisek felvetésében az elméleti részben már említett eddigi hazai vizsgálatok, a külföldi szakirodalom és egyes elméleti felvetések segítettek.

A vizsgálati eredmények összefoglalása, következtetések

A vizsgálati személyek demográfiai jellemzőiről, életkori megoszlásáról, szolgálati idejéről már írtam: kiemeltem, hogy a 20-as éveik végén, 30-as éveik elején járó férfiak elvándorlása látható leginkább a fluktuáció magas értékei mögött, és így *a tapasztalat nem öröklődik át a szervezetben*. Ugyanakkor a stressz-index is ebben az életkori tartományban volt a legalacsonyabb. Ez a két adat arra enged következtetni, hogy azoknak, akik a szervezetben maradnak, erős és itt hasznosítható megküzdési stratégiáik vannak. Azaz érvényesül a „megszoksz, vagy megszöksz” stratégiája – aki végül megszökik, nagy valószínűséggel ebből a korosztályból kerül ki. Ennek oka egyrészt az, hogy ebben a korban a távozáson még nagy esélye van más munkahelyre mennie, másik oka pedig a szerepfejlődés megakadása, annak az érzése, hogy munkájához nem kap elegendő támogatást a szervezetben.

Ezek után nézzük az RMSK által mért egyes stressz-faktorok, valamint a vizsgálati személyek demográfiai jegyeinek összefüggéseit: azaz a demográfiai jegyek közül melyek vannak közvetlen hatással a stresszre?

A vizsgálatomban mért stresszfaktorok (az RMSK alszállái) közül számos meglepő eredmény keletkezett. Először is a hiedelmekkel ellentétben az állománytagok anyagi elismertségének megítélése átlagos, nem mutat nagyfokú elégedetlenséget; ugyanígy a munkahely külső, azaz a társadalom és a közvetlen környezet ítélete a büntetés-végrehajtási munkáról nem stresszkeltő faktor. Külön vizsgáltam azokat a vizsgálati személyeket, akiknek a végső eredményük rendkívül magas stressz-szintet mutatott, de náluk sem emelkednek meg ezek a faktorok. A dolgozók *motiváltsága* kifejezetten *alacsony*, ami stresszkeltő tényező – itt is kihangsúlyozandó a szervezet és vezetők felől jövő támogatás, motiválás észlelt hiánya. Ezzel szemben biztató, hogy *aktivitási igényük viszont magas*, valószínűleg ezzel ellensúlyozzák a motivációk hiányát, és erre érdemes a vezetőknek a jövőben is építeni.

A munkahely fizikai és objektív jellegzetességeit a dolgozók nem észlelték kirívóan stresszkeltőnek, úgy tűnik, hogy ezeket a munkájuk természetes velejárójának tekintik. Ide tartozik a munkahely komfortja, a munkaidő-beosztás, a munkavégzés etikai aspektusai, az egyéni felelősség és a szervezeten belül elfoglalt pozíció. *Ez a munkával és a szervezet jellemzőivel való megbékélést, a munkához való pozitív, elfogadó, teljesítő hozzáállást valószínűsíti*. Azonban a megfelelő motiválásra és támogatásra, amelynek hiányát észlelik, még így is szükségük van.

A demográfiai faktorok és a stressz, illetve kiégés összefüggésének vizsgálata során a nem, a családi állapot, az iskolai végzettség esetében az eredmények jellemző eltéréseket mutattak. A nem esetében a nőknél a kiégés szempontjából veszélyeztető érzelmi belevonódás magasabb, amely összecseng a női szereppel: a nők esetében erősebb az érzelmi túlterheltség és kimerülés érzése. Kritikusabban szemlélik a vezetők magatartásából adódó tényezőket, a munkavégzés etikai aspektusait, a szervezet fegyveres jellegéből adódó tényezőket. Ezzel szemben várakozással ellentétben éppen a férfiaknál volt kritikusabb a munkahely komfortjának megítélése. Látható, hogy a nők bizonyos tényezők tekintetében érzékenyebbek, ezek a tényezők nagyjából megfelelnek a nemi szerepek adta különbségeknek. Ugyanakkor kedvezőbb értékeket mutatnak a támogatottság és stresszoldás terén: *adaptívabb, eredményesebb megküzdési stratégiákkal bírnak.*

A családi állapot esetében az egyedülállók szignifikánsan magasabb stresszt élnek meg, mint a stabil párokban élők (házasok, vagy élettársi viszony). Ez az eredmény összecseng az elvárásaimmal, a pszichológia alapelveit erősíti meg, hogy a párokban élők, az ezáltal nyert *érzelmi biztonság védő szerepet játszik*, a megküzdést támogatja az embereknél.

Az iskolai végzettségnek nincs specifikus hatása a stresszre, annak észlelt faktoraira, egyedül a kiégés érzelmi kimerülés alskálája lett szignifikánsan alacsonyabb a felsőfokú végzettségűek esetében. Ez azt jelenti, hogy ők kevésbé érzik érzelmileg megterhelőnek és kimerítőnek a munkájukat – a végzettségük, a tanulás egyik eredménye úgy tűnik, az érzelmek helyes leválasztása a munkáról.

Az életkort már említettem, de fontos visszatérni rá. A már említett motívációs hiányosságok, a szervezet és vezetők felől jövő támogatás észlelt hiánya, illetve a fiatalok elvándorlása és a tapasztalat átörökítésének a hiánya mind-mind a szerepfejlődés elakadását valószínűsítik. Ez azt jelenti, hogy a fiatal dolgozóknak meg kell tanulniuk és tapasztalniuk a szervezethez való tartozást, azt, hogy itt a munkájuknak értéke van, és a szervezetben maradásra ösztönzik, valamint az itt maradáshoz szükséges továbbképzésekkel támogatják őket. Ez mind a szakmai identitás, avagy a munkahelyi szerep alakításának szükségességét emeli ki, és mint olyan vezetői felelősség.

A demográfiai tényezőkön túl egyes szervezeti tényezőket is vizsgáltam. Ezek közül elsőként a szolgálati idő hosszának jelentőségét emelem ki: a szakirodalom szerint a szolgálati idő elején és végén a stressz-szint alacsonyabb. Az én vizsgálataim azonban ezt a tényt nem igazolták, hanem csupán azt, hogy a szervezetnél 12,5-15 éve dolgozók stressz-szintje szignifikánsan alacsonyabb a többi szolgálati idő csoportnál, míg a legmagasabb értéket a 0-3 éve dolgozók mutatták. Ez ismét megerősíti azt a tényt, hogy *azok a dolgozók, akik már több év tapasztalattal rendelkeznek: kialakították saját megküzdési módjaikat, szemléletmódjukat, és stressz-szintjük is alacsonyabb, míg az újonnan felszerelőknek ilyen adaptív és hatékony stratégiáik még nincsenek.*

A vizsgálat további eredményei alapján a büntetés-végrehajtás dolgozói *a szervezettel és a munkájukkal specifikusan együttjáró tényezőket* (katonai hierarchia, merevség, körlet, fogvatartottakkal való munka, munkahely komfortja, ergonómiai tényezők) *elfogadják, míg a szubjektíveket nehezebben* (vezetés, támogatottság hiánya, motiválás hiányosságai).

A következő – és számomra az egyik legfontosabb – eredmény lett *a beosztások közötti különbség hiánya a stressz megélésében*. Feltételeztem, és ebben a szakirodalom eredményei is támogattak, hogy a körleten, a fogvatartottakkal végzett munkát az ott dolgozók stresszesebbnek élik meg. Ezzel szemben az eredményeim ezt nem erősítették meg. Ezekre az eredményekre a fő magyarázat az, hogy a szervezetben *nem a fogvatartottakkal végzett munka bizonyul jelentős stressz-keltő tényezőnek* – legalábbis azoknál, akik ezt a munkát végzik. Ők ezt a jellemző tényezőt a szervezetben *megtanulják kezelni*.

A kiegésznek az MBI-vel mért értékei azt mutatják, hogy az ebben részt vett 37 vizsgálati személy (akik legnagyobb részt egészségügyi osztályon dolgozók és nevelőtisztek) esetében csupán a személyes bevonódás alszála értékei haladják meg a magas értékhatárt, ami azt jelenti, hogy *a vizsgálati személyeim a fogvatartottakkal végzett munkájuk során kevésbé érzik magukat kompetensnek és sikeresnek, magas teljesítményt elérőnek*. Ez mutat rá, hogy a szervezet sajátos kultúrája a fogvatartottakkal végzett munkába való érzelmi bevonódást tiltja, le szabályozza, ezért a mindig jelen lévő személytelenséget nem tartják túlzottnak, ez pedig a munkateljesítménnyel kapcsolatos észleléseket is befolyásolja. Eszerint *a fogvatartottakkal végzett munka nem okozhat igazi megelégedést, a saját teljesítményükkel való elégedettséget* (ami pedig minden szakmának az alapja kellene, hogy legyen), amely folyamatosan fenntarthatja a szervezettel való elégedetlenséget, a rossz légkört.

Míndezek alapján látható, hogy a hazai vizsgálatokat, sztereotípiákat részben az én vizsgálatom is megerősíti, viszont megnyugtató, hogy valójában a dolgozók munkához és kollégáikhoz való hozzáállására, aktivitására lehet építeni, fontos részeredmény, hogy nem a fogvatartottakkal végzett munka a leginkább megterhelő tényező, azt elfogadják, hozzáállásuk kompetens, hatékony.

Irodalom

Appelbaum, K. L., Hickey, J. M., Packer, I. (2001): *The Role of Correctional Officers in Multidisciplinary Mental Health Care in Prisons*. Psychiatric Services, 52, 1343-1347.

Atkinson, R. L. et al (1995): *Pszichológia*. Osiris-Századvég, Budapest.

- Balázs István (1995): *Mentálhigiénia. Kiégés – közöny – szerepzavar*. Börtönügyi Szemle, 14, 39-43.
- Bilkei Pál, Szabó Beatrix, Böröcz István (2000): *Rendvédelmi szervek munkahelyi stressz kérdőíve. Útmutató az indexek értékeléséhez*. Kézirat.
- Boros János, Csetneky László (2002): *Börtönpszichológia*. Rejtjel, Budapest.
- Brewer, E. W., Shapard, L. (2004): *Employee Burnout: A Meta-Analysis of the Relationship Between Age or Years of Experience*. Human Resource Development Review, 3, 102-123.
- Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve, 2007*. BVOP, Budapest.
- Farkas, Mary Ann (2000): *A Typology of Correctional Officers*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 44, 431-449.
- Felelősen, felkészülten – A büntetés-végrehajtási szervezet fejlesztési programja 2008-2010* (2008). BVOP, Budapest.
- Garland, B. (2004): *The Impact of Administrative Support on Prison Treatment Staff Burnout: An Exploratory Study*. The Prison Journal, 84, 452-471.
- Hajduska Marianna (2004): *Mentálhigiéné. Oktatási segédanyag*. Budapesti Műszaki Egyetem.
- Hegyes András (2003): *A büntetés-végrehajtás személyzetének helyzete 1990-től napjainkig*. Börtönügyi Szemle, 22, 103-108.
- Hódos Tibor (1994): *Munka és pszichés állapot*. Universitas, Budapest.
- Huszár László, Sponga István (1998): *Életminőség? A személyi állomány szociális helyzete*. Börtönügyi Szemle, 17, 1-16.
- Juhász Ágnes (2003): *Munkahelyi egészségpszichológia. Oktatási segédanyag*. Budapesti Műszaki Egyetem.
- Lajkó Károly (2002): *A stresszcsökkentő viselkedés: Vezérfonál konfliktusaink rendezéséhez*. Medicina, Budapest.
- Maslach, Ch., Jackson, S. E. (1981): *Maslach Burnout Inventory. Manual*. Consulting Psychologists Press, Inc., Palo Alto.
- Matiasovics Mária (1996): *Hol a hiba? A pszichológia szerepe a büntetés-végrehajtási szakemberek képzésében*. Börtönügyi szemle, 15, 46-51.
- Morgan, R. D., Van Haveren, R. A., Pearson, Ch. A. (2002): *Correctional Officer Burnout: Further Analyses*. Criminal Justice and Behavior, 29, 144-160.
- Ónody Sarolta (2001): *Kiégési tünetek (burnout szindróma) keletkezése és megoldási lehetőségei*. www.oki.hu/printerFriendly.php?kod=2001-05-ta-Onody_Kiegesi.html

- Slate, R. N., Wells, T. L., Johnson, W. W. (2003): *Opening the Manager's Door: State Probation Officer Stress and Perceptions of Participation in Workplace Decision Making*. *Crime and Delinquency*, 49, 519-541.
- Szondi Miklós (1998): *Vezetői felelősség: A munkahelyi fluktuáció jelentőségének kérdőíves vizsgálata*. *Börtönügyi Szemle*, 17, 53-69.
- Tóth Györgyi (2005): *A méretnövekedésből származó konfliktusok*. In: *Szervezeti láttelepek. A szervezetpszichológia hazai kutatási irányjai*. Szerk. Faragó Klára, Kovács Zoltán, Akadémiai Kiadó, Budapest, 135-156.
- Whitehead, J. T., Lindquist, Ch. A. (1986): *Correctional Officer Burnout: A Path Model*. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 23, 23-42.

Frigyer László

A szolgálati kutyák és vezetőik képzésének, továbbképzésének szabályozása, a fejlesztés szükséges irányai a büntetés-végrehajtásnál

*„és megint fölnéztem az égre
álmaim gózei alól
s láttam, a törvény szövedéke
mindig fölfeslik valahol”
(József Attila: Eszmélet)*

Mint minden rendészeti szerv, a büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) is igyekszik a feladatait a tőle telhető legmagasabb szinten, biztonságos körülmények között végrehajtani. Ugyanakkor a bv. szervezet részére feladatot csak törvény határozhat meg, amely konkrétan az alábbiakban nyilvánul meg: „A bv. szervezet a külön törvényben meghatározott szabadság-elvonással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntetőeljárási kényszerintézkedéseket, a szabálysértés miatt kiszabott pénzbírság átváltoztatása folytán megállapított elzárást végrehajtó állami, fegyveres rendvédelmi szerv.”¹ Mindezen előzőekben idézett „feladatainak törvényes ellátásával járul hozzá a közrend és a közbiztonság erősítéséhez.”²

Ezen cél és feladatrendszer megvalósításához szükségszerűen rendelkezik kényszerítő eszközökkel, valamint ezek alkalmazási lehetőségével, ugyanis: „A bv. szervezet hivatásos szolgálati jogviszonyban álló tagja feladatának jogszerű teljesítése során – amennyiben más intézkedés nem vezet eredményre –, az e törvényben meghatározott kényszerítő eszközök alkalmazására jogosult és köteles.”³

Mindazonáltal nagyon komoly feladat a bv. szervezettel bármelyik fentebb említett jogintézmény vonatkozásában kapcsolatba került személy, azaz a „fogvatartott – aki a szabadságelvonással járó büntetést, intézkedést, büntetőeljárási kényszerintézkedést, az elzárást bv. szervnél tölti”⁴ – őrzése, felügyelete, ellenőrzése.

Szerencsére ezeket a fogalomköröket is jogszabály tisztázza a számunkra, amely szerint – a legfontosabbat kiemelve – „Az őrzés az elítélt meghatározott helyen való tartására, életének és testi épségének a megóvására, az intézet és az ahhoz tartozó létesítmények, illetve területek védelmére irányuló tevékenység, amelyet jogszabály alapján rendszeresített fegyverrel, illetve technikai eszközökkel, vagy szolgálati kutyával látnak el.”⁵

¹ 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről 1. § (1)

² I. m. 1. § (2)

³ I. m. 15. § (1)

⁴ I. m. 34. § (1) b)

⁵ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályiról 37. § (1)

Mint olvashattuk: e jogalkotói meghatározás szerint a **szolgálati kutya** egy szinten említendő az őrzés terén a lehető legdrasztikusabb – fegyverrel történő – feladat-végrehajtással. Ugyanis a 2007. évi XXVII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról hatályon kívül helyezte az 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási-szervezetről 22. § (3) g) és h) pontját, amely szerint lőfegyver volt használható:

„g) a fogvatartott szökésének a megakadályozására;

h) a megszökött fogvatartott elfogására, amennyiben a fogva tartás oka szándékos emberölés, vagy az alábbi bűncselekmények elkövetése: az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, rombolás, kémkedés, népirtás, közveszélyokozás, terrorcselekmény, légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése, továbbá, ha a lőfegyverhasználat e törvény szerinti egyéb feltételei fennállnak”.

Így a változtatás után a hatályos rendelkezés értelmében a fogvatartott szökésénél már lőfegyver nem alkalmazható, ugyanakkor:

„Szájkosár és póráz nélkül szolgálati kutya...

b) az elzárást töltő személy kivételével a fogvatartott szökésének a megakadályozására, és a megszökött fogvatartott elfogására alkalmazható.”⁶

Tehát láthatjuk, hogy a kényszerítő eszköz alkalmazása kapcsán e fordulat óta – mivel a lőfegyver használatának lehetősége „kiesett” – az őrzés terén **elsőlépcsős alkalmazási lehetőséggé** (vagy kényszerre) lépett elő a szolgálati kutya. Az ebből fakadó feladattöbblet ellenére szerencsére „A szolgálati kutyák tekintetében nem történt kiemelést érdemlő esemény”⁷ – mint ahogy évek óta eddig sem.

Mindazonáltal ne felejtjük el tisztázni azt a nagyon fontos tényt sem, hogy **nem csak kényszerítő eszközként** alkalmazhatjuk és alkalmazzuk a szolgálati kutyákat, hanem ezen felül „kiképzettségétől függően – alkalmazni lehet:

- objektumőrzésre
- biztosítási feladatok ellátására
- nyomkövetésre
- kereső munkára.”⁸

Amint az idézetből kiderül: a szolgálati kutya alkalmazási spektruma a büntetés-végrehajtásnál igen széles körű, tehát – ismét kiemelve – nem lehet pusztán a kényszerítő eszközkénti használatra orientálódni. Ne feledkezzünk arról sem, hogy a szolgálati kutyák jó hatással vannak a személyi állomány munkahelyi közérzetére. Már a 80-as években leírták, hogy a „kutyák alkalmazása növeli az őrszolgálat dolgozóinak biztonságérzetét, miután visszatartó hatással vannak a renitens elítéltekre.”⁹

⁶ 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről 21. § (3) b)

⁷ Bv. Évkönyv, 2007. BVOP, Budapest, 2008. 20. old.

⁸ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 1-1/60/1999. (IK. Bv. Mell. 11.) OP intézkedése a szolgálati kutyák alkalmazásáról 1. pont

⁹ Zimonyi András: A kutyák szerepe a fiatalkorúak őrzésében. Módszertani Füzetek 1987. 4. 18. old.

Mіндеzen többsíkú feladatellátásra tekintettel, meglátásom alapján, a szolgálati kutya alkalmazásának hatályos szabályozása a kutyavezetők és kutyatelep-vezetők kiképzése és továbbképzése vonatkozásában talán „kissé idejétmúlt”, nem elég széles körű és részletes, valamint a feladatkör ellátása a jogszabályi hierarchia nem azon pontján szabályozott, mint amit a téma súlya igényelne.

Jelen cikk¹⁰ célja tehát a fent vázolt kérdés – a szolgálati kutya alkalmazásának, a kutyavezetők és a kutyatelep-vezetők képzésének szabályozási háttere a büntetés-végrehajtásnál – górcső alá vétele azzal a szándékkal, hogy a hatályos rendelkezések, a képzési lehetőségek és tematika megváltoztatását előmozdítsa.

Ezt megelőzően az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium kiadásában 2007-ben megjelent, a *Szolgálati kutyatelep alkalmazása* című kiadványban szintén megállapításra került, hogy „fontos a szolgálati kutyák mindennapi alkalmazása a büntetés-végrehajtásnál, fontos a jogszabályi háttér újradolgozása, megújulása és fontos ezen tényezők belátása, népszerűsítése is a büntetés-végrehajtás generális és speciális feladatainak minél eredményesebb ellátása érdekében.”¹¹

Fontos kiemelni, hogy a bv. szervezet „Felelősen, felkészülten” című fejlesztési programjában – amelyet 2008. december 10-én dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a bv. országos parancsnoka ismertetett a sajtó képviselői előtt – a szolgálati kutyák számának növelése, a rendszeresített fajták meghatározása, a saját tenyésztés lehetőségeinek kialakítása, illetve bővítése hangsúlyos helyet foglalt el.¹²

A hatályos szabályozás és az ennek kapcsán felvetődő dilemmák

A legmagasabb – törvényi – szintű szabályozásban a témánkkal kapcsolatban csak a kényszerítő eszközként történő alkalmazás szabályaira vonatkozó meghatározások olvashatók:

¹⁰ A kézirat lezárása 2008. november 30-án történt meg.

¹¹ Frigyer László – Gregori Attila: *Szolgálati kutyatelep alkalmazása*. IRM, Budapest, 2007. 19. old.

¹² *Felelősen, felkészülten. A büntetés-végrehajtási szervezet fejlesztési programja 2008-2010.* BVOP, Budapest, 2008. Kézirat. 48 old.

„Szolgálati kutya

21. § (1) Szájkosárral ellátott szolgálati kutya – pórázon vagy anélkül – akkor alkalmazható, ha a testi kényszer alkalmazásának a feltételei fennállnak.

(2) Szájkosár nélkül szolgálati kutya pórázon akkor alkalmazható, ha az intézet, illetve a fogvatartás biztonságát veszélyeztető csoportosulás enyhébb kényszerítő eszközzel nem osztható szét, vagy ha az a személyi állomány tagjának az intézkedésével szemben tanúsított aktív ellenállás leküzdéséhez szükséges.

(3) Szájkosár és póráz nélkül szolgálati kutya

a) személyi sérüléssel fenyegető támadás, illetve az életet vagy a testi épséget közvetlenül fenyegető magatartás elhárítására,

b) az elzárást töltő személy kivételével a fogvatartott szökésének a megakadályozására, és a megszökött fogvatartott elfogására alkalmazható.”¹³

Ugyanakkor – a törvényi szinttel egyenértékű – törvényerejű rendeletben történő szabályozás konkrétan a szolgálati kutyára vonatkozó rendelkezést ki sem fejt, csak általános iránymutatást tartalmaz a kényszerítő eszközökkel kapcsolatban:

„**20. §** (3) A büntetés-végrehajtási testület tagja hivatásának jogszerű teljesítése során az intézkedéseinek a **megengedett kényszerítő eszközök** alkalmazásával is jogosult érvényt szerezni.

(4) A büntetés-végrehajtási testület tagjai a büntetés-végrehajtási intézet biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények felszámolása érdekében **jogosultak és kötelesek** a rend fenntartásához, illetőleg helyreállításához **szükséges intézkedéseket megtenni...**

33. § (4) A büntetés-végrehajtás rendjét sértő cselekmény, illetőleg bűncselekmény megelőzése és megakadályozása érdekében az elítélt megmotoszható, a személyes használati tárgyai megvizsgálhatók, vele szemben törvényben meghatározott esetben és módon **kényszerítő eszközök alkalmazhatók**, szükség esetén biztonsági okból elkülöníthető.”¹⁴

A jogszabályi hierarchián lefelé haladva a szervezetre vonatkozóan a szolgálati kutyák alkalmazásával kapcsolatban minisztériumi rendeleti szinten sem a témával kapcsolatos bőbeszédűség a jellemző:

1. A biztonsági intézkedések kapcsán csak a személymotoszás körében történik említés a témáról:

„**49. §** (1) Biztonsági intézkedésként az elítélt megmotoszható, személyes használati tárgyai és teljes ruházata átvizsgálható. Az intézkedésnél technikai eszköz és **szolgálati kutya** is igénybe vehető.”¹⁵

2. Ezen kívül a kényszerítő eszközök kifejtése folytán történik említés a szolgálati kutyákkal kapcsolatban az alábbiak szerint:

¹³ 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről 21. §

¹⁴ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról

¹⁵ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól 49. §

„61. § (1) A törvényben meghatározott kényszerítő eszközök közül csak azok – addig és olyan mértékben – alkalmazhatók, amelyek az intézkedés eredményességéhez szükségesek.

64. § Kényszerítő eszközként csak az **arra kiképzett szolgálati kutyát** lehet alkalmazni.”¹⁶

Ugyanakkor arra, hogy mit takar az a kifejezés: „arra kiképzett szolgálati kutya” és hogy a kiképzés hogyan történik, a jogszabály ezen rendelkezései nem adnak konkrét választ. Holott ezekre a témát érintő alapkérdésekre, bizony legalább itt, e jogszabályi szinten választ kellene kapnunk.

Tehát megállapíthatjuk, hogy a fentebb már említett – a bv. országos parancsnokának 1-1/60/1999. (IK. Bv. Mell. 11.) OP intézkedése (továbbiakban: Intézkedés) által meghatározott – alkalmazási területekről a kényszerítő eszközökénti alkalmazást kivéve „kvázi” részletesebb szabályozás nincs. A kereső tevékenységet említi a jogalkotó, a többi tevékenység – az intézkedési kényszerhez szükségszerűen párosuló alkalmazási forma – logikai úton kikövetkeztethető.

Vagyis jogszabályi szinten – ha a különböző, a kutyatartással szükségszerűen együtt járó elhelyezési, közegészségügyi stb. rendelkezéseket nem számítjuk – a büntetés-végrehajtás **szolgálati állatainak alkalmazásával, kutyavezetőinek és kutyatelep-vezetőinek képzésével kapcsolatosan nincs semmiféle rendelkezés.** Kivételt képez a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 306. §-a, amely a kutyavezetők illetménypótlékának mértékéről rendelkezik, továbbá az ezen törvény végrehajtásáról szóló 140/1996. (VIII. 31.) Korm. rendelet, amelynek 52. §-a részlet-szabályokat tartalmaz a kutyavezetői pótlékkal kapcsolatban. Valamint megemlíthetjük még a bv. szervezet hivatásos állományú tagjai illetményének és illetményjellegű juttatásainak megállapításáról szóló 15/1997. (IV. 22.) IM rendeletet, amely szintén a kutyavezetői pótlék százalékos arányával foglalkozik, s megállapítja: az is jogosult rá, akit kutyavezetői feladatok ellátására vezényeltek, vagy ilyen feladat ellátásával bíztak meg. Tehát a jogszabályi rendelkezések taglalása tulajdonképpen itt véget is ért a témával kapcsolatban. Konkrétabb, részletesebb szabályozás a témában nincs ezen a szinten, holott a kutya akár kényszerítő eszközkénti, akár további alkalmazási területeinek fontossága indokolná a téma eddigénél részletesebb jogszabályi kidolgozását.

A következőkben a szabályozás országos parancsnoki szintjét vizsgálom. Elsőként a bv. országos parancsnokának 1-1/10/1999. (IK. Bv. Mell. 2.) OP intézkedése említendő meg. Ez a kényszerítő eszközök, fegyverzeti anyagok, hír- és biztonságtechnikai rendszerek, védőfelszerelések és védőeszközök típusainak és készletnormáinak a meghatározásáról szól. Egyetlen apró mondatocskában, az 1. h. pontban annyit említ, hogy kényszerítő eszközként való alkalmazásra, a bv. által minősített szolgálati kutya használható. Ugyanakkor

¹⁶ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól 61.§, 64. §

nagyon fontos momentum ez. Hiszen ez emeli ki, és ez alapozza meg a minősítő bizottság munkáját, illetve azt, hogy a szolgálati kutya egyáltalán megjelenhessen rendszerben.

Haladva tovább a hatályos rendelkezések körében a legfontosabb és leg-részletesebb szabályozást tartalmazó előírás a bv. országos parancsnokának már említett 1-1/60/1999. (IK. Bv. Mell. 11.) OP intézkedése, amely a témánk kimerítő szabályozására törekszik szerencsére, ennek ellenére bizonyos rendelkezéseinek megvitatását szükségesnek tartom. Az Intézkedéssel kapcsolatosan – nem a részletekbe menőkig kifejtve – az alábbiak kiemelését és elemzését tartom a legfontosabbnak:

1. Az Intézkedés 3. pontja szerint a szolgálati kutya rendszerbe állításáról az intézet parancsnoka határoz. Ezzel ellentétben, véleményem szerint, nem a parancsnoknak kellene erről határoznia, hanem egy szakértőkből álló bizottságnak, amely az alkalmazási lehetőségek és feltételek vizsgálata után az intézetre vonatkozóan kötelező döntésként állítanák rendszerbe a szolgálati kutyát. Persze ennek a bizottságnak vagy az Országos Parancsnokság felhatalmazásával kellene bírnia, vagy a későbbiekben vázolt külön intézményként kellene ezen hatáskörrel rendelkeznie. Ugyanis, meglátásom szerint, nem mindenről a parancsnoknak kellene döntenie. Neki nem biztos, hogy érdekében áll pénz, időt, energiát fektetni a szolgálati kutya rendszerbe állítására. Nem szeretnék általánosítani azonban, hiszen van, ahol nagyon komolyan veszik ezt a feladatot, és ki is jelenti, hogy az általuk vezetett intézet nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a szolgálati kutyákat minél nagyobb számban a rendszerbe állítsa és foglalkoztassa.¹⁷

2. Azt mondja az Intézkedés 4. pontja, hogy szolgálatba a szolgálati kutya csak állományparancsban kinevezett – kivételesen megbízott – kutyavezetővel állítható. Ezzel a megállapítással nem is lenne semmi probléma, de mik azok a tulajdonságok, azok az ismeretek, amelyekkel rendelkeznie kell a kutyavezetőnek, és ki tudja eldönteni, hogy a feladat ellátására alkalmas-e?

Az intézkedéshez kapcsolódó módszertani útmutató I. rész 1.) pontjában csak annyit olvashatunk a kutyavezetőtől elvárható ismeretekről és tulajdonságokról, hogy az illető rendelkezzen megfelelő szakmai ismeretekkel, ismerje a szolgálati kutyák kiképzésének és vezetésének szabályait, szeresse kutyáját, legyen vele türelmes, legyen fegyelmezett, határozott, akaratának tudjon érvényt szerezni stb. A dokumentum tehát pusztán csak általánosságokat fogalmaz meg, semmilyen konkrétumot nem tartalmaz az esetleges előképzettségi követelményekről, a kiválasztás folyamatáról, a jelentkező kutyavezetőként való alkalmasságának megállapításáról. Mindez a parancsnok vagy a biztonsági osztályvezető megérzésén, tapasztalatán nyugszik jelenleg. De vajon az említett vezetők minden esetben kellő ismeretekkel rendelkeznek-e ezen kiválasztás megállapítására? Az nem elégséges válasz erre a kérdésre, hogy az ő fele-

¹⁷ Schmehl János – Kovács Tamás: A fogvatartottak foglalkoztatásának biztonsági kérdései Pálhalmán. Börtönügyi Szemle 2008. 2. 16. old.

lősségük ennek megítélése, ugyanis az intézeti vezetők döntése gyakran szubjektív. A betöltetlen státuszok, a rendelkezésre álló anyagi és személyi erőforrások szükségszerűen generálják a döntési kényszert, de sok alternatíva a szakma – enyhén szólva – nem túl erős munkaerő-piaci vonzereje miatt nincs. Ebben segítene a központi képzés, ahol a beiskolázott hallgatók közül a képzés során kiválasztódhatnak a feladatra leginkább alkalmas jelöltek.

3. A következő számomra sarkalatos rész az Intézkedés 8. pontja, amely szerint a kutyatelep-vezető, a kutyavezető és a szolgálati kutya kiképzéséről, továbbképzéséről a parancsnok gondoskodik.

Ami központi képzésünk jelenleg van, az csak – a vám- és pénzügyőrség segítségével – a kábítószer-kereső kutyák vonatkozásában nyilvánul meg. A többi képzés a témánkkal kapcsolatban központilag nem egységesen irányított és felügyelt – néhány eseti próbálkozást nem tekintve –, inkább jórészt csak ad hoc jellegű tűzoltásként valósul meg. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ne ismerném el némely intézet és az ott dolgozó kutyás kollégák magas szintű szakértelemét, elhivatottságát, de – meglátásom szerint – szervezeti szinten az egységes gyakorlati képzés hiánya a büntetés-végrehajtás oktatási rendszerének egyik nagy problémája. Ezen tényt előttem már mások is észlelték, és leírták. Kiss Katalin és Sövény Zoltán szerint a büntetés-végrehajtási felügyelő és főfelügyelő szakképzés egyik hátránya, hogy „a gyakorlati képzés személyügyi és pénzügyi feltételei nem biztosítottak.”¹⁸ Továbbá megállapították cikkükben – mintegy jövőképként – „A tapasztalatok arra kényszerítik a képzés alanyait, hogy az eddiginél szorosabb összefogást tanúsítva tegyék az eddiginél eredményesebbé a büntetés-végrehajtási szervezet képzési rendszerét.”¹⁹

A bv. szervezetnél tapasztaltakkal ellentétben a civil életben a hatályos jogszabályok értelmében még egy vagyonőr sem dolgozhat őrkutyával, ha nincs OKJ-s szakképzettsége. Az igazságügyi és rendészeti miniszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról szóló 15/2008. (VII. 28.) IRM rendelet 1. számú melléklete tartalmazza, hogy a biztonsági őr szakképesítéshez ráépülésként sajátítható el a kutyás őr végzettség. Ugyanitt szabályozzák, hogy a rendőri szakképesítéshez szintén ráépüléssel modullal szerezhető meg – illetve kötelezően megszerzendő – a kutyavezető rendőri képesítés. Ugyanezen rendelet 1. számú melléklete viszont, amikor a büntetés-végrehajtási OKJ-s végzettségekről szól, említést sem tesz büntetés-végrehajtási kutyás biztonsági felügyelőről.

Tehát a rendőrségen külön képzés keretében, külön nevesített szervnél történik a rendőr kutyavezetők képzése, ahol egyben a szolgálati állatok kiképzése is folyik. Ugyanis e nélkül ezen feladat ellátása nem is lehetséges a társ rendészeti szervnél. Ezzel szemben hangsúlyozandó az a tény, hogy ma nincs a büntetés-végrehajtásnál egységes alapképzés és továbbképzés a kutyavezetők

¹⁸ Kiss Katalin – Sövény Zoltán: A személyi állomány szakmai képzésének aktuális kérdései. *Börtönügyi Szemle* 2006. 2. 52. old.

¹⁹ Kiss Katalin – Sövény Zoltán i. m. 54. old.

és kutyatelep-vezetők részére. E hiányosság komoly aggályokat vet fel, hiszen nagyon magas lehet a kutyák alkalmazása következtében megnövekedett biztonsági kockázat az intézkedések foganatosítása során.

Ezzel összefüggésben még a gondolatsor elején megállapításra került, hogy a képzésről, továbbképzésről a parancsnok gondoskodik. „A lehetőségeihez mérten” – teszem hozzá óvatosan. Ugyanis nemcsak az előző bekezdésben említett kutyavezetők alap- és továbbképzése nem megoldott jelenleg központilag, hanem a szolgálati állatok kiképzése és továbbképzése is megoldandó problémaként várat magára, hiszen a szabályozásunk sem említ konkrétumot, kötelezettséget. Még a civil kutyás biztonsági örökre nézve is van szabályozás – az említett OKJ-s képzés megszerzésén túl – a kutyákra vonatkozóan: „Közterületen örökutját igénybe vevő személy- és vagyonőri tevékenység csak a rendszertért felelős miniszter rendeletében meghatározott feltételeknek eleget tevő, **engedéllyel rendelkező kutyavezető-képző iskolák által minősített (vizsgáztatott) kutyával** látható el.”²⁰

Tehát, mint említettem, a rendőrségnél mind a kutyák, mind a vezetők képzését központilag végzik el. Ezzel szemben nálunk ez még nincs megoldva, ami szintén biztonsági kockázati tényezőt jelent a szolgálati kutya – mint differenciál specifika – alkalmazásának jellegéből adódóan. Egyetértek Lipták Lászlónak a képzési rendszer reformjára vonatkozó kijelentésével: „A változtatást sürgető tényezők közül a gyakorlati képzés, a személyzetnek a beosztási szinteken jelentkező gyakorlati tevékenységekre való, és a képzési rendbe épülő felkészítése a legfontosabb.”²¹ Ennek ellenére a folyamatosan be nem töltött státuszok, az egyre gyarapodó intézeti feladatok generálják szükségszerűen, hogy – ha nem muszáj – nem engedik még a kötelező képzésre sem a kollégákat. Pedig maga a képzés egy nagyon fontos, elengedhetetlen alapfeladat. Az Új európai börtön szabályok 81. szabálya kimondja, hogy „A személyi állomány megfelelő képzése már a toborzáskor kezdődő követelmény, ami egészen a nyugdíjig folytatódik. A személyzetnek – életkorától függetlenül – rendszeres továbbképzésben kell részesülnie.”²²

Elgondolásom szerint ezt a helyzetet a csak a felsőbb szintről jövő kényszer tudja feloldani, természetesen nem feledve, hogy a képzés bizony költséges, és témánkkal kapcsolatban nem is olcsó. Ugyanakkor, ha az elérendő célt, a fogvatartás biztonságának növelését, ezáltal a közrend és a közbiztonság erősítését nézzük, már nem is olyan drága ez a befektetés.

4. Ez előző bekezdés zárómondatával kapcsolatos, s egyben a következő vitaindító jellegű kérdést veti fel az Intézkedés 9. pontja. E szerint a szolgálati kutya beszerzése, utánpótlása az intézet feladata, amely vásárlás, ajándékozás,

²⁰ 2005. évi CXXXIII. törvény a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól 27. § (5)

²¹ Lipták László: A személyi állomány szakmai képzése és a képzési rendszer korszerűsítésének irányai. Börtönügyi Szemle 2004. 3. 56. old.

²² Új európai börtön szabályok és magyarázatuk. Összeáll. Vókó György. Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 2007. 129. old.

vagy saját tenyésztés útján valósulhat meg. A kardinális kérdések itt találhatók: van e pénz a jó kutyára, ki választja ki, mi a garancia egy ajándékba kapott kutyánál? Sorolhatnám a felvetődő kérdéseket hosszasan. A beszerzés jelentős nehézségeire utal, hogy a 2007-es Bv. Évkönyvben megállapításra került, hogy „a bv. szerveknek a legnagyobb gondot a leselejtezett állatok pótlása okozza.”²³ Vagyis, meglátásom szerint, olyan nagy horderejű kérdésről van szó, amelyben nem lehet helyi szinten dönteni, a beszerzés csak központi feladatként – tovább menve: csak saját tenyésztésként – oldható meg gazdaságon és hatékonyan.

5. Utoljára, de nem utolsósorban az Intézkedés 16-19. pontjaival kapcsolatos megállapításaimat szeretném közzé tenni. A szabályozás szerint a szolgálati kutyákat évente egy alkalommal minősíteni kell, amit az intézet e célra létrehozott bizottsága végez el. Ők döntenek a kutya teljesítmény-felmérését követően a minősítési fokozataról, selejtezéséről, és szükség esetén javaslatot tesznek a kutyavezető felelősségre vonására is. Ezen bizottság vezetője a gazdasági vezető (vagy helyettese), tagjai a biztonsági osztályvezető, kutyatelep-vezető, állatorvos, továbbá a minősítésre kerülő kutya kutyavezetője. Felmerül a kérdés: vajon milyen alapon dönt a gazdasági vezető? Pénzügyi alapon? „Igaz, tényleg drága egy szolgálati kutya rendszerbe állítása, kiképzése és teljesítményének szinten tartása, de hosszú távon nem lehet szempont a pénzhiány, ha az intézet biztonságának fenntartása érdekében szolgálatba állított kutyák jelenléte a negatív események sorozatát előzheti meg.”²⁴ Az Intézkedés e pontjaival tehát az a problémám, hogy nem biztos, azok döntenek fontos minősítési kérdésben, akik ahhoz a legjobban értenek. Így a **szakmai szabályok sérülése miatt a fogvatartás biztonsága is sérülhet**. Aggályokat vet fel, hogy tagja a bizottságnak a minősítésre kerülő kutya kutyavezetője is. Vajon melyik kutyavezető mondaná azt, hogy ne legyen megfelelő minősítésű a kutyája, nem jól képezte ki, és ezért indítsanak kártérítési és fegyelmi eljárást ellene. Ebből kifolyólag, azt gondolom, hogy a kutyavezető szubjektivitása és az intézet esetleges nehéz gazdasági helyzete indukálhatja egy nem megfelelő képzettségű kutya megfelelő minősítését is.

A rendszeres képzés és ahhoz kapcsolódó vizsgáztatás elengedhetetlen a szolgálati kutyákkal kapcsolatban. A külföldi példák is a kutyás egységek fontosságát hangsúlyozzák. Például az USA-beli massachusettsi börtönökben már 1978-ban létrehozott taktikai csoportoknak három fő része közül az egyik, a kutyás egység sokoldalú és nélkülözhetetlen része a taktikai csoportnak. A kutyák speciális célokra vannak kiképezve, beleértve a robbanóanyag- és kábítószer-kutatást is. „A csoport tagjainak időnként meg kell jelenniük a kiképzőközpontokban, ahol a kiképzés során megismerkednek a feladatok ellátásához szükséges új eszközökkel, fegyverekkel és módszerekkel és **évente vizsgát tesznek**.”²⁵

²³ Bv. Évkönyv, 2007. BVOP, Budapest, 2008. 20. old.

²⁴ Frigyer László – Gregori Attila: Szolgálati kutyatelep alkalmazása. IRM, Budapest, 2007. 18. old.

²⁵ Gelb, Bruce I.: Taktikai csoport. Börtönügyi Szemle 1993. 2. 51. old.

Ezután röviden megemlítek még néhány országos parancsnoki intézkedést a téma elemzése céljából. Keletkezési sorrendben az 1-1/37/2001. (IK. Bv. Mell. 11.) OP intézkedés a következő, amely a fogvatartottak személymotoszásának végrehajtásáról szól. (Már jogszabályi szinten is említettük a szolgálati kutya ilyen módon történő alkalmazásának lehetőségét.) Az intézkedés sem tesz mást, mint meghatározza, hogy személymotoszás végrehajtására speciálisan – kábítószer és robbanóanyag felismerésére – kiképzett szolgálati kutya is igénybe vehető. Ezt a tényt – a személymotoszásnál történő alkalmazás lehetőségét – természetesen fontosnak tartják a tankönyvekben is megemlíteni, hiszen az egyik legfontosabb – megelőző intézkedésként alkalmazott – nevesített biztonsági intézkedésről van szó. „A személymotoszás olyan biztonsági intézkedés, ami bármely fogvatartottal szemben alkalmazható... Az intézkedés során technikai eszköz és szolgálati kutya is igénybe vehető, például kábítószer vagy más tárgyak keresésére kiképzett kutya.”²⁶

A következő szabályozónk az 1-1/30/2003. (IK. Bv. Mell. 4.) OP intézkedés, amely a biztonsági ellenőrzés, vizsgálat, szemle, valamint az átfogó biztonsági vizsgálat végrehajtásáról szól. Itt azon aspektusban említik a szolgálati kutyát, hogy az az intézkedésben szabályozottak végrehajtásában, a kábítószer és robbanóanyagok felderítése céljából, valamint biztosítási feladatokra vehető igénybe. Ezt a megfogalmazást jónak tartom, és ezzel kapcsolatban hadd idézzem – saját tapasztalatom szülte – kedvenc mondásomat a témáról: a szolgálati kutya az egyetlen olyan kényszerítő eszköz, amely pusztán megjelenésével önmaga alkalmazásával előzi meg. Vagyis a biztosítási feladat végrehajtásában történő alkalmazása megelőzi kényszerítő eszközkénti alkalmazását.

Időrendben haladva az 1-1/45/2003. (IK. Bv. Mell. 4.) OP intézkedés következik, amely az események

jelentését szabályozza. E jogforrás azért tartozik témánk tárgykörébe, mert kiemelt, jelentendő eseményként kell kezelni, ha egy szolgálati állat elhullik, elpusztul. Ez az előírás szintén a szolgálati kutyák alkalmazásának fontosságát, a pótlásuk nehézségét mutatja, s kifejezi azt is, hogy nagy értékekről van szó (gondoljunk csak arra az összegre, amelybe egy állat kiképzése kerül).

Az elemzést a kábítószer-kereső kutyákkal rendelkező bv. intézetek képzési célú kábítószerrel történő ellátásáról szóló 1-1/87/2004. (IK. Bv. Mell. 11.) OP intézkedésével folytatom. Mint már említettem: ez az egyetlen terület, ahol

²⁶ Gaál Irén – Máziné Szepesi Erzsébet: Büntetés-végrehajtási jog. Novissima Kiadó, Miskolc, 2005.

a központi képzés teljes mértékben megvalósul. A kábítószer-kereső kutya tartását és kiképzését a Biztonsági Főosztály vezetője engedélyezi, a kiképzést csak az arra kijelölt regionálisnak nyilvánított intézeti kutyatelepen lehet megtartani. Az intézkedésben a kábítószerekkel és pszichotróp anyagokkal végezhető tevékenységekről szóló 142/2004. (IV. 29.) Korm. rendeletre tekintettel kerültek meghatározásra azok a szabályok, amelyek a kábítószer-kereső kutyák képzéséhez, illetve szinten tartó képzéséhez elengedhetetlenül szükséges anyagokkal kapcsolatosak (az intézetek ellátása, az anyagok tárolása). Az előírások természetesen csak arra a kevés számú intézetre vonatkoznak, ahol ilyen kutya el van helyezve. Nagyon szigorú rendelkezések szabályozzák ezt a tevékenységet: az anyagokat csak akkor lehet átvenni, ha a csomagolásuk megfelelő, és ezáltal a kábítószer nem veszélyezteti a vele foglalkozó személyek és a kutya egészségét.

Következő megemlítenő rendelkezés a bv. országos parancsnokának 1-1/37/2007. (IK. Bv. Mell. 5.) OP intézkedése a bv. szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény lőfegyverhasználatra vonatkozó szabályainak alkalmazásáról. Az intézkedés mellékleteként kiadásra került egy Módszertani Útmutató a törvény lőfegyverhasználatra vonatkozó rendelkezéseinek egységes értelmezéséhez és törvényes végrehajtásához. Ezen útmutatóban kifejtésre került, hogy „2007. június 1-től lőfegyver nem lesz alkalmazható szökések esetén, ezért számolni kell azzal, hogy a biztonsági felügyelő szakszerű szolgálatellátása mellett annak fizikai állóképessége, testi ereje, továbbá a szolgálati kutya alkalmazása lesz a döntő...”²⁷. A dokumentum leszövegezi továbbá, hogy széles-körűen rendszeressé kell tenni a munkáltatás biztonsága érdekében a mezőgazdasági tevékenységek biztosítása körében a szolgálati kutya alkalmazását. Valamint úgy-szintén minél szélesebb körben kell alkalmazni biztosítási feladatok végrehajtására a szolgálati állatokat az előállítások végrehajtása kapcsán. Vagyis, mint a bevezetőben említettem, **elsőlépcsős kényszerítő eszközzé és megelőző biztonsági intézkedéssé lépett elő a szolgálati kutya alkalmazása.**

A szolgálati kutyák alkalmazásának szabályozási hátterének vizsgálatakor nem tértem ki az általános állategészségügyi szabályozásokra, mivel csak a büntetés-végrehajtásnál rendszeresített szolgálati kutyák szabályozásának elemzése és a szabályozás továbbfejlesztése lehetséges irányainak meghatározása volt a célom. Az egyéb állategészségügyi, tartási, nyilvántartási szabályozások a büntetés-végrehajtásban konkrétan a szolgálati kutyákkal kapcsolatosan semmilyen megállapítást, részletszabályozást nem tesznek. Ez talán a téma differenciál specifikus jellege miatt is vagy így. Ami a legfontosabb összekötő elem, az a bv. országos parancsnokának már említett 1-1/60/1999. (IK. Bv. Mell. 11.) OP intézkedésében található meg. E szerint a beszerzésnél, tenyésztésnél csak az állatorvos javaslata alapján történhet meg a jogügylet,

²⁷ 1-1/37/2007. (IK. Bv. Mell. 5.) OP intézkedés a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény lőfegyverhasználatra vonatkozó szabályainak alkalmazásáról. Módszertani útmutató. 2. old.

vagy maga a tenyésztés. Továbbá, mivel a minősítő bizottság tagja az állatorvos is, csak az ő engedélye alapján maradhat jelenleg rendszerben egy szolgálati kutya. Vagyis ezzel a momentummal a „civil” kutyákra vonatkozó állat- és közegészségügyi szabályozás az állatorvos közreműködésén keresztül megjelenik, beépül a szolgálati kutya rendszerbe állításának és rendszerben tartásának menetébe anélkül, hogy külön állategészségügyi szabályozás vonatkozna konkrétan a szolgálati állatok tartására.

Nem tértem ki cikkemben az egy-egy intézet területi elhelyezkedésének megfelelő helyi önkormányzat – állatok, ebek tartására, tenyésztésére vonatkozó – szabályozásainak elemzésére sem, hiszen azok nem adnak általános jellegű előírásokat. Ugyanakkor ezen a szabályozási szinten nincsenek konkrétan a szolgálati állatokra vonatkozó rendelkezések, az általános állat- és közegészségügyi szabályok betartásának érvényesülése céljából – a helyi lehetőségek figyelembevételével – szabályozzák az ebek tartását, tenyésztést, nyilvántartását, kötelező beoltását.

A szakma javaslatai a jövőre nézve

2008. szeptemberében az Állampusztai Országos Bv. Intézetben tartották meg – az Országos Parancsnokság szervezésében – a kábítószer-kereső kutyák továbbképzését. A továbbképzés zárónapjának programjában részt kellett venniük a bv. intézetek kutyatelep-vezetőinek is. Témánkkal kapcsolatban kérdőíves felmérést végeztem a körükben, arra keresve a választ, hogy a szakma tényleges irányítói, értői hogyan gondolkodnak a kardinális jellegű kérdésekről.

A szolgálati kutyák rendszerbe állítása és vizsgáztatása kérdésében a nagy többség úgy foglalt állást, hogy központi kutyatelep felállítása lenne szükséges, illetve hogy a minősítések alkalmával egy központilag kijelölt bizottság vizsgáztassa az összes kutyát azonos követelménytámasztás szerint. A válaszadók kifejezték azon véleményüket, hogy a kutyák beszerzése mindenképpen központilag történjen, de ha megvalósul a központi kutyatelep: saját tenyésztésből biztosítsuk az utánpótlást.

A kérdőívben adott válaszok szerint nem kielégítő a szolgálati kutyák és vezetőik képzésének feltételrendszere a büntetés-végrehajtásnál. Több olyan intézet is van, ahol civil személy működik közre a kutyavezetők képzésében. A válaszokból kiderült, hogy a válaszadók többségének az intézetében a kutyavezetőknek nincs a civil életből hozott semmilyen végzettsége a kutyaki-képzéssel kapcsolatban. Ez, ha megfelelő a szakmai képzés, nem biztos, hogy hátrányt jelent, de még fontosabbá teszi – a biztonságos a feladat-végrehajtás érdekében – a folyamatos és magas szintű szakmai irányítás szerepét. Érdekeség, hogy a szakma túlnyomó többsége azon az állásponton volt, hogy – az Intézkedésben foglaltakkal ellentétben – a speciálisan képzett kutyák őrző-védő munkára történő kiképzése szükséges és megvalósítandó feladat, ha másért nem, minimálisan azért, hogy megvédje a kutyavezetőjét a szolgálati eb.

További érdekesség, hogy többen – rosszállásukat kifejezve – megállapították: a „sportkutyás” jelleg kezd érvényesülni a szakmában, gyengítve ezzel a rendészeti jelleg dominanciáját a kiképzések folyamán. A kutyatelep-vezetők döntő többsége – szinte nem is volt más vélemény – arra az álláspontra jutott, hogy a hatályos OP intézkedések felülvizsgálatára és aktualizálására lenne szükség, ugyanakkor a hatályos jogszabályok sem rendezik kellően a kérdést, így azok is kiegészítésre, módosításra szorulnak.

A beszélgetések kapcsán kiderült, néhol elég elkésérítő a helyzet, és csak a szakma szeretete, az elhivatottság az, ami itt tartja a kollégákat. Szinte mindig szóba került azon igény, hogy a kutyavezetőként végzett, az „élő fegyverrel” való szolgálatteljesítésnek a főfelügyelői beosztással kéne egyenértékűnek lennie, a kutyatelep-vezetői munkakörnek pedig tisztí beosztással kellene járnia. Ezen törekvéseket persze mindig a gazdasági helyzet adta kényszer „fúrja” meg, nem az előljárók, akiknek túlnyomó többsége tisztában van a szolgálati kutyák képzésének nehézségeivel, alkalmazásuk mikéntjével, illetve a kutyavezetők rátermettségével, hivatástudatával.

Összegzés

Értékelve a fent leírtakat megállapíthatjuk, hogy az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium *Szolgálati kutyatelep alkalmazása* című, 2007-es kiadványának megjelenése óta a helyzet mit sem változott a kutyák és vezetőik képzését, továbbképzését illetően. A változásra pedig nagy szükség lenne! Érdemes idézni e helyütt dr. Mezey Barna szavait: „Akik a büntetés-végrehajtás történetével foglalkoznak, jól tudják, hogy annak históriája a ciklikusan megújuló reformok és megújulási törekvések története.”²⁸

Továbbra is a legfontosabb probléma a gyakorlati képzés hiánya. „Bármilyen világos ismereteket szereznek is a hallgatók az elméleti oktatás során, ez még nem ad biztosítékot arra, hogy ezek az ismeretek tartósak, szilárdak is lesznek... Vannak olyan biztonsági feladatok, amelyek gyakorlati oktatás nélkül egyszerűen végrehajthatatlanok” – írja Sztodola Tibor²⁹. A központi képzésben jelenleg nincs lehetőség bizonyos gyakorlati feladatok – például a kutyavezetők képzésének – a végrehajtására. Ez csak egy más rendszerben szervezett központi képzés keretében valósulhatna meg, amihez viszont **létre kellene hozni egy központi kutyatelepet, ahol minden kutyavezető és szolgálati kutya képzése, továbbképzése és vizsgáztatása megoldott lehetne.** Ez a megoldás nemcsak szervezeti intézkedési összehangoltságot, hatékonyságot, hanem hosszú távon költségmegtakarítást is eredményezne. A drága képzésekből és a kockázati tényezőt magukban rejtő beszerzésekből fakadó kiadások megszőnhetnének, és OKJ-s képzés megvalósítása esetén a büntetés-vég-

²⁸ Mezey Barna: Nyitott börtön. A nem zárt büntetés-végrehajtás múltja és jelene. Börtönügyi Szemle 1995. 2. 7. old.

²⁹ Sztodola Tibor: A bevezető képzés problémái és ezek hatása a biztonsági tevékenység ellátására. Börtönügyi Szemle 2006. 2. 61. old.

rehajtási feladatokat ellátó képzésen felül a rendészeti társszerveknek és a civil biztonsági szférának szolgáltatást nyújtó – akár nyereséget is termelő – gazdálkodó szervezetként működhetne a Bv. Központi Kutyatelepe. A terv megvalósításához természetesen komoly anyagi erőforrások kellenének, illetve a konkrét képzési helyet is szükséges lenne megnevezni. Véleményem szerint vannak még kiaknázatlan területeink. Példának okáért a Budapesti Fegyház és Börtön kezelésében lévő sportpálya helyén a központi kutyatelep tökéletesen megvalósítható lenne.

A Nádasi Béla, Sztodola Tibor szerzőpáros véleményével³⁰ egyetértve magam is úgy vélem, hogy a lőfegyverhasználat kiiktatását követően a fogvatartott szökésének megakadályozására, illetve a megszökött fogvatartott elfogására a többi kényszerítő eszköz használata került előtérbe. Azaz, ahogy már megállapítottam, a téma apropója kapcsán **elsőlépcsős alkalmazási lehetőség** (vagy kény-szeré) lépett elő a szolgálati kutya, amely – mint kényszerítő eszköz – **puszta megjelenésével saját maga használatát előzi meg**. Emiatt van az is, hogy nem kell szinte soha alkalmazni. Ugyanakkor azonban ez nem azt jelenti, hogy nincs rá szükség és a terület fejlesztést nem igényel!

Summa summárum: javasolom a szolgálati kutyák és vezetőik képzésének, továbbképzésének, valamint a szolgálati állatok pótlásának megoldásaként egy központi kutyatelep megvalósítását. Remélem, hogy vitaindítónak szánt cikkem elindít egy olyan szakmai folyamatot, amely elősegíti a hatályos jogszabályi rendelkezések felülvizsgálatát, módosítását. (Ezek a rendelkezések már csak a hatálybalépésük idejét nézve sem felelnek meg a 21. század támasztotta követelményeknek.) Továbbá mindezek kapcsán különösen fontosnak tartom a szolgálati kutyák alkalmazásával és képzésével kapcsolatban az egyes tevékenységek részletes rendeleti szabályozását az IRM által, és a témakör országos parancsnoki intézkedéseinek áttekintését, módosítását. A fentiek megvalósulásához vezető út első állomásán, úgy gondolom, már túl vagyunk. Dr. Draskovics Tibor igazságügyi és rendészeti miniszter 2008. november 26-án elfogadta a bv. szervezet modernizációs programját, a „Felelősen, felkészülten” című programot. Ebben – többek között – külön kiemelésre került „a szolgálati kutyák számának növelése és a saját tenyésztés lehetőségeinek kutatása”.³¹

A cikkben felvetett problémák ellenére, meglátásom szerint, a szolgálati kutyák képzése, vezetőik kiképzése, a kutyák alkalmazása – a rendelkezésre álló lehetőségekhez mérten – példaértékű a büntetés-végrehajtásnál. Szerencsére vannak olyan kollégák, akik a „hátukon viszik” a szakmát, magas színvonalon végzik a kutyák és vezetőik képzését, továbbképzését. Aki forgott már „kutyás körökben” az tudja, hogy ezt a munkát csak szívből és teljes elhivatottsággal lehet csinálni, ami – a büntetés-végrehajtás jelenlegi körülményei között – különösen értékelendő, tiszteletet érdemlő magatartás.

A fotókat Milkovics Pál készítette.

³⁰ Nádasi Béla – Sztodola Tibor: Búcsú a fegyverektől? A lőfegyverhasználat változásának lehetséges okai, helyettesítő alternatívák. Börtönügyi Szemle 2007. 3. 57. old.

³¹ www.bvop.hu/A "Felelősen, felkészülten" program bemutatása

Pregunné Puskás Gyöngyi

A szexuális bűnelkövetők kezelése

Magyarországon a börtönrendszer nem kezeli külön a „sex offender” kategóriát, amely több kérdést is felvet. Nem csupán az ilyen típusú elítéltek gyógyítása marad el, hanem további személyiségártalmakat szenvednek el a börtönben. Ugyanakkor bűnismétlésük a további gyermekáldozatok szempontjából több mint nyugtalanító. „Ez egyfelől rossz fényt vet hazánkra nemzetközi kooperációkban, másfelől a probléma azonosításának és kezelésének az elmaradása a közbiztonság egyik negatív eleme, és nyilvánvalóan elfogadhatatlan egy – a bűnmegelőzés fontosságát deklaráló és az ifjú nemzedékek egészséges fejlődését szorgalmazó – társadalomban.” (Németh, 2001.)

A szexuális bűncselekmény elkövetők kezelésének számos országban sok évre visszamenő gyakorlata van. A következő összeállításban néhány kanadai és francia példát mutatok be.

A visszaesés mutatói

Ahhoz, hogy a kezelés tervezhető, az eredmény mérhető legyen, fontos meghatározni a visszaesés mértékét, kockázatának tényezőit. A szexuális bűncselekmények visszaesésének mutatóit 15% körülire becsülik 5 éven belül, 25%-ra 15 éven belül (Hanson). Összehasonlításképpen: az átlagos visszaesési arány valamennyi erőszakos bűncselekményre vonatkoztatva 25% öt éven belül, illetve 40% 15 éven belül. A visszaesés mérésére irányuló kutatásoknak nyilvánvaló korlátai vannak: legelőször is az a tény, hogy nem minden szexuális bűncselekmény derül ki. A kanadai statisztikák 6 és 50% közöttire becsülik a jelentett szexuális agressziók arányát, ezért valószínűsíthetően a megfigyelt visszaesési mutatók a tényleges arány alatt maradnak. Az alábecslés mértéke folyamatos szakmai vita tárgya.

Mind az erőszakos közöszlést, mind pedig a megrontást elkövetők legmegbízhatóbb visszaesési előrejelzői voltak – kanadai adatok szerint – az elkövetők kriminológiai múlttal rendelkező felmenői, a fiatalokú bűnelkövetés, az antiszociális személyiség, a kor (fiatal), etnikai kisebbséghez való tartozás és a drogfüggőség (Hanson). Az alacsony intelligencia kevéssé befolyásolta a visszaesést valamennyi csoportban.

A visszaesési kockázat legmegbízhatóbb mutatói a szexuális devianciához kapcsolódnak: deviáns szexuális preferencia, korábbi nemi erőszak, illetve fiatalkorban elkövetett szexuális erőszak. A további – szintén jelentős – faktor a kriminológiai életmódhoz köthető: korábban elkövetett erőszak illetve antiszociális személyiségzavar.

Hanson és Bussiere szerint a legtöbb – a visszaesés kockázatát előrejelző – tényező statikus, ezért nem változtatható (Hanson). Ahhoz, hogy a változás mérhető legyen, és olyan beavatkozás legyen tervezhető, amely valóban csökkenti a visszaesés kockázatát, ismerni kell a dinamikus kockázati tényezőket, vagyis azokat, amelyek változtathatók.

Viszonylag friss kutatások (Beech, Friendship, Erikson és Hanson; Dempster és Hart; Hanson és Harris; Thornton 2000, 2001 – idézi Hanson) összeállították a dinamikus kockázati tényezőket. Ezek a következők: a szexuális agresszió elfogadása, a gyermekekéhez közeli érzelmi beállítódás, a szexualitás-hoz kapcsolódó szorongás, a kognitív problémamegoldó képesség hiánya, elenségesség és negatív szociális befolyásoltság (Hanson).

A kezelések hatékonysága

A kezelések hatékonyságának mérésére számos kutatás és tanulmány készült. Cortoni és Nunes (2005) a Kanadai Büntetés-végrehajtási Szervezet (SCC) szexuális bűnelkövetők országos kezelési programjában (PNDS) részt vett bűnelkövetők viselkedés-változását, illetve a visszaesés csökkenését mérte.

A PNDS (programme national pour délinquants sexuels) csoportterápiás intervenció férfi szexuális bűnelkövetők számára, alacsony, illetve mérsékelt intenzitású formában létezik. A visszaesés kockázatát mérlegelve dől el, hogy kinek melyik beavatkozási formát írják elő. A mérsékelt változat például heti 10-14 terápiás órát jelent, négy-öt hónapon keresztül, összesen 160-280 órában.

A félig strukturált kognitív viselkedésterápia célja a visszaesés kockázatának csökkentése a dinamikus faktorokra fókuszálva. A kutatás 347 bűnelkövetőt vizsgált, akik 2000 és 2004 között vettek részt a programban. A kontrollcsoportot 137 szexuális bűnelkövető alkotta, ők semmilyen kezelésben nem részesültek.

A visszaesés kockázatának mérésére a Statique-99 elnevezésű statisztikai mérőeszközt használták (Hanson és Thornton, 1999 – idézi Hanson). A kezeléssel összefüggő változás mérésére több skálát is alkalmaztak: így a kognitív diszfunkció skálát (Bumby, 1996 – idézi Hanson), a szociális intimitás skálát (MSIS, Miler és Lefcourts, 1982 – idézi Hanson), a magányosság skálát (UCLA, Russel, Peplau és Cutrona, 1980 – idézi Hanson), a zaklatók iránt érzett empátia skálát (CMEM, Fernandez, Mareshall, Lightbody és O'Sullivan, 1999 – idézi Hanson), az erőszaktevő iránt érzett empátia skálát (REM, Fernandez és Marshall, 2003 – idézi Hanson), az agresszió kérdőívet (AQ, Buus és Perry, 1992 – idézi Hanson), továbbá a szexuális bűn elkövetőjének felelősségét megállapító skálát (SOARS, Peacock, 2000 – idézi Hanson).

A teszt battériát a program kezdetekor és befejezésekor töltötték ki a résztvevők. A kezelés utáni megfigyelési időszak a szabadulást követően az első újabb feljelentésig, annak hiányában pedig 2005. júliusáig terjedt. A kutatás eredményei szignifikáns javulást mutattak szinte minden mutató esetében.

A programban részt vevő szexuális bűnelkövetők visszaesésének mértéke lényegesen alatta maradt a kezelésben nem részesülő csoporténak. (1. sz. táblázat) Az eredmények alátámasztották azt, hogy a PNDS hatékony beavatkozást jelent a szexuális bűncselekményt elkövetett fogvatartottak kezelésében. A kezelés számos – a szexuális devianciához kapcsolódó – dinamikus kockázati tényezőt csökkentett. A Kanadai Büntetés-végrehajtási Szervezet valamennyi elkövetőnek felajánlotta a kezelést.

1. sz. táblázat

A visszaesés kockázata

A visszaesés fajtája	PNDS (%)	Kontroll csoport (%)
Szexuális visszaesés	1,7	6,9
Szexuális visszaesés/erőszakos	3,6	24,7
Bármilyen visszaesés	10,3	46,0

(Cortoni és Nunes, 2005)

A kanadai Wakworth büntetőintézethez tartozó Szexuális Viselkedési Klinikán (Clinique du Comportement sexuel de Wakworth, CCSW) 600 fogvatartott tölti büntetését. Barbaree, Michael, Seto és Maric 250 kezelt fogvatartott adatait dolgozta fel (közülük 123-an erőszakos közöszlést követtek el, 15-en szexualitással összefüggő gyilkosságot, 56-an vérfertőzést, illetve 56-an ismeretlen gyermekek ellen követtek el a bűncselekményt).

A CCSW által alkalmazott kognitív-behavior program a visszaesés valószínűségét hivatott csökkenteni. A csoportterápiában résztvevők hetente öt napot töltöttek a programban öt hónapon keresztül. A változások becslésére a szexuális bűnelkövetők visszaesési kockázatának multifaktoriális skáláját (EMRRDS) alkalmazták. Négy faktort állapítottak meg a szexuális visszaesés előrejelzésére: szexuális bűncselekményt elkövető felmenők, deviáns szexuális készletés, antiszociális viselkedésű felmenők, illetve bármilyen más antiszociális személyiségmutató (a pszichopátia szűrőlistával mérve) és alacsony szociális kompetencia (az intelligencia színvonalával, valamint a szocio-ökonómiai státusszal mérve).

A 250 résztvevőből 193 fejezte be a programot. Az erőszakot elkövetők visszaesési mutatója körülbelül kétszer magasabb volt, mint a pedofil bűnelkövetőké, jóllehet, a követés harmadik évében ez a különbség már csökkent. Ezeket az eredményeket azonban óvatosan kell kezelni, mivel a feltételesen szabadlábon lévők közül kevesen kockáztatták a szabadságuk elvesztését. Az antiszociális személyiségű alanyok, akik a terápiát is rosszul viselték, nagyobb arányban voltak hajlamosak a visszaesésre. A CCSW-ben kezelték közül súlyos bűncselekményt elkövetők aránya körülbelül 2 és fél éves időszak alatt a kezelés befejezését követően 8,4%, míg a szexuális visszaesők aránya 6,4 % volt.

Azok a bűnelkövetők, akik visszautasították a programban való részvételt, lényegesen gyakrabban estek vissza a programban részt vett személyekkel összehasonlítva. Az egy éves utánkövetéses időszakban a CCSW-ben kezelték 77,8%-a nem követett el újabb szexuális bűncselekményt, szemben a kezeletlenek 61,1%-os mutatójával, míg két éven belül ez az arány 60,0%, illetve 40,1% volt (Barbaree, Michael, Seto, Maric).

Kognitív-viselkedéses modell

A módszer elsősorban a szexuális bűnelkövetők kezelésében terjedt el börtön-környezetben. A szociális környezetünkhöz való alkalmazkodás egyik alapvető célkitűzésünk. Az egyént olyan szervezetnek tekintjük, amely többé-kevésbé jól alkalmazkodik a környezetéhez. Egy új alkalmazkodás elősegítéséhez a kognitív és viselkedéses képességeinket mozgósítjuk. Ez a lépés olyan technikát kíván, amely a tanuláson keresztül teszi képessé az egyént a jobb alkalmazkodásra.

A klasszikus behaviorista megközelítés a viselkedés környezeti, illetve helyzeti meghatározóinak jelentőségét hangsúlyozza. A kognitív megközelítés arról fogalmaz meg általános empirikus képet, hogy az emberek miként dolgozzák fel az önmagukról és a világról szóló információikat. Ezeknek a – viselkedéshez és érzelmekhez kötődő – gondolati rendszereknek a változtatásán lehet dolgozni. A kezelési módszer a tanulási képességeken alapul.

Az instrumentális kondicionálás mai megközelítései és módszerei elsősorban Skinnernek köszönhetők. Az instrumentális kondicionálás során a viselkedést követő környezeti változások csökkenthetik és növelhetik is a kérdéses viselkedés előfordulásának valószínűségét. A viselkedés befolyásolásának eszközei a megerősítés (pozitív és negatív), illetve a büntetés (amely szintén lehet pozitív vagy negatív).

A szociális tanulásemélet egyik meghatározó alakja Bandura, aki az ún. szociális-kognitív elméletet dolgozta ki. Rendszerében olyan kölcsönös meghatározottságot hangsúlyoz, amelyben a viselkedés külső meghatározói (jutalom, büntetés) és belső meghatározói (vélekedések, gondolatok, elvárások) egymással összefonódó, mind a viselkedést, mind a rendszer egyéb tényezőit befolyásoló együttest alkotnak. (Bandura, 1986 – idézi Atkinson).

Kognitív tanulás

A séma olyan kognitív struktúra, amely az információk észlelésében, szervezésében, feldolgozásában és hasznosításában segít. A sémák alapján kialakított rendszer segítségével képesek vagyunk a környezetünkben lévő fontos és nem fontos dolgok elkülönítésére, továbbá az információk szervezésére és feldolgozására. A sémák időben viszonylag állandóak, és egyénről egyénre változnak. Talán legfontosabb közülük az énséma, amely „a múlt tapasztalataiból leszűrt azon kognitív általánosításokból áll, amelyek az énnel kapcsolatos információk feldolgozását szervezik és irányítják” (Markus, 1977 – idézi Atkinson).

A terápia célja, hogy feltárja és módosítsa ezeket a sémákat. Eszköze a kondicionáláson keresztüli kognitív strukturálás és restrukturálás. A sémáinkat alapvetőnek tekintjük, nem kérdőjelezzük meg azok tartalmát. A terápia feladata, hogy sémáinkat feltárjuk, tudatosítsuk, továbbá megkérdőjelezzük és módosítsuk.

Terápiás technikák

Az alany panaszán alapuló módszer első lépésben a tüneteket, a problémát elemzi. Kérdőíveken és becslőskálákon keresztül fel kell tárni a kognitív torzulásokat, az információ- hiányokat.

Az együttműködésen alapuló terapeuta-páciens kapcsolat széleskörű kooperációt kíván. A terápiás találkozásokon kívül az alany konkrét és praktikus házi feladatokat kap. A terapeuta szerepe direkter, mint más terápiákban. Az egyéni és csoportos ülések kombinálhatók.

Az alkalmazott terápiás technikák az ellenkondicionálás, a habituáció, az operáns kondicionálás, az utánzásos tanulás, az önmegfigyelés és az önkontroll.

A kognitív módosítások eléréséhez szükséges terápia elemei

Az inadekvát elemek és sémák módosítása a cél. Ez viselkedésváltozással érhető el. A McMullin által kifejlesztett technika lépései a következők:

- arra kell kérni az alanyt, hogy keressen alternatív értelmezéseket, és rávezetni őt arra, hogy a magyarázata lehet nem adekvát is;
- utilitarista szembesítés: annak vizsgálata, hogy a gondolkodási mód hogyan teszi lehetővé egyes célok elérését;
- objektív szembesítés: annak beazonosítása, hogy milyen logika található bizonyos gondolatípusok mögött;
- megbeszélés: az irracionális attitűdök, hiedelmek azonosítása azzal a céllal, hogy azok helyettesíthetők legyenek más mechanizmusokkal (Cambron és Kinable).

Kezelési stratégiák

Roland Coutanceau a szexuális bűncselekményt elkövetők kezelési stratégiájának tervezésekor három nagy profilba sorolja a bűnelkövetőket pszichokriminológiai szempontból: neurotikus-éretlen, egocentrikus-éretlen és perverz-éretlen profil.

A neurotikus csoportnak klasszikus pszichoterápiát javasol (ezt gyakran maguk az elkövetők kérik). Az egocentrikus profilú elkövetők számára elképzelhetetlen a spontán kérés, számukra tehát kötelezővé kell tenni a terápiát, amit általában jól fogadnak. Pszichoterápiás csoportban pedig kifejezetten jól működnek. Végül a perverz profilba tartozókat a legnehezebb kezelni, még

akkor is, ha kötelezzük őket erre. Ha feltételként szabjuk az önkéntességet a kezelés igénybevételéhez, akkor elképzelhető, hogy csak a neurotikusokat részesítjük segítségben. Ugyanakkor van olyan álláspont is, amely szerint lehetetlen a kezelést nem kérő személy pszichoterápiás gondozása. Véleményünk szerint a kezdeti ellenállás kimondható, vállalható, kezelhető, elemezhető, amely gyakran csökkenti is az intenzitását.

A terápiás stratégiával kapcsolatosan a szerző azt írja, hogy az egyéni pszichoterápia legalább átlagos intelligenciát kíván, a befelé figyelés és introspekció képességét, illetve szimbolikus gondolkodást. Ugyanakkor a csoportos pszichoterápia indikációi közé tartozik az ambivalencia, az éleslátás elégtelensége – akármilyen legyen is az értelmi színvonal –, az egocentrizmus és a szociális gátlás. A terápia célja tehát az egocentrizmus csökkentése, a szociális készségek fejlesztése az önkifejezés tanulásával; kialakítani a másik meghallgatásának képességét. Kétfajta csoportot különíthetünk el: az ún. pszichodinamikus csoportot, ahol az affektusra, az értelemre, az önmegfigyelésre és az emocionalitásra koncentrálnak; míg az ún. visszaesés-megelőző csoportban inkább a mindennapokra, a fantáziák kordában tartására, a kockázatos helyzetek felismerésére összpontosítanak. Ha a partner beleegyezik, akkor párterápiát is javasolnak. A párral való munka lehetővé teszi a pszicho-szexuális valóság konkretizálását.

A terápia kreativitást kíván, amelynek kereteit a pszichopatológia és a pszicho-kriminológia adja. Minden terápiás munka dolgozik a jelenben és a múltban, az alannal és annak környezetével való kapcsolatán. A terápiás munka egyszerre jelenti az illető intrapszichés és pszicho-educatív, pszicho-szexuális és pszicho-affektív kísérését. A személyiség érését segíti elő, a szexualitáshoz és a szexuális fantáziákhoz kötődő mentális sémákat tárja fel, azonosítja a kockázatos helyzeteket, javítja a szociális kompetenciát, valamint megtanítja az alanyoknak irányítani és kontrollálni saját szexualitásukat (Coutanceau).

A szexuális bűnelkövetők kezelése Franciaországban

Az alábbiakban a szexuális bűnelkövetők kezelésének kiterjedt franciaországi gyakorlatát két terápiás csoport munkájának, tapasztalatainak ismertetésével mutatjuk be.

Az epinali terápiás csoport tapasztalatai

A Lotaringiában található Epinal város fogházában működő terápiás csoport tapasztalatairól Ghislaine Renard, Annie Bazin és Florence Donnaint-Santune számolt be 2007-ben.

Szexuális bűnelkövetők számára 1997-ben indítottak először csoportot, a kezdeteket nem minősítették könnyűnek. Az epinali fogház 317 férőhelyes, ahol a pszichiátriai osztály egy pszichiáterből, három pszichiátriai asszisztensből és 2 pszichológusból áll, valamennyien rész munkaidőben látják el feladatukat.

A csoport működésének tervezésekor a metzi kollégák tapasztalatait használták fel. Levetítették többek között „A testem az enyém” című kanadai – prevenciós oktatási célra készült – filmet a csoportban. A csoport olyan tagokból állt össze, akik már korábban egyéni terápiában részesültek. Könnyebb volt őket motiválni, mivel önkéntes jelentkezőkben nem bővelkedtek. A kezdeti szakmai nehézségek és dilemmák után egy félig nyitott csoportot hoztak létre, amely kilenc hónapon át működött. Valamennyi résztvevőnek vállalnia kellett egy minimális részvételt. Az önként jelentkezők először egy egyéni konzultáción vettek részt, mielőtt elköteleződtek a terápiás csoportban. A csoportvezetést három fő végezte: két pszichológus és egy pszichiátriai asszisztens. Verbális csoportot hoztak létre, amelyet alkalmanként tematizáltak (pl. filmmel). Ez a csoport 2003 januárjától 2004 júniusáig működött, ekkor a munka az egyik terapeuta távozása miatt maradt abba. A jelenleg is működő, félig nyitott csoport 2007-ben indult.

Pierre-Yves Emeraud szerint „A kívül-belül központi probléma a szexuális bűnelkövetők körében. A belső ént összekeverik az interszubjektivitással* anélkül, hogy lehetőségük lenne megnyugtató és biztos határokat felállítani. A csoport lehetővé teszi a belső és a külső közötti megkülönböztetést.” (Emeraud, 2000 – idézi Renard).

A csoporton belüli interakciók lehetővé teszik az egyén megnyilvánulását, aki ezáltal saját történetének szerzőjévé válhat. (Fontos megjegyezni, hogy a csoport tagjai részben vagy egészben beismerték tettüket.) A tapasztalataik alapján a csoportvezetők úgy döntöttek, hogy az előrehaladott és instabil állapotban lévő pszichiátriai betegeket nem veszik be a csoportba. Hasonlóan döntöttek a mentális deficittel rendelkezőkről is.

A csoportba érkezést megelőző beszélgetést nem az a terapeuta vezette, akivel a fogvatartottnak korábban is kapcsolata volt. A csoport működésének szabályait

- a terapeuták szakmai titoktartási kötelezettsége;
- bizalom és titoktartás;
- egymás kölcsönös tiszteletben tartása (nem ütjük meg, és nem sértjük meg a másikat);
- az időkeretek tiszteletben tartása;
- elköteleződés öt egymást követő alkalomra (heti egy alkalom)

az első ülésen megbeszélték.

A résztvevők száma 4 és 8 fő között változott. A három csoportvezető egymás közötti szerepe rugalmasan alakult, mindannyian voltak vezetői, segédterapeutai és jegyzőkönyvvezetői helyzetben. A csoportfoglalkozásokra hetente egyszer egy órában került sor, előtte és utána egy-egy félóra elő-, illetve utóüléssel.

* Az interszubjektivitás a szociálpszichológiában a személyek vagy szubjektumok között fennálló szituáció; társadalmilag meghatározott természetes beállítódások rendszere, amely lehetővé teszi, hogy az ember a környezetében lévő többi embert is magához hasonlónak lássa.

A kezdetekkor a csoporttagok elsősorban információt vártak egymástól (mi történik a bíróságon, mit kell tenniük ahhoz, hogy ne essenek vissza stb.). Később többen nagyot fejlődtek az introspekciós munkában. A vezetők próbálták tudatosítani a csoporttagokban az áldozatuk – mint személy – létezését. Nagyon gyorsan kiderült azonban, hogy a csoporttagok magukat is áldozatnak tekintik.

Az ülések három lényeges témát érintettek:

- a visszaeséstől való félelem

A bűnisméltés lehetőségét ellenállás nélkül elfogadta a csoport. „Az újraindítás kockázatának tudatosítása nem akadályozza meg az újraindítást” – fogalmazta meg az egyik csoporttag. A terapeuták úgy érezték, kész recepteket vártak tőlük az elítéltek.

- az áldozati pozíció

A csoporttagok rendszeresen áldozatnak állították be magukat. Valamennyien panaszkodtak a börtönben a többi elítélttől elszenvedett agresszióra. Egyikőjük dupla büntetésről beszélt. Nem jártak se sétára, se sportolni, hogy elkerüljék a problémákat. Azt mondták, hogy a gyilkosok is jobb helyzetben vannak, mint ők. Érdeemes hosszabban idézni a Renard, Bazin, Donnaint-Santune szerzőhármass cikkének szövegét, amely érzékletesen adja vissza: a csoporttagokban lezajló folyamatokat:

„A harmadik ülésen felolvassuk nekik egy vérfertőzés áldozatának vallomását. A non-verbális megnyilvánulások azt jelzik, hogy mindannyian sokkhatás alá kerülnek a szöveg hatására. Hosszú szünet következik. Kerülik a tekintetünket. Szeretnének tudni, hogy áldozatként vagy elkövetőként azonosítják magukat.

A megbeszélés során folyamatosan oda-vissza váltják a pozíciót az agresszor és az áldozat között. Azt vesszük észre, hogy a legfrusztráltabb személyek fogadják el a legkönnyebben az agresszor szerepét: „Mondhatjuk, hogy szörnyetegek vagyunk.”.

Míg az elemzőbb típusú személyek megfordítják a helyzetet, és áldozati szerepet vesznek fel: felelevenítik azokat a múltbeli szituációkat, amikor ők maguk is szexuális zaklatás tárgyai voltak...

Valaki közülük összegzi: lehet, hogy amit én csináltam, az pusztán csak ismétlése annak, amit velem csináltak..”

- a tárgykapcsolat

1932-ben Ferenczi beszélt a nyelvzavarról felnőtt és gyermek között. A gyermekkel való szexuális visszaélés okát Ferenczi abban látja, hogy a gyermeki vonzódás – ahogyan ő kifejezi, a gyermeki erotika – gyengédség-jellegű, szemben a felnőtt érett nemiségével. Ezt a kóros hajlamú felnőtt, különösen akkor, ha valamilyen egyéb szerencsétlenség vagy részegítő anyagok élvezete miatt egyensúlyában és önfegyelmében zavar áll be, összetéveszti, és felnőtt nemi vágyak tekintve reagál rá (Ferenczi, 1971).

Két csoporttag is „cinkoságról”, „beleegyezésről”, sőt a „gyermek kérésére adott válasz”-ról beszélt. Mintha egyáltalán nem vennék tudomásul a gyermek félelmét, amely a felnőttnek való engedelmisségre kényszeríti őt.

Hogyan látják ők saját magukat?

Az látható volt, hogy az áldozatukat tárgyként kezelik, de az is észrevehető, hogy saját magukat sem tartják teljes értékű személynek. Mintha nem tekintenék magukat a sorsuk alakítójának. Nincsenek gondolkodó, felelős pozícióban. Nem cselekszenek, hanem őket mozgatják, akár a bábukat...

A csoportterápia és az egyéni pszichoterápia kapcsolata

Fontos, hogy a csoportterápián kívül egyéni terápiában is részt vegyen a páciens. Hogy a terapeuta ismeretlen legyen vagy egyike a csoportvezetőknek, erről megoszlanak a vélemények. Jelen csoportban minden résztvevő saját terapeuta is benne volt a csoportban. Az epinali tapasztalatok azt erősítették meg, hogy a kettős funkciójú terapeuta lehetővé teszi a páciens számára a csoportmunka későbbi feldolgozását, megkönnyíti az egyéni és a csoportos munka közötti átmenetet (Renard, Bazin és Donnaint-Santune).

A besanconi terápiás csoport

Yana Mugnier klinikai szakpszichológus egy másik franciaországi börtönben, a besanconi fogházban indított csoportok tapasztalatairól számolt be.

Ha a fogvatartott beismeri tettét, és segítséget kér, akkor egyéni terápiát, majd a bizalom létrejötte után csoportterápiát javasolnak neki. Ha a fogvatartott többé-kevésbé tagadja, illetve csak részlegesen ismeri be tettét, akkor későbbi találkozást javasolnak neki, vagy megvárják, hogy ő jelentkezzen. Ha a fogvatartott egyértelműen tagadja tettét, akkor három hónap múlva újra találkozhatnak vele. *„Nem tudunk dolgozni minimális beismerés nélkül.”* (Mugnier)

Az egyéni terápiában az elítélt választhat, hogy női vagy férfi szakemberrel szeretne együtt dolgozni. A találkozásokra hetenként vagy kéthetenként kerül sor. A börtönben négy – különböző szakképzettséggel rendelkező és különböző karakterű – pszichológus dolgozik.

Az egyéni terápiában az először feltett kérdés a „miért”: *„Miért jutottam ide?”, „Meg szeretném érteni, miért követtem el...”*. A következő kérdés: *„Miért kell nekem pszichológushoz jönnöm?”, „Lehet, hogy jó lesz valamire...”, „Egy kis változatosság, kijöhetek a zárkából, jót tesz beszélni valakivel, mert itt senkivel sem tudok beszélni....”*.

Miért csoportterápia?

„Amikor drogosokkal dolgoztam, sokszor hallottam a következőt: Hogyan tud róla beszélni? Soha nem volt benne, nem tudhatja! Azon kívül, amit a könyvekből megtanult, mit tud róla? Drogoznom kellett volna ahhoz, hogy jobban tudjam, miről beszéllek? És ha a szexuális bűnelkövetőkkel ugyanez a helyzet?

Akkor, ha én és a kollégám nem tudjuk, a többiek tudják... Arra gondoltunk, hogy ültessük egymás mellé őket, őket, akik tudják, akiknek ugyanaz a problémájuk, akik megérthetik egymást, ha elmondják egymásnak” (Mugnier).

Yana Mugnier 2001. júliusi intertetes cikke szerint az első csoport 1997 februárjában indult kilenc fővel, ezt követte a második csoport tíz fővel 1999-ben, amely a beszámoló idején is működött 5 fővel (három homoszexuális pedófillel, illetve két vérfertőző apával), és valamennyien folytatni akarják a közös munkát szabadulásuk után is. 2000-ben újabb csoport indult, és elkészültek a negyedik csoport tervei is.

A terápiás közösség előnyei

A csoport mint terápiás keret korlátozza a páciens terapeutához való kötődésének mértékét, és a másik létezésének figyelembevételére kényszeríti a bűnelkövetőt.

A deviáns magatartás csökkenti a bűnösség érzését, ugyanakkor a szexuális bűnöző inkább hajlamos szabadon beszélni a saját szexualitásáról a hasonló helyzetben lévő emberek között. Az alany védekező magatartása lényegesen gyengébb, ha hasonló problémájú elkövetőkkel van együtt. A sorstársakkal való konfrontáció direktebb és jobban elfogadható, mint a hatóságot képviselő terapeutával.

A csoport kimozdítja a szexuális bűnelkövetőt saját elszigetelt világából, és lehetővé teszi a tanulást a közösségbe való beilleszkedésen keresztül.

Az elkövető abból meríti a legtöbb erkölcsi belátást, ha a terapeutákhoz és a csoporthoz való viszonya során minél több korrektív élményhez jut, és minél tudatosabban szemléli a társadalmi valóságot.

A csoportos pszichoterápia céljai

A csoportos pszichoterápia céljait a következőkben foglalhatjuk össze:

- a bűnelkövető viselkedés kontrollálása
- a diszfunkcionális séma megértése
- képessé válni a másik helyébe képzelni magát
- felelősségteljesebb magatartás kifejtése
- az ellenséges érzések feldolgozása
- az énkép javítása
- a kritika könnyebb elviselése
- segíteni az agresszív érzelmek nyílt és elfogadható kifejeződését
- érett felnőtté válni, aki elismeri, hogy a szexuális viselkedés egyszerre jelent felelősséget és örömforrást.

A kezelés az életminőséget is javíthatja, és elősegítheti a szociális, foglalkoztatási, kapcsolati és szexuális adaptációt.

Zárszó

Zárszóként egy magyar büntetés-végrehajtási szakember és egy kanadai pszichiáter szavait – azokkal mélyen egyetértve – idézem: „Egy mindenesetre bizonyos: hazánkban az elmúlt száz évben a fogvatartottak 6-8%-a szexuális bűncselekményért volt elítélve, és ez óriási szám. Különösen akkor, ha tudjuk, hogy sem speciális

elhelyezésben, bánás-módban, illetve kezelésben nem volt részük... A jövőben, azt gondolom, feltétlenül nagyobb gondot és energiát kell fordítanunk erre a fogvatartotti csoportra, hiszen konkrét ajánlások fogalmazódtak meg az európai szervezetek részéről e vonatkozásban.” (Bereczki, 2007.) „Erkölcsei kötelességünk annyi pácienszt kezelni, amennyit csak tudunk, tekintettel az ártatlan nőkre és gyermekekre irányuló bűncselekmények drámai következményeire. Mivel a visszaeső szexuális bűnelkövetőknek a legtöbbször egynél több áldozatuk van, így egyetlen hatékony kezeléssel is jelentős szenvedést kerültünk el.” (Bill Marshall – idézi Rioux)

Felhasznált irodalom

- Atkinson (szerk.)(2005): *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Barbaree, H. E., Michael, C., Seto, M. A., & Maric, A.: *Caracteristiques des delinquants sexuels, réaction au traitement et décisions de mise en liberté á la Clinique du comportement sexuel de Wakworth*.
http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/pdf/199673_f.pdf
 [2008. 12. 22.]
- Bereczki Zs. (2007): *Marginalizálódott csoportok kezelésének lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*. Börtönügyi Szemle, 2007. 1. 29-33. p.
- Cambron, C. & Kinable J.: *Methodes de traitement des delinquants 2003-2004*.
<http://www.brechet.ch/Documents/CoursNath/M%E9thodes%20de%20traitement%20des%20d%E9linquants%201.doc>
 [2008. 12. 22.]
- Cortoni, F. & Nunes, K.: *Recherches sur l'efficacité des traitements chez les delinquants sexuels*.
http://www.cifas.ca/PDF_livreCifas/20-RechercheEfficaciteTtraitementsPP_309-323.pdf [2008. 12. 22.]
- Coutanceau, R.: *Delinquants sexuels: stratégies de prise en charge et association de techniques therapeutiques*.
<http://psydoc-fr.broca.inserm.fr/conf&rm/Conf/confagrsex/RapportsExperts/Coutanceau.html> [2008. 12. 22.]
- Ferenczi S. (1971): *Nyelvoavar a felnőttek és a gyermekek között*. In: Buda Béla (szerk.): *A pszichoanalízis és modern irányzatai*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Hanson R., K.: *Facteurs de risque de récidive sexuelle: caractéristiques des délinquants et réponse au traitement*.
<http://psydoc-fr.broca.inserm.fr/conf&rm/Conf/confagrsex/RapportsExperts/Hanson.html> [2008. 12. 20.]

- Mugnier, Y.: *Les delinquants sexuels: bilan de la prise en charge individuelle et groupale UCSA de la maison d'arret de Besancon.*
<http://www.psy-desir.com/textes/spip.php?article855>
[2008. 12. 20.]
- Németh Zs. (2001): *A pedofilia értelmezése és kezelése a büntetőjogi reakciók tükrében.* Család, Gyermek, Ifjúság, 2001. 5.
- Renard, G., Bazin, A. & Donnaint-Santune F.: *Experience d'un groupe therapeutique pour auteurs de violences sexuelles en maison d'arret.* Communication de C.I.F.A.S: PARIS 13/09/2007.
http://www.artaas.org/RECHERCHES/CIFAS2007/GRABFDS_ExpGrouThe_CIFAS07.pdf [2008. 12. 20.]
- Rioux, J.: *Le traitement des agresseurs sexuels Comment, pourquoi et par qui?*
http://www.rrsss16.gouv.qc.ca/Menu_Gauche/4-Publications/6-D%E9pliants_Guides_Outils_Information/evenements/forums_ag_sex_vio_conj/presentations_pp/1er_oct_atelier_o_josee_rioux.pdf [2008. 12. 20.]

Huller Ervin

A fogvatartottak nyugtatószer-használata a pszichológus szemszögéből

A Budapesti Fegyház és Börtön négy pszichológusa egyéb pszichológiai tevékenységei között megközelítőleg évi háromezer konzultációs, illetve terápiás meghallgatást végez. A szituatív és leggyakrabban az alkalmazkodási zavarok körébe eső problémák mellett a jelzett tünetek többnyire a következők: alvászavar, átmeneti vagy tartós szorongásos állapot, hangulatzavar, az impulzivitás-kontroll zavara, krízisállapot, illetve öngyilkossági gondolatok, önkárosítás, pszichotikus tünetek, illetve jellegzetesen a börtöntűréshez szükséges megküzdési képességek kimerülésével és emocionális beszűküléssel járó pszichológiai leépülés. A kérelmek egy jelentős hányada a gyógyszeres terápiás igényt, pszichológusi javaslat kérését fogalmazza meg, a pszichológiai ellátás mellett vagy a nélkül, sokszor még mielőtt a tüneti kép a verbális és nem-verbális vagy egyéb csatornák információit tekintve kongruensen kirajzolódhatna.

A jelzett pszichés panaszok észlelése, azonosítása és újrafogalmazása mellett a megfelelő hozzáállás vagy javaslat kialakítása érdekében látni kell a jellegzetes és speciális szituációs környezetet, és a populációban gyakran jellegzetes és domináns alapvonásokat, vagy kombinálódásukat. Ezek: az aluliskolázottság (gyakran mentális retardációval) és/vagy mentális leépülés; az antiszociális-kriminális irányultság; a személyiséget érintő alapzavarok; szocializációs hiányosságok; a polimorf szerhasználat és dependenciák; alkoholos előtörténet; csavargás és/vagy hajléktalanság okozta defektusok; a börtönártalmak hosszú távú hatásai stb.

Feltehető, hogy ezek az alapvonások nagy átfedést mutatnak a civil életben függőségekkel kezelt páciensek karakterjellemzőivel, ami oda-vissza alapon egybevág a szerhasználat és kriminalitás kapcsolatában végzett felmérések adataival is. A börtönkörnyezetet ezek értelmében potenciális addiktológiai szakterületként értelmezem, ahol a szerhasználat a személyiség, élményhátér és életmódjellemzők elemei alapján várható szerint is megjelenik. Ugyanígy, ez az a terület, ahol szeretnénk bízni az önszabályozási készségek fejlődésében, azonban a felsorolt „alapvonások” pontosan az önszabályozás zavarait definiálják, ezért az autonómia kudarcait eleve be kell kalkulálni. Ennek megfelelően az ilyen irányú egyedi gyógyszeres szakellátás felmerülése esetén fokozottan indokolt az addiktológiai nézőpontok és indikációk protokoll szerinti mérlegelése, szinte esettől függetlenül. Ebben a helyzet adta általános addiktológiai szemléletben egy, a büntetés-végrehajtás szem-

pontjából külső szakmai-szakértői kör által forszírozott koncepcióváltás megfontolásának idején jelezni kell, hogy bármely kémiai szernek a rendszerbe történő bevezetése is ugyanilyen speciális funkcionális szempontú mérlegelést igényel, melyet alapvetően a rendszer elemeinek és viszonyainak alapos és tapasztalati ismeretében lehet megtenni, és más modellek direkt adaptációja nehezen válik majd sikeressé.

A mindennapi tevékenységei során a pszichológus számára a legegyszerűbb és legtisztább helyzetet természetesen az adja, amikor a „fogvatartott páciens” igénye tisztán lélektani természetű. Azaz ez a terápiás légkör megteremtésére, kapcsolati veszteség, krízis feldolgozására, a fogvatartott társakkal kapcsolatos probléma megoldására, sérelem érzelmi ventilálására stb. irányul, és a jelzettek hátterében nem áll valamely fel nem vállalt, ki nem mondható szerfüggőségből, abuzív, esetleg egy másik fogvatartott szükségletéhez vagy érdekéhez kapcsolódó destruktív indíték. Azonban a helyzetek egy részében ez nem így van, és ezért a pszichológiai szakterület is kutatja a gyógyszeres igények lehetséges addiktológiai eredetű nyomását, és feladatként fel kell vállalnia ezek közvetett vagy közvetlen kezelését, akár a támogató javaslat visszautasítását. Az ilyen irányú megkeresések a fentiek értelmében – különösen abban az esetben, ha az intézetnek nincs saját alkalmazásban lévő pszichiátere, ami gyakori – számunkra is a gyógyszeres kezelések alkalmazásaira vonatkozó értékelések dilemmáját hozza magával. Érthető módon az egészségügyi személyzet – még ha ezt tudatosan nem is fogalmazza meg – alapvetően mély tapasztalati beidegződéseken alapuló addiktológiai szemlélettel reagál, hiszen a függőségi igény kielégítésének óhaja a fogvatartott oldaláról nem fogalmazható meg nyíltan. Viszont bármely megfogalmazás mellett a legtöbb esetben felmerülhet a kétely, hogy a terápiás igény (a verbálisan megfogalmazott panasz) valóságos volt-e, és a gyógyszer elrendelése nem lesz-e adott esetben a páciens számára jatrogénia, vagy valamely közösség vagy bizonyos fogvatartotti csoport akut vagy tartós abuzálásának eszköze. A verbálisan megfogalmazott panaszba vetett kétely nem feltétlenül előítélet működése, hanem annak megfogalmazása, hogy akár az antiszociális személyiségzavar, akár az addiktológiai zavar pszichológiai jellemzője a másik fél mentális állapotára és a valóságról létrehozott képére gyakorolt nyomás gyakorlása a személyes szükséglet elérésének érdekében.

Az is beszédes, hogy a gyógyszerben gondolkodó „fogvatartott páciens” a rendelkezésre álló gyógyszeres palettáról, ha konkrétan fogalmaznak, általában mit kérnek megnevezve. Minimum három fő mintázat jelenik meg ebben a kérdéskörben az alábbiakban részletezve.

Az antidepresszívumokat szinte egyáltalán nem említik, a fájdalomcsillapítókat ritkán. Altatót többször kérnek, az antipszichotikumot általában a

dekompenzálódó, a terápiás hatásokat már ismerő súlyosabb patológiájú fogvatartottak kérik. Egyéb szorongásoldókat alig (helyi sajátságoktól is függhet), általánosan a Rivotril-t említik. Elmondható, hogy a legálisan is megszerezhető szerek iránt megfogalmazott igények erre a készítményre utalnak.

A hatóanyag objektív és pozitív terápiás hatásai alapján ez érthető is: mivel az antiszociális háttéren az intrapszichés konfliktus feszültsége gyakran dühként, illetve acting out megnyilvánulásként kanalizálódik, jól képes szabályozni az effajta feszültséget és az impulzív megnyilvánulásokat. Ez érthető, reális terápiás logika. A használat másik oldala (antiszociális háttéren), hogy a gyógyszer hatása az indulati élet egyensúlyát megtartó minimális önkontrollt is feloldja. A páciensek vakmerőek lesznek, és a dühüket a korábbiánál is nagyobb nyíltsággal engedik ki. Halmozottan igaz ez a rendszeres abúzusokkal élőkre. A szer veszélyei orvosi értelemben a nagyfokú toleranciában rejlenek (fogvatartotti beszámolók szerint – megfelelő tolerancia kialakulása mentén – a napi maximális adag tízszerese feletti mennyiség elfogyasztásáról is vannak beszámolók, de ennél jelentősen csekélyebb mennyiség is kivált tudatvesztéssel és az eseményre vonatkozó amnéziával társuló agresszív-kontrollálatlan cselekményeket). A szer vezethet önmérgezéshez, mások elbódításához vagy mérgezéséhez, ehhez társuló más bűncselekményekhez.

Sokszor a gyógyszeres terápiás kérések nyelvezetének struktúrája a diagnosztikus értékű: amennyiben a gyógyszeres terápiára irányuló kéréssel együtt elhangzik a készítmény neve is, ez elbizonytalaníthatja a jelzett tünet súlyát a szimulatív dimenzió mentén, és defenzívra váltja a megítélést. Az a fogvatartott, aki azt fejezi ki, hogy ilyen javaslatot, illetve terápiát még véletlenül sem kér, gyakran a szűkebb elhelyezési közegének fogvatartotti közösségét diagnosztizálja: szeretné elkerülni a rossz megítélést, hárít minden gyanút, amit elhelyezése által már magán érez, és veszélyeztetve érzi magát.

A Rivotril terápiára már hosszabb ideje „építkező” fogvatartottak körében a gyógyszer alkalmazását kísérő néhány jellemző az első bekezdésekben leírtakat és azok konklúzióját látszik alátámasztani. A „minél több, annál jobb hozzáállás”, vagyis fogvatartotti oldalról általában a leggyakrabban nem behatárolandó a mérték felső határa (a felesleg nyilvánvaló érték); a túldozírozás, vagy az egyéb mellékhatások miatti aggodalom alig jelentkezik, ehhez kötődő félelmek, kételyek ritkán hallhatók; az orvosi protokoll szerinti dózis magasabb mértéke börtönkörülmények között hétköznapi mennyiségként tűnik fel; az elrendelt terápia a visszaélést jelző körülmények észlelése után is képes makacsul fennmaradni; gyakran kerül napirendre a terápiás adag emelésének kérdése; az olyan helyettesítő megoldások mint a pszichoterápia vagy relaxáció kevésbé versenyképesek, vagyis a tünet jelzésétől

egyenes út vezethet e terápia megválasztásához, ami kizárólagos lehetőségként fogalmazódik meg. Tehát gyakran (különösen az egészségügy túlterhelődése és/vagy a lélektani szituáció szükséges szintű explorációjának hiányában) homályban marad, hogy egy gyógyszeres irány (szorongásos) tünetet oldó, vagy (szerdependenciát) fenntartó szerepet játszik-e majd. A reális terápiás szükséglet keveredhet addiktív igényekkel.

A Rivotril terápiás területeken túl kihangsúlyozódó funkciója a gyógyszeréség csillapításán és bódító hatásán túl börtönviszonyok között abban rejlik, hogy az egyes szükségletek kielégítését – mint definiált értékű fizetőeszköz – elérhetővé teszi. És ez a probléma a „rendszerben” vagy a „terápiás térben” okozott, a negatív lecsapódásokhoz és az ezzel az okozott kárhoz mérten gyakorlatilag minimális szankciókkal voltaképpen optimalizálódik is. Ez egyrészt azért lehetséges, mivel jogi szabályozás szerint nem minősül kábítószernek, és emiatt a személyzet sem képes megfelelő hatékonysággal fellépni ellene. Másrészt bonyolítja a helyzetet, hogy legálisan is hozzáférhető, mely által a legalitás és az illegalitás határai összemoshatók, és az egyedi esetekben a származási útvonalak tisztázhatósága is gyakran kiúttalan vállalkozássá válik. A legálisan a „rendszerbe”, illetve „terápiás térbe” kerülő gyógyszermennyiség összevegyül a „terápiás térbe” illegálisan beáramló mennyiségekkel, pszichológiai síkon pedig a jelzett terápiás szükséglet az egyéb vitális igényekkel és érdekekkel. Az illegális felhasználás eredménye pedig – akár illegális, akár legális csatornából származott a gyógyszer – a szerhatás alatt elkövetett agresszió, a fogvatartott társ sanyargatása, bántalmazása, kényszerítése, önmérgeződés vagy egyéb bűncselekmény kivitelezése (melynek során az adott kontextusban nehezen kideríthető a sértett abúzusának előzménye és előidézője: ez önmaga vagy más).

A mindennapi gyakorlati és egyedi adott problémákhoz visszatérve: elnagyoltabb motivációs körök is azonosíthatók, bár ismét nem célozom statisztikai pontossággal azonosítani az elkülönített kategóriákat. Alapvető, de itt nem térnek ki részletesen a gyógyszereket nagyobb léptékben és üzletszerűen forgalmazó fogvatartottakra, akiknek legális útjai időnként keresztezik a személyzet legális vonalait akár a velük való közvetlen vagy másokon keresztül közvetett megkeresések útján, de alapvetően mégis szeparálódnak ezektől. Az adekvációk esetében az exploratív beszélgetéseken, tesztvizsgálatokon keresztül relatíve könnyebben bemérhető, és az utóregzéseken érzékelhető, hogy a megfogalmazás mögött reális terápiás igény húzódott-e, vagy egyfajta játszma jellegű, függőséget szolgáló kísérlet.

A már orvosi előzményeikben is dokumentált, fogvatartásuk előtt akár komolyan függő, de érettebb, magasabb intellektusú fogvatartottak gyakrabban kérik, hogy a sóvárgás vagy a megélt szenvedéseik mértéke szerint (vagy afölött is) az ezt csillapító gyógyszerhez juthassanak. Ennek akár nyo-

matékok is adnak, de ez egy reális szinten, a függőség leépítésének perspektivikus célját konszenzuálisan megfogalmazó megállapodással beállítható, amellel kialakítható az, hogy a pszichológiai átdolgozás terén megindult lélektani munkával ez a továbbiakban ne kerüljön interferáló kapcsolatba, és a pszichológusban ne a függőségi igények eléréséhez szükséges célszemélyt lássák. Ezért alkalmazkodásuk kiegyensúlyozottá válhat, akár speciális drog-prevenációs program keretében, akár normál elhelyezésben.

A „nehéz eseteket” (a Rivotrillal összefüggésben) a személyzet számára jellegzetesen az alacsonyan iskolázott, többnyire mentálisan jelentősen retardált és gyakran a speciális terápiás csoportokban elhelyezett, a börtönülethez – többszörös visszaesőként – hosszú évek során már túladaptálódott, sokszor perspektívátlan, az emberi kapcsolataikban elérhető lehetőségeket tévesen észlelő, de a bizonytalan kötődés mellett a személyzettel való kapcsolatot erősen kereső, sok projektív identifikációs mechanizmust mozgósító (a másik emberrel való kapcsolatot rendkívüli mértékben igénybe vevő) fogvatartottak jelentik. Rendszerint előtérben vannak. Érezhető igyekezetük, hogy monitorozzák személyzeti kapcsolataikat, miközben általában – mint funkcionálásukban is jelentős tulajdonság – belső meggyőződésük valamely pszichés zavar megléte (személyiségükben valóban mélyen sérültek, bár lehet, hogy másképpen, mint ahogyan mi látjuk), mely alapján a speciális bánásmód (nyugtatók) iránti szükségletük igazolódik is számukra. Ez egyben az alternatív szakellátás direkt elérését célzó önkárosítás lehetőségének hangoztatása. Nyugtatókhoz való hozzászokásukat lelepleződéskor sem ismerik be, csökkent „decentrációs képességüket” mintegy védőpajzsot tartják maguk előtt, és használják. Általában plusz nyereségekhez jutnak a cserekereskedelemben, de ez a mindennapi szükségleteiket rendszerint nem haladja meg, nagyobb léptékű tranzakciókba kevésbé bonyolódnak. Harmonikusabban funkcionálnak az egészségügyi ellátással való jó kapcsolatból kiszámítható módon származó, napi szinten biztosított mennyiséggel. Gyakran élnek panasszal, feljelentéssel, társaikat, akár a segítő személyzetet sem kímélik ebben. Éretlenségüket jelzi, hogy közvetlen helyzetekben a személyzet jelenléte elbizonytalanítja hovatartozásukat, és „mindig újra ismétlődik velük minden”. Esetükben a gyógyszer mint vitális szükséglet tűnik fel, élve annak szinte minden, fent említett konvertív lehetőségével. Ezért, bár nem csak elsődleges tulajdonságai szerint használják, ahogyan ezt kommunikálják, megélt betegségeikre hivatkozva, gyógyszer nélkül szinte nem is léteznének. A gyógyszerrel való manipulációk (csere, kereskedelem, rejtegetés, a helyzet tesztelése, a szakszeméllyel való játszmák, az orvosi kezelésekre való készülődések stb.) alapvetően strukturálják a mindennapjaikat. Szabad életükben a tényleges droghasználat esetükben kevésbé jellemző. Intenzíven dohányoznak, sok kávét fogyasztanak. A frusztrációkra, az effajta élet- és moz-

gáster beszűkítésére heves reakciók jelentkeznek körükben: előfordul, hogy tárgyakat nyelnek; önkárosító cselekményeket helyeznek kilátásba, vagy meg is teszik ezeket; súlyosabb esetben – körülményeiben nehezen tisztázható – felhívó jellegű önakasztást kísérelhetnek meg, gyújtogatnak. A cselekmények háttérében alapvetően a követelő igény húzódik meg, és a cselekmények legnagyobb veszélyét nem annyira a valódi cél elérése, inkább a benne rejlő óhatatlan kockázat lehetősége adja.

Egy kis kitérő a krízis dinamikájához: Az intrapszichés konfliktus bármely esetben mély lehet, azonban a kiváltó főkomponenst leggyakrabban nem ez adja, hanem egy szituatív konfliktus, vagy fentiek esetében pl. a pszichés egyensúlyt fenntartó megszokott (gyógyszerekkel is kapcsolatos) mozgáster beszűkülése. A zárt térben megélt krízisek feloldása esetenként igényel gyógyszeres terápiákat, de sokszor nem feltétlenül, és ez meg sem oldaná a helyzetet. Ilyenkor a szituáció feloldásának lehetőségi köre beszűkül. Kilátástalanság jelentkezik. A probléma prezentációja hevesen zajlik. Sürgetés és beszűkültség jelenik meg. Az elérhető személyzeti taggal való kapcsolat intenzitása felfokozódik, aminek helyes értelmezése központi kérdéssé válik, hiszen ezt az „elehető szalmaszállal” való kapcsolat fokozza fel (cry for help). A krízis végleges és egyedüli „megoldássá” válik, amikor a helyzet keretei bezárulnak. Ezért ezek a krízisek vehemenciájuk ellenére a szükséges jelzés vételével és kapcsolati tér átrendezésével rendszerint veszítenek erejükből. A kiáltó felett való teljes kontroll kialakítása pedig időzítheti a rendkívüli eseményt.

Végül szeretném összegezni, hogy ebben a sok összetevőjű játéktérben mégis mik a két jellegzetes, egymással kapcsolatban álló terület alapvető szándékai. Az egyik oldalon a fogvatartott szeretne egyrészt a szükséges és a problémának megfelelő kezelést kapni az egészségi állapotának megfelelően, az egészséghez és az egészségügyi ellátáshoz való jogai alapján. Másrészt szeretné legálisabb mederbe terelni dependenciáit; szeretné megfelelően strukturálni az idejét; kielégíteni alapvető vagy felépült szükségleteit; megadni adósságát (mivel konvertálva megadhatja); szeretne eleget tenni más fogvatartottak rá gyakorolt nyomásának stb. A szakszemélyzet pedig egyrészt törekszik „megfelelő”, a saját belső és külső szakmai elvárásainak megfelelő ellátást nyújtani. Másrészt el akarja kerülni a jatrogéniákat; szeretné, ha a pszichés feszültségek szintje optimálisan alacsony maradna, ha ezek nem torkollanának acting out megnyilvánulásokba; illetve helyre kívánja állítani azokat a kontrollfunkciókat, melyek a fogvatartott személyiségéből (a dependencia vonatkozásában is) hiányoznak; és végül nem óhajt semmifajta olyan szerepet betölteni, ahol tevékenysége mintegy a szabadságvesztés-büntetés fájdalomtapaszává válna. Egy ilyen (óhatatlanul/kényszerűen pszicho)terápiás térben könnyebb játszma jellegű megoldásokba sodródni, mint

mindig (újból és újból) reálisan felmérni a problémát és a szükséges kezelés mértékét. Ezért az addiktológiai vs. anxiolitikus terápiás igények közlése és ezek kielégítése – eltekintve attól is, hogy ennek megvalósulása vagy meghiúsulása esetére milyen lépés (autodestrukció, jogi úton való kikényszerítés stb.) kilátásba helyezésével jár a másik oldalon – alku tárgyává válik. Egy játszma-jellegű körbe lépünk, ami az egész intézet adott időszakot meghatározó egyensúlyát érinti, és gyakran túlmutat az egyedi fogvatartott ügyén.

A témához kapcsolódik egy, az elektronikus médiában viszonylag részletebben közölt eset, amely jól szemlélteti az ilyen jellegű játszma működésének mechanizmusát.

„B. Z. vadállatbefogó fenyegető telefont kapott, miután pénteken hajnalban befo-gott egy tenyérnyi méretű madárpókot a Boráros téri játszótéren. A madárpók tulajdonosa nem fedte fel kiletét, de a szökött állatot vissza akarja kapni. A tenyérnyi nagyságú, egy centiméteres csáprágójú madárpókot péntek hajnalban egy szórakozó-helyről hazafelé tartó társaság tagjai találták Budapesten a IX. kerületben, a Boráros téri játszótéren. A vadállatbefogó elmondta, hogy egy ismeretlen, aki azt állította, hogy övé a madárpók, felhívta őt telefonon és kérte, adja vissza neki az állatot. A telefonáló azt a magyarázatot adta, hogy fényképezni vitte le a pókot, közben azonban telefonhívása volt, ezalatt tűnt el a pók. Ő közölte az ismeretlennel, hogy nem adja vissza neki a pókot, mert minden biztonsági előírást megszegett azzal, hogy közterületre vitt fényképezni egy méreggel ölő állatot. Erre a telefonáló lopással vádolta meg a vadállatbefogót, és meg is fenyegette. Azt mondta, tudja, hogy van családja, autója, és ha az utcán megy, mindig nézzen a háta mögé. Az állatbefogó kifejtette, nem ellopta a pókot, hanem a rendőrség kérésére közterületen fogta be. Hozzátette, ha az állat életben marad, egy állatkertnek vagy egy vadasparknak adja, ahol biztonságos körülmények között őrizhetik. A fenyegetés ügyében a vadállatbefogó egyelőre nem akar a rendőrséghez fordulni” (Fotózni vitték a madárpókot a játszótérre – index.hu internetes hírújság 2008. november 15.).

Elsőként – saját értelmezésemben – a vadállatbefogó fontos döntést hozott: nem adta vissza a madárpókot. A helyzethez pedagógiai érzékkel közelített. Másodszor megmagyarázta, hogy miért nem adja vissza. Valaki az együttélési szabályok megsértése miatt veszített el valamit, ami – annak ellenére, hogy ő ezt követeli – nem jár vissza neki. Ezután újra elmagyarázta az álláspontját. Harmadszor higgadtságot tanúsított: nem engedett, nem volt kibillenthető az igazságából. Negyedszer kivárt, és átengedte a lépéslehetőséget a másik fél számára. Ha úgy látja, talán még vissza is adhatja, bár erre nem lenne érdemes fogadni. Ami pedig – ötödször – a mi szempon-tunkból szintén nagyon fontos: részt vett a helyzet strukturálásában (ami zajlott, anélkül, hogy élesen eldőlt volna, de nyílt kommunikációjával megakadályozta az inadekvát helyzetmegoldások kialakulását). És ez alatt telt az idő is.

Mit tehetünk mi? Receptet kiállítani nem lehetséges. Pszichológusként el is háríthatjuk magunktól ezeket a kéréseket, de a kérések rendszerint szituációkba ágyazottak, és az idő strukturálásában is nagy szerepet játszó kommunikációs felületek kezelése, melyek az interperszonális kapcsolódásokban rejlő megoldások játékterét is felkínálják, kifejezett területünk. A speciális csoportokban elhelyezett „fogvatartott páciensekkel” egyébként is mindennapos a kapcsolatunk. Gyakran velük történnek visszhangot keltő események. Reagálnunk kell a jelzéseikre is. A vadállatbefogó reakciójánál, ha sikerült problémánkat az ő példájával érzékeltetnem, gyakran én sem tudok jobbat.

Kábítószer-függőség miatti gyógykezelés lehetősége börtönben

Az Alternatív Drogterápiás Csoportot az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyintézet (a továbbiakban: IMEI) 1999. óta működteti. A Csoport a börtönben fogvatartott férfiak elkerülő kezelését végzi. Az eltelt idő alatt 441 személy került kezelésre.

Elkerülő kezelés alkalmazása a vétségszintű kábítószerrel való visszaélés esetén lehetséges. A törvényi előírás szerint elengedhetetlen az egy éven belüli, megszakítás nélkül fél évig tartó részvétel. A kezelés mikéntjét a törvény nem írja elő. A törvényalkotó szándéka nyilvánvalóan az volt, hogy a kábítószer-fogyasztó vagy -függő képes legyen arra, hogy rendszeresen, megszakítás nélkül látogasson megfelelő állapotban valamilyen foglalkozást. Ez kábítószerrel élők esetében meglehetősen komoly, nem könnyen teljesíthető elvárás.

Működésünk megkezdésekor nyilvánvaló volt az, hogy börtönben a fenti elvárás nem teljesítődik, mert ugyan a részvétel önkéntes, írásbeli nyilatkozással bármikor megszakítható, de a konkrét megjelenést a foglalkozásra a börtön személyzet biztosítja, nem pedig a kötelezettek saját indítéka. Világos volt tehát, hogy e helyett meg kellett kísérelni valamilyen más többletet nyújtani.

Ennek megfelelően azt szorgalmaztuk, hogy ne passzív csoportos oktatás történjen, hanem lehetőség szerint a kezelték individualis, személyre szóló megszólítást érzékeljenek a foglalkozások során. Ennek megfelelően az optimálisan számolható 26 ülésből minimálisan négyet, de esetenként többet fordítottunk a személyek megismerésére, illetve vizsgálatára. Ennek során mindenki önéletrajzot írt; egy személyiségtesztet, egy teljesítmény-, illetve intelligencia tesztet és egy mélyinterjút (pszichiátriai explorációt) teljesített.

Az önéletrajzok íratása minimális eligazítás után – a leggyengébb intellektussal rendelkezők kivételével – meglepően jól sikerültek. Az őszinte megnyilatkozás a kezelték részéről az adott helyzetben – és itt nemcsak az önéletrajz-írásra, hanem az összes többi megnyilvánulásra is gondolunk – jól magyarázható volt. Az adott szituációban ugyanis a kezeltéknek semmi érdeke nem fűződött ahhoz, hogy másképp állítsák be önmagukat, tekintettel arra, hogy az helyzetükön semmit nem változtatott volna, és a terapeuta manipulálása sem állt érdekükben. (Tisztában voltak azzal, hogy a gyógyszerhez ily módon hozzájutni nem lehet, és azzal is tisztában voltak –

és vannak már –, hogy az addiktológiai kezelés során felmerülő adatok nem szivároghatnak ki.) Mindezt elősegítette az is, hogy a kezelték számára a terapeuta az adott helyzetben nem voltak börtönszemélyzetként minősíthetők.

A másodikként elvégzett személyiségteszt az MMPI kérdőíves módszer. Ez specifikus kábítószeres jeleket nem mutatott, de az adott személyiség, illetve személyiségzavar megítéléséhez segítséget nyújtott. Sajátos jelenség volt az, hogy a teszt igen gyakran mutatott depresszióra utaló jeleket anélkül, hogy klinikailag depresszióknak akár a nyomát is fel lehetett volna fedezni. E jelenséget prizonális eredetűnek véljük.

A RAVEN intelligencia teszt a kezdettől fogva azt mutatta, hogy a kezelésre kerülők intellektusa a börtönátlagnál magasabb. Ennek magyarázatára van elképzelésünk, melynek kifejtése azonban nem tartozik az adott előadás tárgykörébe.

Mindezek ismeretében kerül sor az explorációra, melyet pszichiáter végez, és minimálisan egy óra hosszát tart. Az exploráció súlyozása az előző három elem eredménye szerint változik. Amennyiben az önéletrajz többé-kevésbé tisztázza az előzményi adatokat, akkor ezek kiegészítése mellett inkább elvi kérdésekre irányul, különös tekintettel a kábítószerhez-kötöttség eredetére és „szükségességére”. Az életrajzi adatokban tulajdonképpen nemigen lehet szétválasztani a kábítószerre, a szociális periféria helyzetére és a kriminalitásra utaló elemeket, mert ismeretes, hogy ezek nagyon hasonlóak. Meglepő volt azonban az, hogy a vizsgáltak bűncselekményei szinte egyöntetűen kissúlyú, vagyon elleni cselekmények voltak. Erőszakos cselekmény, intellektuális bűnözés az egész anyagban szinte egyáltalán nem fordult elő, a kezelték viszont majdnem kivétel nélkül többszörös visszaesők voltak, mondhatnánk olyan „hivatásos bűnözők”, akik életükben egyáltalán nem, vagy csak minimális ideig dolgoztak. Ez a jelenség számunkra szinte értelmezhetetlen, hiszen a kezelésre kerülésnek csak két kautelája [előfeltétele] van: az, hogy a személy a kezelés ideje alatt fogvatartotti státuszban legyen, továbbá az, hogy határozata legyen az elkerülő kezelés igénybevételére. Az mindenképpen megállapítható, hogy az általános elképzeléssel szemben a kábítószer-fogyasztás és az erőszakos cselekmények között ebben az anyagban összefüggés nem mutatható ki.

Az említett felmérések után csoportterápia következik. Ezek tematikus kiscsoportok. A tapasztalatok szerint 6-7 kezelt és 2 terapeuta az elfogadható arány. A nagyobb csoportok nem működnek jól. Ugyancsak nem válik be a teljesen nondirektív csoportfoglalkozás. Minden foglalkozás előtt a hat egyszerre működő terapeuta előzetesen megbeszéli az adódó elképzeléseket arra vonatkozóan, hogy a csoportoknak milyen témákat adunk. Az évek során az megismerhető, hogy melyek azok a témakörök, amik érdeklik az általunk kezelt személyeket, és melyek azok, amik nem működőképesek.

A témákat azonban minden esetben aktualizáljuk, rendszerint konkrét eseményekhez igyekszünk kötni. Szeretjük a provokatív kérdéseket. Szem előtt kell azonban tartani, hogy az általunk kezelt populációnak nem a kábítószer-fogyasztás az elsődleges gondja, sokkal inkább a pillanatnyi helyzete, kilátásai, kapcsolatainak lazulása és egy sor más kérdés. A kábítószerrel kapcsolatos témákat magunk nem erőltetjük, de ismeretes az, hogy erről a kábítószer-fogyasztók maguk szívesen beszélnek. A csoportfoglalkozás során igyekszünk hangsúlyozni, hogy nem egy csoporttal, hanem az általunk többé-kevésbé ismert különböző individuumokkal beszélgetünk. Gyakran éles, kíméletlen viták is kialakulnak, ez azonban nem lépi túl a protokoláris határt. Sajátos módon a terapeuták (a nők is) tegeződnek a kezelttekkel.

A 6 terapeuta egyidejű biztosítása pazarló megoldásnak tűnhet, de e nélkül a kezelés tapasztalatunk szerint szinte azonnal formálissá válik. Nehéz meghatározni, hogy ki alkalmas erre a feladatra. Úgy tűnik, hogy nem elsősorban valamilyen speciális képzettség szükséges hozzá, bár a csoportban csak egyetemet, főiskolát végzettek, vagy azt végzők dolgoznak. Elegendhetetlennek látszik azonban az, hogy börtönismerete mindenkinek legyen, mert ez a kezelték megnyilvánulásainál szinte mindig szerepet kap.

A kezelés megszervezése azért nem könnyű, mert nem lehet akkordszerűen azt egyszerre indítani, s az újonnan jövők és a kezelésből kilépők miatt meglehetősen bonyolult. A kezelték egy fél évig a Budapesti Fegyház és Börtönben nyernék elhelyezést. A kezelés a nevezett intézmény területén folyik, de kizárólag az IMEL, tehát egy másik intézmény dolgozói végzik. Így el tudjuk érni azt, hogy a fogvatartottak a terapeutákat külsősként azonosítva elfogulatlanok tudjanak lenni. A két intézmény között az ezzel kapcsolatos együttműködés a kezdettől fogva mindig harmonikus volt.

A kitűzött cél nem lehet maximalista, és ezzel az anyaggal kapcsolatban nem is szorítkozhat a kábítószer-problémára. Célunk, hogy a kezelték kommunikációs készségét javítsuk, nem a ventilláció irányába, hanem úgy, hogy egy tárgyhoz kapcsolódóan a fogalmi kifejezőkészségük javuljon, tekintettel arra, hogy alacsony iskolázottságuk, régebbi és aktuális környezetük miatt ez nem erős oldaluk, viszont helyzetük kissé elvontabb megítéléséhez szükségesnek gondoljuk. Másik célunk az, hogy a kezelték az adott helyzetükben – amely a prizonális viszonyokkal és rendszerint az aktuális absztinenciával határozható meg – az „egzisztenciájukat” megéljék. E kifejezést nem a közbeszédben használatosként értelmezzük, hanem inkább filozófiai vonatkozásban annak átgondolását, hogy honnan jöttek, miért vannak az adott helyzetben, van-e kilépési lehetőségük, el tudják-e képzelni a változtatást, avagy fatálisnak érzik a sorsukat. Azt gondoljuk azonban, hogy ebben további segítséget aligha lehet adni.

Ilyen hosszú tapasztalat után elvárható volna, hogy az eredményességről is mondhassunk valamit, azonban a lelkeszt sem kérdezik meg, hogy hányan jutottak a nyájából a mennyországba. Leszögezhetjük, hogy foglalkozásokra a kezelték zöme szívesen jár, a prizonális egyhangúságban színesnek érzi azt. Rendkívüli esemény, reklamáció, feljelentés egy esetben sem történt. A néhány évvel ezelőtt történt legfőbb ügyészégi vizsgálat a működésnek ezt a formáját jónak ítélte meg.

A Budapesti Fegyház és Börtön kábitószer-prevenációs körletének működése

Bevezetés

A kábitószer-prevenációs körleten élő fogvatartottak tevékenységét, mindennapjait a jogszabályokon és a helyi intézkedéseken kívül – még ha láthatatlanul is – egyfajta tematikus rendnek, programnak kell szabályoznia. A Budapesti Fegyház és Börtön kábitószer-prevenációs körletének működési programja – különböző szakanyagok alapján – 2006-ban került kialakításra.

Először is érdemes áttekinteni azt a jogszabályi hátteret, amely részlegünk munkáját szabályozza:

- A 18/2002. (XI. 30.) IM rendelettel módosított, a szabadság-vesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtási szabályairól szóló 6/1996. (VII.12.) IM rendelet 76/A. §;
- A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 1-1/54/2003. (IK Bv. mell. 7.) OP intézkedése a kábitószer-prevenációs részlegben elhelyezett elítéltek és előzetesen letartóztatottak ügyeinek intézésére vonatkozó egységes eljárásról;
- A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 1-1/76/ /2006. (IK Bv. mell. 7.) OP intézkedése... [az] 1-1/54/2003. (IK Bv. mell. 7.) OP intézkedés módosításáról;
- A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka általános helyettesének 2-1/1/2003. (IK Bv. mell. 11.) OPÁH intézkedése a kábitószer-prevenációs részlegben elhelyezett elítéltek és előzetesen letartóztatottak ügyeinek intézésére vonatkozó egységes eljárásról szóló 1-1/54/2003. (IK Bv. mell. 7.) OP intézkedés a Módszertani Útmutatójának kiadásáról;
- 81/2003. számú intézetparancsnoki intézkedés.

A megvalósítandó cél az, hogy a fogvatartottak képessé váljanak az önkontrollra, a családba és társadalomba való eredményes visszailleszkedésre; legyenek képesek dolgozni, és arra, hogy szabadidejüket hasznosan, kábitószer nélkül töltsék. További cél, hogy a droggal kapcsolatba kerültek és a veszélyeztetettek visszanyerjék a program keretében korábbi legjobb fizikai, pszichés és szociális szintjüket.

A célok eléréséhez a kábitószer-betegek és -veszélyeztetettek egész személyiségét érintő, teljeskörű támogatására van szükség az intézet részéről.

A fogvatartottak – rezsim-független – elhelyezése a Budapesti Fegyház és Börtön „B” objektumában valósul meg. A körlet, amely 2003. október 1-én kezdte meg működését, öt zárkából, fürdőblokkból és kulturális helyiségből

áll; létszáma 30 főben lett maximalizálva. A zárkákban televíziókészüléket és hűtőszekrényt biztosít az Intézet, a részleg kialakításakor leválasztott kulturális helyiségben szórakoztató elektronikai és egyéb eszközök állnak rendelkezésre a szabadidős programok megvalósításához.

A fogvatartottakkal való foglalkozásban nevelő, pszichológus, orvos és egészségügyi szakápoló vesz részt, továbbá lehetőség szerint igénybe vehető missziós foglalkozás, egyéni lelki gondozás, sportszakkör, könyvtár, iskolai oktatás és munkaerő igénytől függő foglalkoztatás az intézeti munkahelyeken.

A kábítószer-prevenációs körletre történő felvétel a jogszabályban meghatározottak szerint történik. A behelyezésről a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság elnöke dönt a rendelkezésre álló dokumentáció alapján.

A kábítószer-prevenációs program felépítése

A kábítószer-prevenációs program időtartama 24 hónap. A program három szakaszból épül fel, amelyek a következők:

- izolációs szakasz: 3 hónap
- stabilizációs szakasz: 18 hónap
- a visszailleszkedés szakasza: 3 hónap

Izolációs szakasz

A körletre való bekerülés első időszaka az izoláció periódusa, amely a kábítószerrel való kapcsolatba-kerülés megszakítását szolgálja. Célja, hogy a fogvatartott – kikerülve a korábbi kábítószeres életformából – beilleszkedjen a téri közösségbe.

Ez az időszak a személyzet részéről a „nyitott szemmel járás időszaka”, ekkor kerül sor a fogvatartott nevelésével/kezelésével kapcsolatos rövid és hosszú távú célok kitűzése és az ún. egyéni alapprogram felállítása is a rendelkezésre álló adatok (Központi Nyilvántartó adatai, befogadási adatok, prevenációs adatok) összevetése alapján. A körletre érkező fogvatartottról számos külső információ (fogvatartotti alrendszer adatai, írásos nevelői anyagok) áll rendelkezésre, de természetesen egyre nagyobb szerepet kapnak azok a „belső” információk, amelyek a fogvatartott körleten tapasztalható magatartásának megítéléséből fakadnak. (Fontos figyelemmel kísérni a fogvatartottak kapcsolatrendszerének kialakulását, illetve alakulását.) Az izolációs szakasz az időszak értékelésével zárul, melynek során – a fogvatartott aktivitásának, motivációinak stb. figyelembevételével – sor kerülhet az egyéni program módosítására is.

Stabilizációs szakasz

A program második időszaka a stabilizáció periódusa. Ebben az időintervallumban a körlet lakóinak egészségi és pszichés állapotát, szociális készségeit olyan szintre kell hozni, hogy a fogvatartottak fokozatosan képessé válja-

nak a tartós emberi kapcsolatokra, a felelősségteljes, érett viselkedésre, a munkavégzésre, illetve a tanulásra. Ennek elérése érdekében nagy szerepet szánunk a jogszabályban is preferált kapcsolattartás elősegítésének: jutalmazás alapján soron kívül lehet látogatót fogadni, valamint csomagot kapni. A foglalkozásokon való részvételt, aktivitást – amely az eredményes csoportfoglalkozás alapvető kritériuma – a jutalmazás fontos szempontjának tekintjük.

A stabilizációs szakasz 18 hónapja hat kisebb (3 hónapos) szakaszból áll, amelyek során sor kerül az egyéni foglalkozások kialakítása, a fogvatartott bevonására a kis- és nagycsoportos foglalkozásokba, illetve a fejlesztési program – folyamatos korrekcióval, irányítással járó – megvalósítására. A foglalkozások során el kell érni, hogy a résztvevőt ne az a motiváció tartsa bent a körleten, hogy ott jobbak az elhelyezés körülményei, mint az intézet egyéb körleteiben, hanem a tényleges elhatározás: elhatárolódás a kábítószerektől.

Felmerülhet a kérdés, hogyan valósíthatjuk ezt meg. A fogvatartottakkal való foglalkozás nem állhat pusztán a napi, jogszabályokban is előírt tevékenységekből (kérelmek, panaszok, beadványok, külső hivatalos megkeresések stb. intézése). A fogvatartottakkal való folyamatos foglalkozáson túl – a kitűzött cél elérése érdekében – folytonos kontrollra és értékelésre (szóbeli és írásbeli) van szükség. Továbbá a kábítószer-prevenációs körlet nevelője számára kívánatos, hogy friss információkkal rendelkezzen az intézet fogvatartotti csoportjairól, informális hálózatairól, illetve a fogvatartottak enyhébb és súlyosabb megítélésű cselekményeiről, illetve az azokat követő eljárásokról.

A visszailleszkedés szakasza

A harmadik időszak a visszailleszkedés periódusa: a társadalomba való visszailleszkedés szervezése, a megfelelő külső lakhatási körülmények, munkahely feltérképezése. Különösen fontos a kapcsolattartás figyelemmel kísérése.

Mérlegelendő szempontok a program befejezését megelőzően:

- az egyéniesített nevelés elvének figyelembe vétele,
- a további foglalkozás szükségessége,
- a további fejleszthetőség mérlegelése,
- a veszélyeztetettség fennáll-e (a szabadulás utáni társadalmi hasznosság elve alapján),
- a hátralévő, még letöltendő ítéletek figyelembe vétele,
- kábítószer-prevenációs körletről történő kimeneti pontok súlyozott figyelembe vétele.

A kimeneti pontok egyike a szabadulás, amely számos megoldandó kérdést – kapcsolattartók, lakhatás, munkahely stb. – vet fel. A börtönből szabadult személy pártfogói segítséget vehet igénybe, alapítványokhoz, karitatív szervezetekhez fordulhat; a kábítószer-prevenációs körletről szabadultak utógondozása különös jelentőséggel bír.

Az utógondozás megszervezése – a fogvatartottak kérelme alapján – a pártfogói hálózattal együttműködve még az intézetben elkezdődik. A szabaddulást követően a szabadságvesztés-büntetésüket letöltött személyeknek további lehetőségük van a társadalmi szervezetek igénybevételére, prevencióscsoportok felkeresésére és ambuláns kezelés igénybevételére.

A másik kimeneti pont, amikor a kábítószer-körletet elhagyó fogvatartott a börtön szubkultúrájába – „fertőzött környezetbe” – tér vissza. A fogvatartott addigi folyamatos drog-prevenciósi felügyelete, kontrollja (lásd vizeletteszt) megszűnik. Ez a visszaesés komoly kockázatával jár, s féltő, hogy a lezajlott rehabilitációs program, a prevenciósi körleten töltött 21-24 hónap eredménye elvész, a korábbi erőfeszítés értelmét veszti. Ilyen esetben célszerű megoldás a „jó zárka-közösségbe való kihelyezés”, kérdés azonban, hogy ez az állapot meddig tartható fenn.

Egészségügyi és szociális feladatok – Egyéni foglalkozási terv

A kábítószer-prevenciósi program szakaszainak áttekintését követően érdekes a körleten megvalósítandó feladatokat részletesebben is érintenünk.

Egészségügyi feladatok

Az egészségügyi ellátás célja, hogy a fogvatartottak egészségi állapotának – függőségük alapján jelentkező – romlási folyamatát megállítsa, a folyamatot visszafordítsa, s ezt követően a fogvatartottak egészségét helyreállítsa.

Először is ezen állapot feltárására van szükség, majd az állandó ellenőrzésre, a visszaesés megakadályozására, illetve a szenvedélybetegség kialakulásában szerepet játszó ideg- és elmebetegségi problémák felderítésére (anamnézis felállítására a foglalkozások megfelelő lebonyolítása érdekében), azok kezelésére, s a gondozottak mentálhigiénéjének helyreállítására.

A fogvatartottak folyamatos orvosi és szakápolói felügyelet alatt állnak, szükség szerint ellátásban részesülnek; szakorvosok gondoskodnak az esetleges gyógyszeres kezelésükről, szükség esetén az IMEI-be, illetve kórházba történő utalásukról.

A pszichológus feladata eldönteni, hogy a fogvatartott alkalmas-e a közösségekben való élésre, együttműködésre. Ő állítja fel a „diagnózist”, és ennek alapján konzultál a többi szakemberrel a foglalkozás lebonyolításáról, mivel így a fellépő kudarcokat megelőzhető, illetve kezelhetőbbé válnak. A pszichológusnak továbbá a rehabilitációs foglalkoztatás, a munkahelyen való foglalkoztatás és a reszocializációs folyamat figyelemmel kísérésében is van feladata.

Szociális feladatok

A kábítószer-prevenációs körleten történő szociális gondoskodás célja, hogy a fogvatartott képes legyen a társadalomba való visszaailleszkedésre, azaz arra, hogy újra a társadalom teljes értékű tagja lehessen, hogy a fellépő „börtönártalmak” ellenére, egzisztenciális és pszichés vonatkozásban egyaránt alkalmassá váljon az önálló életvitelre.

A rendelkezésre álló adatok (fogvatartotti alrendszer, fogvatartotti nyilatkozatok stb.) alapján elemzésre kerül a fogvatartott szociális háttere (család, lakhatás, munkahely, iskolai végzettség stb.), amely az elvégzendő szociális feladatokat meghatározza.

Egyéni foglalkozási terv

Az egészségügyi és a szociális tennivalók felmérését követően a nevelő, a pszichológus és az ápoló „egyéni foglalkozási tervet” állít össze a fogvatartottal közösen. A terv, amelyben rövid és hosszú távú célok egyaránt meghatározásra kerülnek, tartalmazza – többek között – az előző életmódból adódó rendezetlenségek, továbbá a szocializációs hiányosságok kezelésére, a hátrányos helyzet felszámolására, a létszükségletek biztosítására vonatkozó célkitűzéseket. A munkaterápiát, képzést, foglalkoztatást, a szabad idő eltöltését, a családi és a munkahelyi közösségbe való visszaailleszkedés módját érintő elképzeléseket.

A fogvatartott látogató fogadásának alakalmával pszichológusi segítséget kérhet családterápia, családgondozás céljából.

Programok a kábítószer-prevenációs körleten

A kábítószer-prevenációs körleten zajló foglalkozások lehetnek kötetlen – heti tervezett foglalkozásbontás szerint megvalósuló – foglalkozások, illetve terápiás foglalkozások, amelyek az intézetparancsnok előzetes jóváhagyása alapján tervszerű, ütemezett rendszerben történnek.

A terápiás foglalkozások a szocioterápia jegyeit viselik magukon. A szocioterápia célja, hogy a torzult személyiség felelősen viselkedő személyiséggé formálódjon, képessé váljon a társadalmi szocializációra.

A nevelő, a pszichológus és az egészségügyi szakápoló konzultációja alapján felállított foglalkozási terv szerinti csoportos foglalkozásokon a családi, valamint a családon kívüli közösségi nevelés hiányosságainak feltárása, a szocializációs hiányosságok pótlása, a képességek és a személyiség fejlesztésére irányuló tevékenység zajlik.

A foglalkozások során cél, hogy a fogvatartottak visszanyerjék:

- fizikai egészségüket (az egészséges életmód, illetve a hétfégi és sportszakköri sportolás elősegítésével – ennek engedélyezése a biztonsági, fegyelmi és egyéb szempontok figyelembevételével történik);

- érzelmi egészségüket (a hangulatváltozások, a harag, a szorongás stb. kezelése);
- mentális, illetve intellektuális egészségüket (konfliktuskezelés, a frusztráció kezelése, a problémamegoldó képesség, a felelősségtudat fejlesztése stb.);
- szociális egészségüket (a fogvatartotti és az egyéb közösségekbe való beilleszkedési képesség fejlesztése, elfogadott interperszonális kapcsolatok kialakítása);
- spirituális egészségüket (életcélok, család, az élet szeretete, az élet értéke, törekenysége).

A kis- és nagy csoportos foglalkozások a fogvatartottak személyiségfejlődését, önértékelésének javulását, a közösségbe való beilleszkedésüket, az esetleges holtpontjukról történő kimozdulást segítik elő.

A kábítószeres hatásmechanizmusát ismertető célirányos foglalkozást szakemberek – pszichológus, pszichiáter, orvos, külső elő-adók – végzik egyéni és csoportos foglalkozás keretében.

Az ún. relapszus prevenciók (a visszaesés megelőzését szolgáló) tréning nagy csoportos foglalkozásain a résztvevő fogvatartottak előadást hallgatnak, tv- műsor felvételét nézik meg, és megbeszélik a hallottakat, látottakat. A résztvevők a kábítószer-problémával kapcsolatos érzéseiket, tapasztalataikat élik/gondolják át s elemzik irányított beszélgetés alapján.

A tematikus csoportfoglalkozás során a témavezető (nevelő) egy adott témával kapcsolatos gondolatait mondja el – mintegy felvezetésként. A téma megbeszélése a csoporttagok részvételével zajlik. Idézetek, irodalmi szemelvények, gondolatok meghallgatása, elolvasása is szolgálhat a csoporttagokban kiváltott élmények, hatások, gondolatok megbeszélésére.

Ugyanakkor a fogvatartottak szeretik a spontán, előzetes témához nem kötött beszélgetéseket, szeretnek „filozofálni” az életről. Az a tapasztalat, hogy a foglalkozások során közvetlenebb, oldottabb beszélgetés folytatható a fogvatartottakkal civil öltözetben, mint szolgálati egyenruhában.

A fogvatartottak szakmájukról, egy általuk választott témakörrel (pl. az irodalom tárgyköréből) – önálló könyvtári gyűjtőmunkát igénylő felkészülés alapján – előadást tarthatnak.

A mindennapi élettel kapcsolatos egyszerű, illetve konfliktusos élethelyzetek (utca, vásárlás, család, munkahelyi elbeszélgetés stb.) szerepjátékkal történő eljátszása, átélése és megoldása történik a helyzetgyakorlatok során.

A kreatív, iparművészeti, képzőművészeti foglalkozásokat, a sakk- és pingpong versenyeket, labdarúgó mérkőzéseket, az egyéb szabadidős tevékenységeket, illetve az egyéni foglalkozásokat szintén a kábítószer-prevenciók körlet fogvatartotti programjai közé sorolhatjuk.

A szabadidős tevékenységek egy része a kábítószer-prevenciók körlet kulturális helyiségében zajlik (asztalitenisz, sakk, társasjátékok, csocsó, házi mozi stb.) Igénybe vehető a testépítő terem, a sportudvar, a könyvtár.

A kábítószer-prevenációs körlet lakói részt vehetnek az önképzés keretében működő szakkörök munkájában, s nem utolsósorban az általános iskolai, a gimnáziumi, illetve szakirányú képzésben (pl. informatikai alapképzés).

Önismereti tesztek kitöltésére a pszichológiai szakszolgálat egyéni terápiás beszélgetéseinek keretében kerül sor, melyek során a fogvatartott megtapasztalhatja önmaga állapotát, s tanácsokat, támogatást kap.

A fogvatartottak időről-időre kitöltenek egy „hangulatkerekét”. Ez egy papírlapra rajzolt 8 szeletre osztott kör, melyen fizikai, emocionális állapotukat, a kábítószer hiányát jelölhetik.

Drogteszt

A kábítószer-prevenációs részleg működésének fontos feltétele a kiszámíthatatlan időpontokban végzett kábítószer-mentesség ellenőrzésére szolgáló vizsgálat. Ez intézetünkben – az anyagi lehetőségek miatt – havonta egy alkalommal történik, kivételt képeznek azok az esetek, amikor szerfogyasztásra utaló gyanú merül fel. A vizeletminta vételét olyan körülmények között kell megoldani, hogy azok az elítélt szeméreméretét ne sértsék, ugyanakkor ne legyen lehetőség más vizeletminta beadására a sajátán kívül. Alapvető feltétel, hogy a fogvatartottal azonos nemű legyen a mintavételt végző személy. Intézetünkben a mintavétel az egészségügyi körleten történik. Minden mintavételt, illetve annak eredményét az elítélt jelenlétében dokumentálni kell, amelyet az illető aláírásával megerősít.

Az intézetünkben használt drogteszt az INTIMEX Multidrog paneles szűrőteszt, amely a vizeletből történő kvalitatív meghatározásra szolgál. A teszt a következő drogok kimutatására alkalmas: amfetamin (AMP), benzodiazepin (BZO), marihuána, metamfetamin (MET), metiléndioxid-metamfetamin (MDA), morfium, opiátok (OPI 2000).

Amennyiben a vizsgált minta pozitív, akkor azt meg kell ismételni, az esetleges teszthiba kiszűrésére. Ha a vizsgált minta ismételten pozitív, akkor a fogvatartottal szemben fegyelmi és büntetőeljárást kell kezdeményezni. A csoportból az elítélt csak akkor helyezhető ki, ha kétséget kizáróan bebizonyosodott a kábítószer-fogyasztás. Meg kell említeni, hogy a drogteszt csak szűrővizsgálatra alkalmas, a gyanút megalapozhatja, de döntő bizonyítékként nem használható fel. A kábítószer-fogyasztás tényét csak toxikológus szakértői vélemény állapíthatja meg. Ebből következően a büntetőfeljelentést csak abban az esetben lehet a fogvatartottal szemben kezdeményezni, miután a szakértői vizsgálat pozitív eredményt állapított meg. Az esetleges fegyelmi eljárás lefolytatását késlelteti, hogy a szakértői vélemény eredményét az intézet legjobb esetben is 2-3 hét múlva kapja meg.

Befejezés

Intézetünkben a rendelkezésre álló 30 férőhelyet meghaladó jelentkezés tapasztalható, így folyamatosan várólistát kell vezetnünk. A fogvatartotti kérelem és nyilatkozat birtokában a kábítószer-prevenációs körlet nevelője, a pszichológus és a szakápoló együttes konzultációjukat követően – kedvező esetben – javaslatot tesz a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság elnökének a fogvatartott felvételére. A döntés tehát a Bizottság elnöke hozza meg.

A jogszabályban meghatározott szempontokon (kábitószer-használat, veszélyeztetettség) túlmenően a biztonsági, a várható szabadulási stb. szempontokat kell figyelembe venni a fogvatartotti rotáció és a programidőszak figyelembe vétele során. Abban az esetben, ha a fogvatartottnak több letöltendő ítélete van, továbbá ha a szabadulási ideje a programon túlmutat, célszerű a rendelkezésre álló adatokat mérlegelni, és elhelyezését ennek alapján meghatározni.

A kábítószer-prevenációs körleten való tartózkodás során az absztinens életmód kialakítása és annak megtartása a megvalósítandó eredmény. A büntetés végrehajtása során a részleges absztinencia elérését is eredménynek tekinthetjük.

A pozitív hatások, amelyek a fogvatartottat a körleten érik, elősegíthetik a családi kapcsolatok erősödését, új kapcsolatok kialakítását. Ez azért rendkívül fontos, mert a segítő – családi, párkapcsolati, baráti – háttér komoly támaszt képes adni a tartósan drogmentes életvitelt kialakításához. A kezelés eredményessége azonban legelsősorban a fogvatartott egyéni, személyes elhatározásán, kitartásán múlik.

Zárszóként szeretném megjegyezni, hogy ha valaki a tanulmányai, olvasmányai és a cikkben leírtak között hasonlóságokat, párhuzamosságokat vél felfedezni, az nem a véletlen műve. Úgy vélem: elsősorban nem „kitalálni kell”, hanem adaptálni a már meglévő tudást és a gyakorlatban már alkalmazott tevékenységeket intézetünk sajátosságaihoz.

Műhelymódszerek a fiatalok fogvatartottak kezelési stratégiájában: szociodramatikus bábterápia

A szirmabesenyői Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete szinte átadásától kezdődően kiemelt figyelmet fordít a fogvatartotti kezelési programokra. Az intézet működésének első évében a fiatalok fogvatartottakra specializált büntetés-végrehajtási gyakorlatban úttörőként engedték be falaink közé a szociodramára építő pedagógiai módszert, a holland minta alapján átvett EQUIP-programot. A program menetéről készített dokumentáció alátámasztotta az eljáráshoz fűzött kezdeti elvárásokat. A fogvatartotti csoportban a közösségi munka során kialakultak azok a konfliktuskezelési sémák, amelyek a krízishelyzetekben a döntési mechanizmust befolyásoló panelként az egyén cselekvését a társadalmilag elfogadott normákkal összhangban alakították.

A szociodráma módszere az EQUIP-program befejeztét követően sem halt el, sőt az erre vonatkozó tudományos ismeretek bőséges tárháza e kezelési eljárás jelentős kiszélesítésére kínált lehetőséget. A színpadi drámajátékok, a fiatalok korosztályt megszólító irodalmi, drámai művek megjelenítése, a korcsoport mindennapjaiban elevenen megjelenő kritikus élethelyzetek csoportos feldolgozása sikeresen építhető be a fiatalok fogvatartó büntetés-végrehajtási intézetek szakmai, kezelési programjába. Szinte érintetlen területet adhatnak a kortárs segítő, amatőr és iskolai színjátszó csoportok bevonásához, a fogvatartotti közösség együttműködő érdeklődésének felkeltéséhez.

A Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete ezen az úton haladva jutott el a szociodramatikus bábjáték lehetőségeinek kipróbálásához. Az elnevezés is érdekes: egyrészt bizonyos tekintetben magáért beszél, másrészt némi magyarázatra szorul. A szociodramatikus eljárásban a pedagógiai szándék, a „jobbtétel” a közösség megerősítő erejének, bölcsességének segítségével hívásában ölt testet. Nem újkeletű gondolat ez. A drámapedagógia és a neveléstudomány évszázadokkal korábban felismerte, alkalmazta az eljárás erejét; hazánkban megtartásra méltó gyökerei egészen Comeniusig nyúlnak vissza. Egy másik, szűkebb pátriánkban tevékenykedő, nevelő és tudós ember, Németh Antal szavain elmerengve („Játékunk nem cél, hanem eszköz”) juthatunk közelebb az elnevezés mögött rejlő módszer megismeréséhez.

A fiatalok fogvatartottak közül többen – modern korunk társadalmának sok más csoportalakító tagjához hasonlóan – szerepet játszanak. Szerepeik a többségi társadalom számára elfogadhatatlanok. Túlnyomóan eltorzult értékrendű, negatív töltetű szülői, társadalmi példákból, kulturális élményekből merített énképek ezek, amelyek e saját magukat gyökértelenül, fogódzók nélkül kereső fiatalok gondolatvilágában rendkívül dús termőtalajra találnak.

A pusztítást, gyilkolást, agresszivitást pozitív lencsén keresztül, élményként bemutató játékok és filmek számukra magukban hordják a túlélő, legyőzhetetlen hőssel való azonosulás veszélyét, e szerep felvállalásának lehetőségét. Abban a közösségben, amelyben ezen élmények és szerepek akár megtörténté, akár elfogadottá válnak, mélyre nyúló gyökeret ver az erőszak. (Amely – véleményem szerint – nem maga a probléma, hanem annak csupán látványosan felszínre törő tünete.)

A büntetés-végrehajtás intézeti keretei között ez a jelenség a rendszer szigorának a fogvatartotti közösségen belüli farkastörvényekben való leképezése következtében még veszélyesebbé válhat. „Bűnöző vagyok, elítéltek, bánjon velem mindenki ennek megfelelően bűnözőként! Nem bírom a lánynevelődést” – mondta az egyik terápiás csoportba frissen, ám közel másfél éves börtönmúlttal a háta mögött bekapcsolódó fogvatartott.

E szerepek, valamint ezeknek a fogvatartott társak előtti vállalása a büntetés-végrehajtás nevelői tevékenységét rendkívül csekély határfokúra predestinálja. A fogvatartott együttműködési szándéka alacsony marad, motivációja elenyésző.

Kézműves foglalkozáson készített „önarckép” (a foltok a társadalomtól kapott elutasításokat jelentik). A szerepvállalás, önazonosság figurális ábrázolása a bábterápia által feldolgozható kérdéseket vet fel.

A szerep a közösség életében többnyire negatív élményként jelenik meg, a kényszerű együttélés problémáit nehéz élethelyzetekké súlyosítva. A szociodramatikus játékok értékes terepet teremtenek a szerepek levetésére, kipróbálására, megmérettetésére. A bábjáték ezen lehetőségeket is képes felülmúlni a szerep kivetítése, egy élettelen figura jellemmel, érzelmeikkel, akár indulattal történő felruházása folytán. Az élethelyzetek megjelenítése a közvetlen, személyek közötti konfrontálódás lehetőségének kikerülésével közvetít és old meg problémákat.

A bábok a fogvatartottak kezében életre kelnek. Beszélnek, vitatkoznak, szeretnek. Büntetlenül mondhatnak véleményt, az egyén

tényleges sérelme nélkül követhetnek el deliktumokat. Sérelem nélkül, de mindig elmaradhatatlan következmények mellett. Ha a bábu „gyilkossá” válik, a közösség által kiszabott büntetés csak a figurát sújtja és az áldozat is csak egy báb marad. Ezek a beszédes szereplők a szociodramatikus bábjáték keretein kívül sem hallgatnak, mondanivalójukat már jóval a bábjáték előtt közvetítik a szakemberek felé.

Intézetünkben a bábterápiás csoport tagjai bábművészek segítő iránymutatása mellett készítették el saját figuráikat. Az iránymutatás csupán a technikai megvalósításra korlátozódott, a megformálásban teljes szabadságot adott. A csoport változatos megjelenésű figurákat készített („Abraham Lincoln”, „Indián”, „Ördög” stb.). Valamennyi figura elkészítőjének lelki lenyomatát, önazonosság-tudatának, esetleg szerepének jellemzőit viselte. „Apámat gyermekkorom óta nem láttam, kint dolgozott az Egyesült Államokban, Abraham Lincoln az Egyesült Államok egyik leghíresebb elnöke volt.” „Az indiánok jók.” „Az ördög, azt hiszem, ölni szeretne.” A készítés során a fogvatartottak saját kezükkel faragták érzelmeiket, félelmeiket, indulataikat bábjaik arcára, félreérthetetlen arcvonásokat alkottak. A bábfiguráknak története lett. Készítőjük megalkotta múltjukat, megformálta jellemüket. Volt, aki „gonosz” lett, volt aki „jó”. Készült olyan bábu is, amelyben a csoport egy női figurát vélt felismerni, jóllehet alkotója eleinte elzárkózott e gondolat vállalásától, azonban a később kibontakozó darabban már büszkén élte meg a „világszép cigánylány” szerepét.

Az első szituációs játékok során már érezhető volt: miként befolyásolja a közösség a fogvatartottak által szabadon alakított történet menetét. A csoport a játék során a fogvatartottak – a személyi állomány számára fel nem táruló – mindennapjaiba is betekintést engedett. Az irányított témaválasztás alkalmával bemutatták a zárkára újonnan helyezett „bábfigura” első megpróbáltatásait, a közösségbe illeszkedés, elfogadás nehézségeit. („Hello, Öreg! Honnan jössz, ki vagy? Figyelj Öreg, most bunyóznod kell a saját szütyődért, verekedj érte!”)

A későbbi foglalkozásokon megjelent a jó és a rossz örök küzdelme, a bűn és bűnhődés motívuma. A csoport megkérdőjelezhetetlen szabályként állította fel saját maga elé, hogy a deliktuális cselekményt a közösség elutasításának és büntetésének kell követnie. A csoportfoglalkozásokat vezető nevelő folyamatosan figyelemmel követte a közösség fejlődését. A csoport látványos épülésen ment keresztül. A bábjátékosok által a csoportba hozott „dacos”, „vagány” egyéni szerepek a játék során leolvadtak. A fiatalok közösség-ként kezdtek viselkedni és gondolkodni. E közösségtudat magával ragadta a kezdetben tudatosan negatív figurát készítő társukat is. Szituációikban megjelent az empatis gondolkodás.

A program első hat hónapja a vártnál is komolyabb eredményt hozott. A csoport az irányított foglalkozások mellett egyre nagyobb figyelmet szentelt egy önálló történet kialakításának. A darab összeállítását külső befolyás nélkül végezték. A csoportos játék érlelte meg bennük annak igényét, hogy nagyobb létszámú közönség előtt előadást vállaljanak. A témát, a szereplők karakterét, a történet lefolyását maguk alakították, mindez szerencsére mentes maradt a professzionális bábművészek által bemutatott színdarabok – amelyeket a teljes fogvatartotti állomány számára adtak elő a program alatt – hatásától.

A terápiás foglalkozás számokban mérhető eredményeként megállapíthatóvá vált a fegyelmi eseményekben való részvétel jelentős csökkenése, a közösségi programokban történő mind aktívabb részvétel. A foglalkozássorozaton 13 fogvatartott vett részt. A programot megelőző féléves időszakban 7 fogvatartottal szemben 10 fegyelmi eljárás indult. A bábterápia féléves periódusában a résztvevőkkel szemben fegyelmi eljárás megindítására nem került sor.

Jóllehet a csoport kialakítása és a program sikeres indítása kedvező eredményeket hozott, messzemenő következtetések, általános érvényű törvényszerűségek megállapításához nem szolgáltatott elegendő tapasztalatot. Az intézet a szociodramatikus bábjáték módszerét kezelési programjába beépítette, alkalmazását a fiatalokorú korosztály személyiségének formálásában hasznosnak, eredményesnek tartja. Az egymást váltó fogvatartottakkal elért eredményeket dokumentáljuk, ezen anyagok összehasonlító értékelésére egy hosszabb út megtételét követően kerülhet sor.

Vörös Erzsébet

Speciális, szabadulásra felkészítő tréning

Tíz éve dolgozom nevelőként a Budapesti Fegyház és Börtönben, ötödik éve végzem munkámat az átmeneti csoportban. Ebben a speciális csoportban feladatom felkészíteni a hosszú tartamú szabadságvesztésüket töltő elítélteket a szabadulásuk utáni, a civil társadalomban várható kihívásokra. Ennek során elsősorban egy másfajta kommunikációra kell felkészítenem őket, mint amit a zártintézeti körülmények között eddig alkalmaztak, hiszen kinti kapcsolatkiépítési rendszerük eltérő formákat, megoldásokat igényel majd, mint amit eddig, hosszú évek alatt a börtönben alkalmaztak. Ezt felmérve szervezek számukra olyan szociálpedagógiai foglalkozásokat, melyek egyik célja a verbális kommunikáció fejlesztése. Szükségesnek tartom, hogy a már meglévő készségeiket legalább arra a szintre felhozzam, mint ahol az a szabadságvesztésük előtt volt, illetve a hiányzó készségeket pótoljam. Foglalkozásaim egymásra épülnek, fő módszerük az előadás, magyarázat és – ami talán a legfontosabb – a szituációs gyakorlat.

A holland-magyar igazságügyi együttműködés keretében a Project no. 9. „A börtönből szabadultak utógondozási és visszailleszkedést segítő rendszere” című program keretében 2007-ben – többnapos képzést követően – volt szerencsém elsajátítani a három modulból (szociális készségfejlesztés, agressziókezelés, „erkölcsi érvelés”) álló, a bűnelkövetők oktatását szolgáló ART Goldstein-tréninget. A tréninget, mivel ahhoz két oktató szükséges, az intézetben dolgozó pártfogóval tartottam – 2007. márciusától 2008. szeptember közepéig – összesen 41 fő – nem kizárólag átmeneti csoportba helyezett elítélt – részére. A tréninget elvégzők személyiségében a foglalkozások – különböző mértékben – pozitív változásokat eredményeztek mind a szociális készségek, mind az indulatkezelés területén, így a módszer egyértelműen sikeresnek tekinthető. Kiképzésemet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága az anyagi források biztosításával, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka a tréning megtartásának engedélyezésével, illetve a szükséges technikai berendezések biztosításával tette lehetővé. Annak ellenére, hogy előjáróim segítő, támogató engedélyét élveztem, a tréning-sorozatot nem tudtam folytatni, mivel az oklevelem érvényessége 2008. június 15. napjával lejárt, az új oklevelet pedig a holland kiképző trénerek minden előírásának teljesítése ellenére sem kaptam meg. Az ART „hiányának” pótlására több éves tapasztalatom alapján egy saját programot állítottam össze az elítéltek szociális készségének fejlesztésre és konfliktus-kezelésükre.

Speciális tréning – Készségfejlesztés a gyakorlatban

A csoportlélektan eredményeit felhasználva és elemeit programomba beépítve igyekszem elsősorban a szociális viselkedés alapvető szabályait elsajátíttatni, a fogvatartottak szociális kompetenciáját, valamint a konfliktuskezelő képességet fejleszteni. Ezen kívül szintén kiemelt figyelmet fordítok a praktikus életismeretek elsajátíttatására. Fontosnak tartom a megszerzett ismeretek szerepjátékok általi gyakoroltatását, és így rögzülését is. A foglalkozásokon arra törekszem, hogy a társadalmi reintegrációt segítő készségeket, ismereteket és értékeket közvetítsek oly módon, hogy azt a tevékenységen és az átélésen alapuló élménnyel erősítsek meg. Csak az élménytapasztalatnak lehet olyan ereje, amely majd később ellenállhat az ellentétes irányú környezeti hatásoknak.

Az általam összeállított egyhónapos tréning célzottan a szabadulás előtt álló elítéltek részére került bevezetésre a Budapesti Fegyház és Börtön „B” objektumában. Alkalmazására 2009. januárjától került sor az intézetparancsnok engedélyével. A csoportokban 6 fő elítélt vesz részt. A csoporttagok kiválasztásánál fontos szempont, hogy az egyén szociális kompetenciabeli, önkontroll-, indulatkezelési, illetve értékrendbeli hiányosságokkal küzdjön, melyeket ő maga is elismer. Nélkülözhetetlen, hogy legyen hajlandósága és képessége arra, hogy ezeket a hiányosságokat le is akarja a tréning segítségével küzdeni. Nem feltétele a tréningen való részvételnek, hogy az elítéltnak ne legyen fegyelmi fenyítése, illetve a biztonsági csoportba sorolása sem elsődleges szempont, mivel a vele kapcsolatos problémák az esetek nem elhanyagolható részében éppen a hiányzó személyes képességek, készségek, indulatkezelési technikák hiányosságaiból adódnak.

A tréning tematikája

Előkészítő foglalkozás

A bevezető fázis a csoport tagjainak megismerése és megismerkedése, valamint a feladatra hangolása. El kell érni, hogy a fogvatartottak elszakadjanak a börtön deprivációs hatásaitól, és kialakuljon az itt és most élménye az adott témára vonatkozólag. Ezt a célt szolgálják – többek között – a közös munka szempontjából releváns tartalmi elemek megbeszélései. Tudatosítani kell a résztvevő fogvatartottakban, hogy a program sikere érdekében elengedhetetlen együttműködésük, aktív részvételük. Mint minden közösségi programban, ebben is fontos, hogy a közös munka szempontjából alapvető szabályokban megállapodjunk. Hangsúlyozni kell, hogy a tréner–résztvevő viszonylatban a vezető szerep a tréneré, és hogy a fogvatartott köteles a képességeinek megfelelő legjobb teljesítményt nyújtani.

Első foglalkozás: „Szerepek”

Az ember többféle szerepében is érintett, hiszen szülőként, munkavállalóként, helyi lakosként, elítéltként stb. egyaránt vállalnia kell a rá háruló feladatokat és felelősséget. Ahhoz, hogy ezek a szerepek viszonylag kevés konflikt-

tussal és feszültséggel teljesíthetők legyenek, meg kell tanulni az ezekkel kapcsolatos ismereteket, és tisztázni kell magunkban azokat az érzéseket, amelyek sokszor a tudott dolgok elfogadását vagy végrehajtását akadályozzák. A szerep szociológiai értelemben olyan viselkedési minta, melyet az embertől elvár a környezete. A szerep az egyénre irányul, s mindig státuszhoz kapcsolódik. A státusz, vagyis a társadalmi hierarchiában elfoglalt hely határozza meg a szerepet, az egyén viselkedését a társadalomban. A szerep összetevői a jogok, a kötelességek és a viselkedési elvárások. A szerepek háromféle lehetséges megjelenése egy közösségben:

- állandó/adott szerep: pl. demográfiai szerep, ebbe beleszületünk, nem tudjuk megváltoztatni;
- változó-szerzett szerep: az a szerep, amit életünk folyamán szerzünk, kivívunk magunknak. (pl. munkahelyi, házastársi, szülői szerep);
- ad hoc-pillanatnyi: pl. vásárló, utas.

Szerepzavar akkor keletkezik, ha az egyén nem tudja eldönteni, melyik szerepét tekinti primernek, elsődlegesnek, nem tud lemondani egyik szerepéről a másikkal szemben. A szerepkonfliktus abban nyilvánul meg, hogy a szerepek összeütközésbe kerülnek egymással, és ez összeegyeztethetetlen elvárásokat eredményez. Az ember betölthet 1-15 szerepet is egyszerre. A túl sok szerep előbb-utóbb értékválsághoz vezethet.

A foglalkozás első részében a tréningvezető a fentiekről tart előadást, a második részben a résztvevők szerepjátékot játszanak, önmagukat alakítják – elítélt, apa, gyermek, stb. szerepben –, majd az ezekben a szerepekben tanúsított viselkedésüket hasonlítják össze a más szerepben elvárt, vagy adott magatartással.

Második foglalkozás: „Személyiség és szocializáció”

A személyiség nem egy készen kapott struktúra, mely a születés után azonnal, működőképesen rendelkezésre áll, hanem egy olyan „rendszer”, amely a tárgyi és szociális környezettel való interakciók során fejlődik ki. Létrejötté egy folyamat, mely során az egyén elsajátítja azokat a szociális magatartásformákat, értékeket, normákat, attitűdöket, melyek segítségével a társadalom tagjává válik. Ez a folyamat a szocializáció. A szociális viselkedésrendszer és értékrend kialakulása egyazon, egységes tanulási folyamat eredménye, de ugyanezen tanulási folyamat alatt alakul ki az énkép és az önszabályozás, önkontroll is.

Ennek a foglalkozásnak a módszere az előadás, magyarázat. A tréner igyekszik megértetni a résztvevővel, hogy amennyiben akarnak, tudnak is változtatni saját személyiségükön. Az már a változás igényét jelzi, hogy ezen a tréningen részt vesznek. Érveléssel próbálom tudatosítani, hogy a személyiség fejlesztéséhez vegyenek a jövőben is igénybe minden lehetséges alkalmat, és ezekre példákat is mondok (más tréningek, foglalkozások, könyvtár használata stb.).

Harmadik foglalkozás: „Szociális készségfejlesztés I.”

Nagyon sok esetben azért nem tudjuk a problémánkat megbeszélni a másik féllel, mert nem tudjuk, hogyan is fogjunk hozzá, milyen technikákat alkalmazunk, hogyan törekedjünk az eset mindenki számára megnyugtató módon történő lezárásához. Ezen a foglalkozáson ezekre a kérdésekre próbálunk választ adni, illetve szerepjátékokkal gyakoroljuk a „valaminek a megbeszélést”. A rendszeresen végzett gyakorlatok előbb-utóbb rögzülnek, idővel odafigyelés nélkül is könnyedén és pontosan végezzük őket. A résztvevőket képessé kell tenni arra, hogy a foglalkozásokon szerzett ismereteket össze tudják kapcsolni az élet valós ügyeivel, hogy önmaguk lássák meg a problémákat, azok összefüggéseit, és önmaguk keressék meg az arra adható válaszokat. A résztvevők a saját maguk által hozott példákat elemzik szerepjáték formájában.

Negyedik foglalkozás: „Szociális készségfejlesztés II.”

A harmadik foglalkozásra építve arra adunk megoldási lehetőséget, hogy mitévők legyünk, amikor egy „csoport” által elvárt magatartást szeretnénk elkerülni érthető, kulturált módon. Az ezen a foglalkozás alatt megbeszélteket szintén szerepjáték formájában dolgozzuk fel.

Ötödik foglalkozás: „Az indulatok, az agresszió kezelése I.”

A konfliktuskezelési technikák megtanítása, a konfliktustűrő képesség erősítése, az indulatkezelés tanítása, az önkontroll kialakítása elengedhetetlen feladat a tréning során, mivel éppen ezeken a területeken vannak nagy hiányosságai a fogvatartottaknak, gyakran már a családban elfogadhatatlan viselkedésminták épültek be a személyiségükbe.

A foglalkozás úgy épül fel, hogy először

- meghatározzuk a korábbi megtörtént eseteket elemezve, mi volt az indulatunkat kiváltó ok;
- hogyan reagáltunk a szituációra, mit tettünk konkrétan;
- a lehető legrészletesebben elemezzük, hogy milyen következményei voltak cselekményünknek rövidtávon (azaz azonnal), illetve hosszú távon (azaz napok, hetek, hónapok stb. múlva).

Ezt követően a tréner visszatér az indulatot kiváltó konkrét szituációra, és felkéri a résztvevőket, hogy utólag visszagondolva sorolják fel: akkor mit éreztek, észleltek magukon. Miután minden résztvevő elsorolja tapasztalatait (szapora szívverés, tenyérizzadás, kézremegés stb.) megállapítjuk, hogy az indulat kitörésekor vannak jelzések, melyeket felismerve azonnal alkalmazhatjuk az indulat-kezelő technikákat; ezek segítségünkre lesznek abban, hogy elkerüljük a negatív irányú további cselekményünket, és sikeresen oldjuk meg a konfliktust.

A tréner bemutatja a leggyakrabban alkalmazott technikákat: pl. mély levegővétel, számolás 10-ig, dobolás az ujjunkkal. Majd ezek elemzése után megkérdezi a résztvevőket, számukra melyik technika jelentheti a megoldást. Ha valakinek van további ötlete, javaslata, azt megbeszéljük. A foglalkozás hátralévő idejében az elítéltek a korábban megtörtént indulatos cselekményeiket idézik fel és alakítják, alkalmazva a foglalkozáson tanult konfliktuskezelési megoldásokat.

Hatodik foglalkozás: „Az indulatok, az agresszió kezelése II.”

Gyakorlatilag az előző foglalkozás folytatása, végiggondolása, végigjátékosítása szerepjátékkal. Cél, hogy egy-egy szituációban a helyes magatartás minél jobban rögzüljön a résztvevőkben.

Hetedik foglalkozás: „Önéletrajz, állásinterjú”

Részletesen ismertetésre kerül, hogy mit tartalmazzon az önéletrajz, milyen formai követelményekkel, tartalommal szükséges benyújtani azt. Állásinterjúval való megjelenéskor hogyan öltözködjünk, milyen legyen a megjelenésünk; verbális, nonverbális kommunikációnkban mire kell ügyelnünk, mit kerüljünk, mit helyezünk előtérbe stb.

Nyolcadik foglalkozás: „A tréning értékelése”

Az egész folyamat megbeszélése, értékelése, melynek során a tréner alapvetően a pozitív megerősítésre, a dicséretre törekszik.

A foglalkozások helyszíne, a nevelő szerepe

Nagyon fontos, hogy egy – a börtönkörülmények között relatíve – nyugodt helyiségben, a napirend figyelembe vételével tartsuk meg a foglalkozásokat. Mivel a tréning fontos eleme a szerepjáték, nem lenne hasznos, ha a foglalkozás alatt egy-egy elítéltet különböző okok miatt kihívnának a foglalkozásról. A tárgyi környezet lehetőleg hasonlítson a szabad élet adta körülményekhez. Ez a feltétel az objektumban, az átmeneti csoport közösségi helyiségében adott. A berendezés fotelokból, asztalokból áll, a falak dekoráltak, az ablakon függöny van, a helyiséget szőnyegek és növények teszik esztétikusabbá. A nevelő a tréning ideje alatt nem mint a büntetés-végrehajtás tisztje, hanem mint tréner végzi feladatát; a szerepelvárásoknak megfelelően verbális, nonverbális kommunikációja ezt reprezentálja.

A tréning megkezdése előtt a résztvevők figyelmét fel kell hívni arra, hogy a foglalkozásokon a házirend rendelkezései és a csoport által meghatározott csoportszabályok érvényesülnek, melyek betartása kötelező, megszegésük esetén a résztvevő nem folytathatja a tréninget. A tapasztalat azt mutatta, hogy egyetlen alkalommal sem kellett fegyelmezetlenség miatt kizárni fogvatartottat a csoportfoglalkozások alól, mivel a csoportszabályokat ők maguk alkotják, így azok betartását kötelezőnek érzik.

Tapasztalatok az első csoportfoglalkozás lezárása után

A program egyik legfontosabb eredményének az elítéltek aktivitását tartom. Rendkívül sikeresnek érzem, hogy a csoporttagok, akik korábban csak látásból ismerték egymást, jól tudtak együtt dolgozni, örömmel vettek részt a foglalkozásokon, soha senkit nem kellett rábeszélni egy-egy szerepjáték végigvitelére. A résztvevők az első foglalkozáson közösen felállított csoportszabályokat mindvégig betartották, kevés alkalommal vált szükségessé az azokra történő figyelmeztetés. Mivel a csoportba tudatosan különböző mentalitású, vérmérsékletű, értelmi szintű elítéltek kerültek, nem elhanyagolható eredmény, hogy a különbözőségek ellenére gördülékeny volt az együttműködésük a foglalkozások alatt. Megítélésem szerint a tréning a résztvevők személyiségére különböző mértékű pozitív hatást gyakorolt, erről tanúskodnak a tréning lezárása után a résztvevők által önként készített „értékelések” is.

Természetesen tudom, hogy az általam összeállított, bevezetésre került tréning nem csodaszer, nem kínál a visszailleszkedéshez garantált sikereket, hiszen még számos kérdésben lehetne a szabadulók ismereteit és készségeit bővíteni. Így – többek között – hiányzik a felkészítés a visszailleszkedés emberi-érzelmi viszonyaira. Ilyenek pl. a családi kérdések, a szexualitás, a gyermekgondozás, az önérvényesítés, a feszültségekkel való megbirkózás, továbbá az elítéltek meggyőzése egy elfogadható életmódról (táplálkozás, higiénia, pénzbeosztás, időbeosztás munkanélküliség esetén stb.).

Mindez nem is lehet a céloom, hiszen a nevelés területén nem egyedül munkálkodom, és a tréningek, foglalkozások megtartása nem az egyedüli, nap mint nap ellátandó szolgálati feladat. Terveim között szerepel, hogy ezekből a jelenleg hiányzó, de igen fontos kérdésekről a későbbiek folyamán egy új modult szerkesztek, melyet vagy önállóan, vagy a jelenlegi tréning részeként alkalmazok a szabadulás előtt álló elítéltek körében egyedül, vagy nevelő kollegáimmal együtt. Tapasztalatom, hogy a mai nehéz gazdasági helyzetben, saját erőből, anyagi forrás nélkül is lehet – és kell is – olyan programokat szervezni a fogvatartottak részére, melyek segítséget nyújthatnak reintegrációjukhoz.

A pártfogó felügyelet reformja*

A börtön-pártfogás szerepe a szabadulás előkészítésében

Előrebocsátom, hogy a pártfogó felügyeletről, a pártfogók munkájáról nem tudok elfogulatlanul véleményt alkotni, és mondani, mivel korábban én is dolgoztam pártfogóként. A pártfogó felügyelet mindig is szívügyem volt, így nem véletlen, hogy bíróként a büntetés-végrehajtási területet választottam, és már több mint 20 éve „járom a börtönöket”. Ennek során a mindennapokban érzékelem, látom a pártfogók tevékenységének szükségességét.

*

Az ítélező bíró munkája az ügyben hozott érdemi határozattal – az ítélettel – lezárul, s tulajdonképpen a közvéleménynek is csupán ez kell: minél hosszabb tartamú fegyház- vagy börtönbüntetés, sőt, ha lehetne, akár halálbüntetés is, a lényeg, hogy iktassák ki az elkövetőt a társadalomból.

Nyilvánvaló, hogy a halálbüntetést nem lehet visszaállítani, s ma már az is bizonyított, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztésnek lényegesen több a káros, mint a nevelő, javító hatása; mégis felhördül a közvélemény, amikor egy „nevesebb” bűnelkövető szabadul.

Bevallom – épp, mert mindig is komoly jelentőséget tulajdonítottam neki – már régóta magammal viszem a bírósági fogalmazókat a börtönökbe, hogy majd ha ítélező bírók lesznek, az ítélet meghozatalakor már előre fel tudják mérni, mi lesz döntésük eredménye. (Idős, másodfokú tanácselnök kollégám fogalmazta meg egyszer egy kórházi műtétjét követően: „Ezután még jobban megnézem, lehet-e enyhíteni a kiszabott büntetésen, hiszen csak pár hetet voltam kórházban, de minden nap számított ott is, hát még a börtönben!”)

Miként alakul az ítélethozatalt követően az elítélt sorsa? Korábban ez a bv. intézeteken múltott, például azon, hogy a fogvatartottnak milyen nevelője volt, milyen elítélti környezetbe került, s melyik hatás volt az erősebb: a nevelő vagy az elítélt-társaké, illetve csak az ún. szociális ügyintézők, illetve a nevelők leterheltségén és lelkiismeretén múltott, hogy mennyire sikerült a szabadulásra felkészülnie az elítéltnak.

Már a 70-es évektől nálunk is felismerték a pártfogó felügyelet szükségességét. Az 1979. évi 11. számú Bv. tvr. megfogalmazta a szabadságvesztés végrehajtásának célját: „a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől”. Mégis

* A Magyar Kriminológiai Társaság VI. Országos Kriminológiai Vándorgyűlésén – 2008. október 18-án Miskolcon – elhangzott előadás szerkesztett változata.

25 év – és a pártfogó felügyelet reformja – kellett ahhoz, hogy a pártfogó „beköltözhessen” a börtönbe, s aktívan, sokrétűen foglalkozhasson az elítélttel a büntetés töltése alatt is, ezzel segítve a szabadulásra felkészülést.

Esetenként már a reformot megelőző időszakban is bejárt a pártfogó a bv. intézetekbe, és – az elítélt kérésére – már a szabadulás előtt felvette vele a kapcsolatot, azaz már volt egyfajta – bár laza – kapcsolat a bv. intézetek és a pártfogók között. Ezt követték az ún. „együtműködési megállapodások”, de a kis létszámú pártfogói gárda és a túlterhelt nevelői állomány miatt még nem valósulhatott meg a folyamatos, konkrét, a szabadulást ténylegesen elősegítő együtműködés. Ezt csak a 2003-as reform oldotta meg, ekkortól kerülhetett sor arra, hogy egy-egy pártfogó már kifejezetten csak a börtönben láthasson el utógondozói tevékenységet, s így a börtön-pártfogás – mint önálló tevékenység – létjogosultságot nyerve érvényesülhessen.

A Fejér megyei pártfogók már az eddigiekben is jelentős eredményeket értek el a börtön-pártfogolás területén. Köztudott, hogy Fejér megye az egyik legnagyobb „bévés megye” – két országos bv. intézettel –, s itt tölti a magyarországi elítéltek egyötöde a szabadságvesztését.

A 2003-as reformoknak köszönhetően megyénkben ma már három pártfogó kifejezetten csak utógondozói, börtön-pártfogolási tevékenységet végez. Szinte folyamatosan a bv. intézetekben dolgoznak az elítéltek körében, gyakorlatilag kulcsfontosságú szerepet töltenek be a szabadítás előkészítésében, ők az összekötő kapocs a börtön és a szabad élet között.

Már a szabadulás előtt hat hónappal – sokszor előbb is – felveszik a kapcsolatot az elítélttel, hogy először is megismerjék őt magát, a körülményeit, és azokat az okokat, amelyek a bűnelkövetővé válásához vezettek, majd mindezek alapján meghatározhatják a módszert – ami személyre szabottan a legmegfelelőbb –, és egyéni fejlesztési tervet készíthessenek. Ezt követően pedig tulajdonképpen minden olyan feladatot elvégeznek – a bv. intézetek, illetve a nevelők közreműködésével –, ami a szabadítás előkészítéséhez, sikeréhez nélkülözhetetlen.

Mit is jelent konkrétan a pártfogó segítségnyújtása a bv. intézetekben?

Először is beszélgetést az elítélttel: azaz a személyes kapcsolatfelvételt. A bűncselekmény elkövetése okainak feltárása és a módszer kidolgozása érdekében szerepjátékok, illetve szituációs gyakorlatok alkalmazását a probléma megoldására. Konkrét segítséget az elvesztett iratok szabadulás előtti, térítésmentes beszerezésében; a segélyezés intézését.

Igen fontos, lényeges feladat a családi kapcsolatok helyreállításában való közreműködés, mivel a büntetésüket töltők családi kapcsolatai meglazulnak, a család gyakran kirekeszti, eltaszítja magától a bűnelkövető családtagot. A pártfogók ezen próbálnak segíteni: levélben vagy akár személyesen keresik meg a hozzátartozókat, így biztosítva, hogy szabadulás után a volt elítélttel a család visszafogadja. Előmozdítják továbbá például a fogvatartott anyák kapcsolatfelvételét csecsemő- vagy gyermekotthonban nevelkedő gyermekeikkel, illetve a kapcsolatfelvételt a család gondozói tanácsadókkal.

A pártfogók segítik az elítélteket a lakhatási megoldások keresésében, és – ha ez a családon belül nem valósulhat meg, akkor – hajléktalan szálló, krízis-kezelő központ megkeresésében.

Segítik az otthonteremtési támogatás ügyintézését is, vagy a munkavállaláshoz szükséges iratok beszerzését, a munkavállalási lehetőségek feltárását, illetve – annak indokoltsága esetén – a rokkantsági nyugdíj megállapítása iránti eljárás megindítását, az ahhoz szükséges iratok beszerzését.

Nemcsak egyénileg nyújtanak segítséget a pártfogók az elítélteknek, hanem csoportfoglalkozásokat, személyiségfejlesztő tréningeket is tartanak, illetve tájékoztató előadásokat a pártfogó felügyeletről és az utógondozói, börtön-pártfogói tevékenységről, valamint azokról az intézményekről és szervezetekről, ahova segítségért fordulhatnak az elítéltek a szabadulást követően; segítik őket a jogi vonatkozású kérdések megoldásában, kérelmek beadásában.

Míndez egyedül nem megy: a feladatok, tevékenységek eredményes és hatékony ellátása érdekében együttműködnek a pártfogók a bv. intézeteken kívül az önkormányzatokkal, gyámhivatalokkal, családsegítő központokkal, adóhatósággal, a TB és nyugdíjbiztosítási igazgatóságokkal, a Vöröskereszt szervezeteivel, a börtönmissziókkal, valamint a szeretetszolgálatokkal is.

A Fejér Megyei Igazságügyi Hivatal 2004-ben lehetőséget kapott „A hatékony kommunikáció, az esetkezelés, a csoportépítés technikáinak elsajátítása és fejlesztése a büntetés-végrehajtási intézetben lévő és pártfogó felügyelet alatt állók társadalmi beilleszkedésének elősegítése érdekében” című projekt megvalósítására. A projekt keretében az együttműködő partnerintézmények munkatársai esetelemző-, kezelő tréningeken vettek részt. A képzések célja egyrészt az együttműködő szervezetek feladatainak, a társadalmi bűnmegelőzésben betöltött szerepének kölcsönös – mélyebb – megismerése, és ezáltal egy szorosabb kapcsolatrendszer kiépítése, másrészt a klienskörből adódó hasonló jellegű élethelyzetek, esetek feldolgozása és elemzése volt –szakpszichológusok (trénerek) vezetése mellett – a hatékony kommunikációs, esetkezelési és csoportépítési technikák elsajátítása és fejlesztése érdekében.

A börtön-pártfogás és utógondozás során alkalmazott módszerek igen széleskörűek:

- Egyéni esetkezelések körében az életviteli problémák csökkentése – az életút feltárása, mentális tanácsadás, a frusztrációk kezelése, foglalkozás szenvedélybetegekkel, jövőkép megfogalmazása–kialakítása, a realitások hozzácsatolása, elérhetővé tétele, tanácsadás.
- Csoportos tájékoztatás a börtön-pártfogásról, az Igazságügyi Hivatalról, közérdekű munkáról, utógondozásról, jogi segítségnyújtásról, áldozatsegítő szolgáltatásokról.
- Csoportfoglalkozások – ezen belül például munkaerő-piaci tréning, önismereti tréning, életvezetési tréning, melyek célja általánosságban az értékközvetítés, a deviáns viselkedési formákra történő figyelemfelhívás, az elfogadott magatartási minták közvetítése, a kommunikációs készség fejlesztése, a börtönártalmak oldása.

- Szociális ügyintézés és az ügyek intézésére való felkészítés, illetve kérdőíves igényfelmérések.

A holland-magyar közös projekt keretében a Fejér megyei börtön-pártfogók által kidolgozott – az első interjú előkészítő – kérdőívet igen jónak, praktikusnak, országos alkalmazásra is hasznosnak tartom.

A kérdőívet az az elítélt tölti ki, aki a pártfogó segítségét kívánja igénybe venni, és hozzájárul ahhoz, hogy a személyes és a büntetés-végrehajtási különleges adatait az együttműködő szervek – a szabadítás előkészítése ügyében eljárva – a törvényben meghatározott feladataik ellátása érdekében egymásnak adják.

A kérdőív a személyi adatokon, továbbá a fogvatartásra vonatkozó adatokon kívül a családi és lakhatási körülményekre, az iskolázottságra, munkalehetőségekre, tulajdonviszonyokra, egészségi állapotra, szenvedélybetegségekre, az iratokra, illetve hollétükre vonatkozó információkra vár választ, és részletesen felsorolja, milyen segítség kérésére van lehetősége az elítéltnak:

- elveszett iratok, bizonyítványok pótlása, beszerzése
- egészségügyi és/vagy szociális intézetben való elhelyezés, vagy ellátásban való segítségnyújtás kérelme
- tájékoztatás munkába álláshoz
- tájékoztatás tanulmányokban, képzésekben való részvételről
- tájékoztatás tanácsadó-felvilágosító programokról
- szállás, lakhatás megoldásában való tanácsadás
- családi kapcsolatok helyreállítása
- tájékoztatás az önkormányzat által nyújtandó szociális ellátásokról, segélyekről
- tájékoztatás a pártfogó felügyelői szolgálattal, illetve a bv. intézettel együttműködő egyházak, karitatív és civil szervezetek segítségnyújtási lehetőségeiről
- segélyezési lehetőségekről
- életvezetési tanácsadás
- csoportfoglalkozáson való részvétel (például álláskeresés, önismeret)
- jogi segítségnyújtás
- gondnoksági, gyámsági ügyekben való tájékoztatás
- segélycsomag kérelme (élelmiszer, ruházat, tisztálkodási szerek) – erre kizárólag azok jogosultak, akik kapcsolattartóval nem rendelkeznek
- volt állami gondozottak hivatalos ügyeinek intézése és egyéb kérelmek.

Ez a hosszú felsorolás önmagáért beszél. Ilyen intézményes támogató, segítő tevékenység, efféle összefogás korábban nem volt, és a reform nélkül nem is jöhetett volna létre. Ha csak ennyit ért volna el a pártfogó felügyelet reformja: már az is óriási jelentőségű lenn.

Itt hívnám fel az érdeklődők figyelmét a Pártfogók című szakmai lap 2008. júniusi (29.) számában Béres Andrea Eszter Fejér megyei pártfogó felügyelő „Csoportfoglalkozásokkal a beilleszkedés elősegítéséért” című cikkére, amely

igen sok hasznos gyakorlati ötletet, tanácsot ad a börtön-pártfogással foglalkozó kollégáknak.** A cikk számomra azt bizonyította, hogy felkészült szakemberek, felelősségteljesen kidolgozott programot valósítanak meg a börtönökben a szabadulásra történő felkészítéshez, a beilleszkedés feltételeinek megteremtéséhez, elősegítéséhez.

Az eddig tapasztaltak alapján célszerű lenne a bv. intézetekben heti rendszerességgel végzett börtön-pártfogói tevékenységet országosan bevezetni, lehetőség szerint úgy, hogy a börtön-pártfogók kizárólagosan e tevékenységet folytathassák – egymással kapcsolatot tartva, feladataikat összehangolva, a közös célok megfogalmazásával, a tapasztalatok megbeszélésével, esetfeldolgozásokkal, együttműködéssel.

Fontosnak és szükségesnek tartom, hogy a börtön-pártfogók napi munkájához nélkülözhetetlen feltételek jogszabályi rendezéssel – gondolok itt többek között az adatvédelmi törvényre – biztosítottak legyenek. Így például indokolt lenne a bv. intézetekben

- hozzáférés a fogvatartotti alrendszerhez,
- a kérelmek ügyintézése a pártfogók által az adatbázis felhasználásával,
- teljes körű betekintés a bv. intézetek fogvatartotti adatbázisába: az igazgatási adatokba, nevelői feljegyzésekbe, kérelmek ügyintézésébe, egészségügyi adatokba.

Úgy vélem, nem kell bizonyítanom – hiszen az előbbieken a börtön-pártfogók széleskörű tevékenysége során már utaltam rá –, hogy ezekre miért lenne szükség. Tisztában vagyok azzal is, hogy ezt jogszabályi szinten kell rendezni. (Az elítélt hozzájáruló nyilatkozata már a kérdőíven szerepel, ez tehát nem lenne akadálya a hozzáférésnek.) A jogszabályi rendezést követően már nem lenne nehéz a gyakorlatot kialakítani, hiszen ha a börtön-pártfogók adatai a bv. intézetek adatbázisában rögzítésre kerülnek, akkor már a hozzáférés is megoldható.

Fejér megyében a két országos bv. intézet rendkívül együttműködő, szíveségi alapon már most is biztosítják az intézetek telefonhálózatának használatát, illetve az ügyfélfogadásra alkalmas irodahelyiségeket is rendelkezésre bocsátják. A börtön-pártfogók részt vesznek a bv. intézetek osztályvezetői értekezletein, a közös konferenciákon, képzéseken, illetve az intézetek által szervezett fogvatartotti programokon. Biztosítják az intézetek a csoportfoglalkozások és a csoportos tájékoztatók lehetőségét, feltételeit is.

A mindennapokban már érzékelhető a börtön-pártfogók munkájának eredménye. Jött már úgy meghallgatásra elítélt, hogy „A börtön-pártfogó nővel beszéltem, ő már rendezi a dolgaimat”, vagy „Sikerült felvonnunk a kapcsolatot a gyermekotthonnal, ahol a gyermekeimet elhelyezték”, s volt olyan, aki elmondta: „Mielőtt letartóztattak minden iratom elveszett, de a börtön-

** A kérdéses cikk megjelent a Börtönügyi Szemle 2008. évi 1. számában is. [A szerk.]

pártfogóm már intézi, mire szabadulok, lesznek irataim". A közelmúltban egy elítélt például úgy nyilatkozott, „Én nem kérek pártfogót, nekem már van pártfogóm itt a börtönben, és ő segít”.

Persze, azért nem ennyire jó a helyzet, mert ez csak néhány kiragadott példa, de már mutatja, hogy nem fáradoznak hiába a börtön-pártfogók, az elítéltek maguk is kérik, illetve igénybe is veszik segítségüket.

Azért azt sem szabad elfelejteni, hogy a börtönök zárt világa sokszor nem javít, inkább ront az elítéltek személyiségén, s amíg kinn a világ folyamatosan változik – megváltoznak a körülmények, a lehetőségek –, addig benn az elítélt kizökken ebből a világból, egy bezárt világba csontosodik be, ahol – ma még – a börtönártalmaké a jelentősebb hatás.

Ezért olyan nagyon fontos a börtön-pártfogó szerepe, merthogy kell egy összekötő kapocs a külvilággal, kell egy segítő kéz, kell a jó tanács, vagy néha csupán egy jó szó, egy indíttatás, hogy lehet majd másképp.

A közérdekű munka büntetés végrehajtásával kapcsolatos javaslatok

A közérdekű munka végrehajtása ma még sokszor akadályba ütközik, a feltételek, a lehetőségek meggyénként, településenként jelentősen eltérők. Célszerű lenne, hogy a közérdekű munka büntetés végrehajtása az ítélet jogerőre emelkedését követően minél előbb megkezdődjön. (Gondoljunk arra: ha egy gyerek rosszat tesz, s csak hónapok, vagy évek múlva kap érte dorgálást, az mennyire lesz hatásos? Mit érünk el vele?)

Az alábbiakban végrehajtás mielőbbi megkezdése – és ezáltal eredményesége – érdekében teszek javaslatokat:

Indokoltnak látom a pártfogó felügyelők önálló intézkedési lehetőségeinek kibővítését. Tisztában vagyok vele, hogy jogszabály-változtatásra lenne szükség, de azt is remélem, hogy már – legalább részben – nyitott kapukat döngetek.

Véleményem szerint: a pártfogó felügyelő, amikor meghallgatja az elítéltet, és jegyzőkönyvet vesz fel vele, máris kijelölhetné a közérdekű munka végrehajtására szolgáló munkahelyet. Hiszen önállóan is meg tudja ítélni, hogy a munkáltató valóban a köz érdekében álló munkára ad-e lehetőséget, illetve – mivel a munkáltatókkal folyamatos kapcsolatban áll – akár rövid úton (távbeszélő, telefax, e-mail útján) is tisztázhatja, hogy a cég épp fogadóképes-e, illetve mikor kezdhetne dolgozni az elítélt. Így nyomban megkezdődhetne a végrehajtás (nem kellene javaslatot tenni a bv. bírónak, kiesne a bírói meghallgatás, határozathozatal, majd a jogerő bevétele, a felhívás kibocsátása stb. – ami mind-mind időigényes).

Ugyanígy, ha az indokolt, akkor a pártfogó felügyelő – aki az indokoltságot önállóan is el tudja bírálni – félbeszakíthatná a büntetés végrehajtását a jogszabályi keretek között, az ott megfogalmazott feltételek szerint.

Ha felmerülne más munkahely vagy más munka kijelölésének szükségessége, megint csak a pártfogó felügyelő intézkedhetne, aki – kapcsolatban állva a munkáltatókkal – kijelölhetné az új munkahelyet, s a végrehajtás emiatt nem szakadna meg hosszabb időre. (Nyilvánvaló, hogy amíg a pártfogó jegyzőkönyvet, javaslatot ír, megküldi a Főügyészségnek, az ügyész indítványt tesz, a bv. bíró kitézi a meghallgatást, gyakran eredménytelen idézés esetén újabb meghallgatásra tűz határnapot, majd határozatot hoz, kézbesít, felhívja az elítéltet a munka folytatására, ez mind időigényes, s addig a büntetését nem tölti az elítélt.)

További lehetőségeket is kellene biztosítani a pártfogóknak – ez szintén jogszabályi rendezést igényel – a gyors és ezáltal eredményesebb végrehajtás érdekében :

- a szabályszerű idézés ellenére távolmaradó elítélt elővezetésének
- elrendelésére,
- az ismeretlen helyen tartózkodó elítélt körözésének elrendelésére, illetve
- hozzáférést kellene biztosítani a BM Központi Hivatal személy- és lakcímnyilvántartásához.

A pártfogók önálló intézkedési lehetőségeinek – fentiekben vázolt – kibővítése esetén a bv. bíró hatáskörébe csak a közérdekű munka végrehajthatóságának megszűntetése, illetve a közérdekű munka fogházbüntetésre átváltoztatása tartozna.

Végül meg kell említeni, hogy a pártfogók által felkutatott munkahelyeken kerül végrehajtásra a közérdekű munka (együttműködési megállapodások vagy személyes meggyőzés alapján), holott ez főbüntetés (!) – és felmerül a kérdés: egy főbüntetés végrehajtása miért nem állami, illetve önkormányzati feladat?

Az önkormányzatok egy része úgy nyilatkozik, hogy nem fogadnak közérdekű munka büntetésre ítélteteket – s ezt megtehetik, mert semmi sem kötelezi őket. Gyakran arra hivatkoznak, hogy elég dolguk van a szabálysértési ügyben hozzájuk küldött közérdekű munkásokkal is. Sosem értettem ezt a hozzáállást, hiszen még a kisebb településeken is segítséget jelenthetne az önkormányzatoknak az „ingyen munka”, az utcák, közterületek, árkok, közintézmények környékének rendben tartása, a temetők gondozása, a hó-eltakarítás, és még sorolhatnám tovább a tevékenységeket. A közérdekű munkára ítéltet vonatkozásában – jellemzően – fizikai munkát, segédmunkát határoznak meg a bíróságok az ítéletben, így ezek a felsorolt munkák mind elvégezhetőek lennének elítéltekkel.

Jogszabályi rendezést kívánna meg, hogy – a szabálysértési közérdekű munkához hasonlóan – az önkormányzatok feladatává kellene tenni e főbüntetés végrehajtását.

Régóta felvetettük már, hogy valamilyen kompenzációval lehetne segíteni úgy az önkormányzatokat, mint az egyéb, a köz érdekében tevékenykedő munkáltatókat, hogy ez a főbüntetés valóban mindig végrehajtásra is kerüljön, és ne évvülhessenek el úgy büntetések, hogy munkáltatót sem lehetett kijelölni.

Mіндеzt azért is tartottam lényegesnek elmondani, mert a munkahelyek felkutatása, a munkáltatók meggyőzése is a pártfogók munkaterhéhez tartozik, azt növeli, és a tényleges pártfogolástól von el időt, energiát, holott így is igen nagy az adminisztratív leterheltségük. S ha már az adminisztrációnál tartunk, megjegyezném, hogy célszerű lenne a pártfogók adminisztratív teendőinek csökkentése az érdemi munka javára.

Míndezek a reform továbbvitelénél – úgy vélem – megfontolandók. Ne felejtsük el, hogy a pártfogók felsőfokú végzettséggel rendelkező diplomások, hatáskörük kibővítésével, felkészültségükkel – és folyamatos továbbképzésükkel – elősegíthetnék a közérdekű munka büntetés eredményességét, céljának elérését.

*

Végül hadd fejezzem be azzal, hogy a pártfogó felügyelet reformját igen jelentősnek tartom, sok sikert kívánok a folytatáshoz és a további tervek megvalósításához is.

Estók József

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

„Maiorum gloria posteris lumen est”
„Az elődök dicsősége fény az utódok számára”

Horváth Boldizsár
(1822 – 1898)

„Elveimhez mindvégig hű maradtam”
(Horváth Boldizsár)

Jogi doktor, ügyvéd, jogtudós, író, szónok, liberális reformpolitikus, igazságügy- miniszter, számos igazságügyi reform megvalósítója, a Kisfaludy-társaság rendes tagja, a Földhitelintézet egyik létrehozója és jogügyi igazgatója, a MTA tagja - báró Eötvös Lóránd fizikus, Radics Jenő művészettörténész, báró Láng Lajos közgazdász apósa; Márkus Emiliának, a magyar színjátszás egyik neves alakjának nevelőapja.

Horváth Boldizsár 1822. január 1-én született Szombathelyen, polgári szülők gyermekeként. Élete végéig polgári származásúnak vallotta magát. Már miniszter volt, amikor a következőket mondta: „Ha valaki büszke őseire, én is büszke vagyok születésemre s polgári születésemet senki címével fel nem cserélném.”

Gimnáziumba Szombathelyen és Sopronban járt, a jogi akadémiát Győrött végezte. 1843-ban ügyvédi vizsgát tesz. Alig volt huszonegy éves, amikor az ügyvédi oklevelét kézbe vehette. Visszatérve szülővárosába előbb ügyvédként tevékenykedik, majd a tisztviselői pályára lép: előbb „mezei rendőrkapitányá” választják meg, majd 1845-től a város főjegyzője lett.

1848-ban Szombathely követének választják, de az országgyűlésben, nemcsak a várost képviseli, hanem a jegyzői feladatokat is ellátja. Funkciójából adódóan követi az országgyűlést Debrecenbe, majd Pestre és Szegedre is. A szabadságharc leverése után haditörvényszék elé állítják, elítélik, 1850-ben amnesztiával szabadul.

Miután az osztrák jogból is levizsgázott, Szombathelyen ügyvédi irodát nyit, azonban politikai múltja miatt rövid időre az ügyvédi tevékenységét felfüggesztik. A felfüggesztés visszavonása után a Batthyányi család ügyvédje. (E megbízatásáról képviselővé választása, illetve Pestre költözése miatt lemondott.) Deák Ferenc barátja, elkötelezett híve, az ő közbenjárására kap meghívást az országbírói értekezletre, ahol országos elismertségre tesz szert.

A külföldi törvényhozások tanulmányozása érdekében járt Németországban, Belgiumban, Franciaországban és Angliában.

Közreműködik a magyar földhitelin-tézet létrehozásában, ahol jogügyi igazgatóként tevékenykedik. A MTA-nak 1861-től levelező, 1868-tól tiszteletbeli tagja, 1865-ben ismét szombathelyi képviselőnek választják. A közjogi kiegyezés érdekében tartott 1866. december 1-i beszéde nagy elismerést váltott ki a képviselők körében, és egyben megalapozta további sorsát is. Deák javaslatára az uralkodó az Andrássy-kormány igazságügy-miniszterévé nevezi ki; mely tisztséget 1867. február 19-étől 1871. június 11-éig töltötte be.

A kiegyezés után ő az első polgári származású igazságügy-miniszter, akit a jó meglátások, a gyors gondolkodás és az éles ész jellemeztek. Legendás volt munkatempója, munkabírása. Jellemző rá, hogy miniszteri kinevezését követően a felálló minisztériumban, kezdetben szinte minden munkát maga végzett, mintáértékűek az általa elkészített államiratok.

A tudás, olvasás iránti vágyát még az sem vetette vissza, hogy tudta: látása folyamatosan romlik. Szónoki képessége lenyűgözte a hallgatóságát.

Az 1867-es kiegyezéssel lehetőséget látott a hazai törvényhozás, igazságszolgáltatás, illetve az állami berendezkedés reformjára. Előterjesztést tett többek közt a törvényhozás és a közigazgatás szétválasztására, a polgári törvénykezési rendtartásra, a bírósági szervezet átalakítására, a bírói függetlenség, elmozdíthatatlanság és felelősség megteremtésére, az ügyészségi szervezet kialakítására, az úrbéri viszonyok maradványainak megszüntetésére. Miniszteri pályafutása során közel száz törvényjavaslatot terjesztett elő.

Az által vezetett tárca gyakorolta a felügyeletet egyebek mellett a bíróságok, az ügyészségek, a közjegyzők, az ügyvédi kamarák és a börtönügy felett.

Horváth Boldizsár komoly változásokat akart elérni a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás jogi szabályozásának területén is. A liberális beállítottságú miniszter megbízást adott az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat átdolgozására, azonban az előterjesztett javaslatokat nem tartotta megfelelőnek. Ezt követően Csemegi Károlyt bízta meg a büntető kódex elkészítésével, amely – néhány év múltán – az 1878: 5. tc-ben realizálódott.

Ha a büntetőjog területén nem is tudott az elképzeléseinek megfelelő eredményeket elérni (pl. az új büntető kódex elkészítése, a halálbüntetés eltörlése), mégis a büntető gyakorlatra vonatkozóan eltörölte a bilincsnak büntetésként, illetve a büntetés súlyosbításaként történő alkalmazását, továbbá a botütést és a vérdíjat.

A börtönügy modernizálását Horváth Boldizsár jogszabályi keretek között kívánta rendezni. Ehhez a munkához szüksége volt a honi börtönrendszer feltérképezésére. A feladattal két nagyszerűen felkészült szakembert, Tauffer Emilt és Csillag Istvánt bízott meg.

A képviselőket arról tájékoztatta, hogy apparátusával hozzáfogott a börtönügyi törvénytervezet kidolgozásához. A képviselők közül sajnos csak néhányan érdeklődtek a börtönviszonyok iránt. Ez a terület a korábban említett nagyobb jelentőségű kérdések mellett eltörpült, annak ellenére, hogy a börtönök, fegyházak állapotát – más művelt nemzetekhez viszonyítva – elszomorítóan tartotta a közvélemény egy jelentős része is. A humánus börtönviszonyok megteremtése érdekében a mulasztások, hiányosságok mielőbbi felszámolását, pótlását szorgalmazta. Ennek első kézzelfogható eredménye volt az 1869. évi fegyházi rendtartás, amelyben már fellelhetők a modern börtönügy alapelvei. A szabályzat azonban csak az országos végrehajtható intézetekre terjed ki, mert a törvényhatósági intézetek felügyeletét ekkor még a belügyminisztérium látta el (egészen 1872-ig).

Miniszteri pályafutása során nemcsak a parlamenti képviselőkkel, hanem saját minisztertársaival is meg kellett küzdenie, több esetben a kormányülésen volt kénytelen visszavonni előterjesztéseit.

1871. május 16-án lemond miniszter tisztségéről; reformtörekvései félbemaradtak, megvalósulásukra éveket kellett várni. Lemondásakor – mivel elveivel ellenkezőnek tartotta – nem fogadta el a felajánlott kitüntetések: a titkos tanácsosi címet és a Lipót-rend nagykeresztjét.

Lemondása után 1877-ig a Földhitel-részvénytársaság és a Municipális Bank igazgató elnöke, s továbbra is részt vett a temesvári választókat képviselve az országgyűlés munkájában. E tisztségéről szemeinek és egészségének erőteljes romlása miatt mondott le.

Mint író számos költemény és kisebb-nagyobb mű szerzője, sajnos ezek a munkái nem lettek összegyűjtve.

A nagy jogász, a magyar kir. egyetem jogi karának díszdoktori oklevelével kitüntetett államférfi 1898. október 28-án hunyt el Budapesten. Családi sírboltja a Fiumei úti temetőben található.

Irodalom

Kabódi Csaba – Lőrincz József –Mezey Barna: *Büntetéstani alapfogalmak*. Bp. Rejtjel Kiadó, 2005.

Mezey Barna: *A kiegyezés jogpolitikájának kialakítása (Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter reformprogramja)*. *Jogtörténeti szemle* 2007. 3. 31-40. p.

Országgyűlési almanach 1886. Képviselőház. Szerk. Halász Sándor. Bp. 1886. 75. p.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IV. kötet.

Vasárnapi Újság. XIII. évfolyam, 23. sz. – 1866. június 10.

Hírek a börtönvilágból

Börtönépítési tervek Floridában

Floridában többek között az AIF (Florida Ipari Szövetsége) is sürgeti új börtönök építését. Új komplexumokra van szükség, mivel a börtönépesség folyamatosan növekszik. Az elkövetkezendő öt év alatt 19 büntetőintézetet kellene kialakítani.

Az AIF által kibocsátott dokumentum – első lépésként – azt javasolja, hogy még az idén készüljön el három, egyenként 1 300 fő elszállásolására alkalmas új intézet. Az építkezés 300 millió dollárba kerülne, a fenntartás évente 81 millió dollárt emésztene fel.

Forrás: Florida (EEUU): Proponen detener la construcción de nuevas prisiones, Carol Marbin Miller. Miami Herald, 2009. 02. 20.

Adatok a spanyolországi börtönök zsúfoltságáról

A cadizi Port II. intézetnek szembeülnie kellett az ACAIP – Agrupación de los Cuerpos de la Administración de Instituciones Penitenciarias, azaz a Büntetőintézetek Igazgatósági Testületének Szövetsége – idei jelentésének megállapításával. (A szövetség a börtönépesség számának növekedését elemezte, és közzétette az eredményeket. Az adatokat 2000-tól kezdve 2009 márciusáig vizsgálták meg.)

A spanyolországi börtönök zsúfoltságát bemutató listán a Port II. intézet a 31 büntetőközpontból a hatodik helyen áll. A börtön túltelítettsége az utóbbi 8 évben 277,4%-ról 297,7 %-ra nőtt. (A szintén cadizi Port I. intézet nem küszködik ilyen jellegű problémákkal.) A Port II. intézetet Martutene (Guipúzcoa), Ceuta, Basauri (Vizcaya), Murcia és Ibiza börtönei előzik csak meg a sorban.

A szakemberek nehéznek tartják a probléma megoldását, mivel a Port II. elítélteit nem lehet átszállítani alacsonyabb biztonsági fokozatú intézetekbe, ahol elegendő lenne a hely számukra.

Forrás: Es la sexta cárcel más hacinada de Espana, según la Acaip, S. Mera. La Voz de Jerez, 2009. 03. 20.

Hiányosságok egy német börtön biztonsági rendszerében

A Bild című német lap közlése szerint a berlini Willich intézetből az egyik elítélt úgy szökött meg, hogy a postai küldeményeket kézbesítő autó csomagtartójában, egy dobozban rejtőzött el.

Az eset rámutatott a komplexum védelmi rendszerének hiányosságaira, azaz arra, hogy nincsen mindenhol kiépítve a mozgásérzékelő rendszer.

Az eset után felmerült a raktár riasztórendszerének átalakítása is. Egy, a lapnak nyilatkozó szakember szerint: szükség lenne továbbá egy olyan érzékelő berendezésre, amely jelzi a csomagok között elrejtőzött személy szívverését is.

Forrás: Germania: detenuto evade dal carcere spendendosi in un pacco postale, Demetrio Ilranti. Corriere della Sera, 2008. 11. 19.

Konferencia a nyitott börtönökről

A spanyolországi Extremadura Egyetemen konferenciát rendeztek – többek között – a nyitott börtönök témájáról 2009. március 23. és 26. között. A rendezvény a „Sürgető szociális jelenségek” címet viselte. Az előadások során a büntetés-végrehajtási intézetek biztonságáról és az elítéltek eltávozásáról, ki maradásáról vázoltak fel különféle lehetőségeket.

A konferencián elhangzott: Badajozban fog működni az a nyitott büntetőközpont, amelyben az elítéltek csak az estéket vagy a hétvégeket töltik a börtönben, és a munkavégzés az intézeten kívül zajlik.

Forrás: Badajoz tendrá un centro penitenciario de régimen abierto, Antonio Pitera Corraliza. Hoy, 2009. 03. 20.

Az elítéltek élelmezése egy észak-ír börtönben

Az Észak-ír Börtönszolgálat jelentése úgy találta, hogy a Magilligan büntetés-végrehajtási intézetben elégedettek lehetnek az elítéltek élelmezésével. A 350 főt elszállásoló intézetben egy elítélt heti ellátására 16.4 fontot (kb. 6 ezer forintot) fordítanak. A konyha három hétre előre rögzített, változatos menüvel rendelkezik: háromféle ebéd és négyféle uzsonna közül lehet választani. Alacsony zsírtartalmú és vegetáriánus ételek is megjelennek az étlapokon. A speciális kéréseknek is eleget tudnak tenni. A konyha alkalmazottai hetente egyszer teából, cukorból, kekszből, dzsemből álló csomagot osztanak a fogvatartottak számára. Minden vasárnap meleg reggelit és gabonaféléből készült péksüteményt raknak az asztalokra.

A főzéshez használt berendezések teljes mértékben megfelelnek a szabványoknak. Minden, intézetbe érkező terméket előzetesen regisztrálnak, a készleteket folyamatosan figyelik. A konyha 19 alkalmazottal működik, akik egy főszakácstól kapják az utasításokat. Minden munkavállalónak kötelezően előírják az élelmiszerhigiéniai alaptanfolyam elvégzését, de a legtöbb szakács ennél magasabb szintű végzettséggel rendelkezik.

Az elítéltek maguk is megtanulhatják a szakácsmesterséget, és az NVQ – a National Vocational Qualifications, azaz az Országos Szakmai Képesítés – első és második szintjén le is vizsgázhatnak. (Az NVQ öt fokozatból áll, minden szinten vizsgát kell tenni a jelentkezőnek. A vizsga feladatait és az értékelés szempontjait központilag határozzák meg.)

Forrás: Inmate Catering in Magilligan Prison, staff riport. Northern Island Gazette, 2009. 01. 09.

Katalán tanulmány a nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetőiről

Egy 2007-ben közzétett barcelonai tanulmányból kiderül, hogy a nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetőinek a reintegrációja nagy nehézségekbe ütközik Katalóniában. Ennek oka, hogy a bűnelkövetők többnyire egyben alkohol és kábítószer-függők is, másrészt antiszociális viselkedést mutatnak. Az alkohol és a drog fogyasztásával megszűnnek az erkölcsi korlátok, gátak, az elkövető megfontolás nélkül cselekszik. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetői között a visszaesési arány 30% körül mozog. (Más tartományban készült statisztikák ennél jóval pesszimistábbak, és 35%-ról beszélnek, az optimista szakemberek azonban csak 20%-t említeneek.)

Az említett elítéltek 40%-nak a bűncselekmény elkövetésekor már legalább egy gyermeke volt. Általában az áldozataik 14 évnél idősebbek, bár sokan a bűncselekmény elkövetése előtt ezzel tisztában sem voltak.

Isabel M. Benavente hangsúlyozta, hogy a nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetőire jellemző, hogy hónapokig munkahely és életcél nélkül kallódtak. Ráadásul a reintegrációjuk azért is nehéz, mert gyakran nem mondanak igazat a pszichológiai tesztek során sem. Éppen ezért más jellegű, az agyműködést elemző vizsgálatokra is szükség van, amelyek feltárják, hogy a fogvatartott egyáltalán képes-e társadalmi beilleszkedésre.

Forrás: Un estudio de criminología catalán cifra la reincidencia de agresores sexuales en el 30%, Isabel Menéndez Benavente. Nueva Espana, 2009. 03. 19.

Csökken a drogfogyasztás az új-zélandi börtönökben

A büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium jelentésében kiemelte, hogy az 1990-es évekkel összehasonlítva csökkent a kábítószer-fogyasztás az új-zélandi büntetőintézetekben. A véletlenszerűen elvégzett drogtesztek az elítéltek 10,5%-nál mutattak ki pozitív eredményt. Az 1990-es években ez a szám még 34% volt.

Leanne Field, az Új-zélandi Börtönszolgálat helyettes vezetője kiemelte, hogy a szigorúbb biztonsági intézkedések bevezetése hozta meg a várt sikert. A magas fokon képzett kutya kereső csapatok alkalmazása fordulópontot jelentett a kábítószer-fogyasztás visszaszorítása terén. A drogok börtönbe csempészése egyre kisebb eséllyel valósítható meg. A kábítószer iránti kereslet is csökkenő tendenciát mutat. Az intézetekben az egészségügyi részlegek arra törekszenek, hogy kábítószer-függők minél nagyobb arányban jelentkezzenek kezelésre, és lehetőleg gyógyultan távozzanak a büntetés letöltése után.

Forrás: Prison drug use at record low: Corrections, staff report. New Zeland Herald, 2009. 04. 10.

A spanyol SURT Alapítvány felmérése

A büntetés-végrehajtási intézetekbe bekerülő nők 93%-a jelezte egy felmérés során, hogy korábban valamiféle családon belüli erőszak áldozata volt. 33%-uk azt vallotta, hogy rendszeresen, 27 %-uk pedig, hogy alkalmanként bántalmazták fizikailag. A nők az őket ért erőszak következtében állandó félelemben élnek, a szorongásukat gyakran kábítószer-fogyasztásával próbálják meg oldani. Sok esetben ki is törnek szorult helyzetükből, de a gazdasági önállóság hiánya miatt nem tudják magukat eltartani, ezért kénytelenek bűncselekményt elkövetni.

A SURT Alapítvány külön vizsgálta a szexuális bántalmazás kérdését. A fizikai bántalmazásnak kitett nők 82%-a elismerte, hogy élete során szexuális agresszióknak is ki volt téve. Az esetek 94%-a azt mutatta, hogy a pszichikai erőszak együtt járt a fizikaival, és 65%-ban a pszichikai erőszak mellett megjelent a bántalmazótól való – már említett – gazdasági függés is. A SURT „Ki támadott meg? A nők és az erőszak közötti kapcsolatról” című tanulmánya rámutat arra, hogy a fogvatartottak zöme sokszor találkozott az erőszak valamilyen formájával.

Arra a kérdésre, hogy „Ki bántalmazta, mielőtt börtönbe került?”, a válaszadók 54%-a jelezte, hogy a párja; 11%-a, hogy az apja; 10%-a, hogy a párja és az apja is; 9%-uk válaszolta azt, hogy olyan férfiak bántalmazták, akik nem voltak családtagok. Kiderült az is, hogy gyakrabban irányult erőszak az alacsonyabb életszínvonalon élők ellen. (Az elítélt nők és az erőszak kapcsolatát vizsgáló tanulmány kitért arra is, hogy a civil társadalmon belül a spanyol nők 12%-át érte valamiféle erőszak életük során.)

A SURT Alapítvány a helyzet megoldását úgy képzei el, hogy először az elítélt nőket tájékoztatni kell az erőszak jogi és társadalmi megítéléséről, valamint annak kivédési lehetőségeiről. Megfelelő gazdasági és lelki függetlenség nélkül azonban a börtönből kikerülő nők élete nem fog megváltozni. Éppen ezért szükség lenne a továbbképzési lehetőségek bővítésére, és arra, hogy a nők könnyebben találjanak munkát.

A barcelonai Wad-Ras büntetés-végrehajtási intézetben dolgozó Laia Tomás – aki egyben a Női Műhely egyik pszichológusa is – egy olyan kurzust vezet, amelynek keretében megbeszélik a nőkkel szemben elkövetett erőszak következményeit és a megelőzési módokat.

2007-ben a katalán autonóm kormányzat elhatározta, hogy változtat a fogvatartott nők helyzetén; addigra nyilvánvalóvá vált, hogy az elítélt nők 80%-át biztosan érte fizikai vagy pszichikai erőszak. A Can Brians intézetben indítottak be egy, a nőket segítő kísérleti programot; emellett jelenleg a Wad-Ras is résztvevője a projektnek.

Sajnos Spanyolország többi tartományában még nem sikerült hasonló programokat indítani. Kivételt képez a sevillai Alcalá de Guadaíra börtön, ahol egy egészségügyi tanfolyam keretében igyekeznek megbeszélni a nőket érő erőszak kérdését és a megoldásokat.

Forrás: El 80% de las presas ha sido víctima de maltrato, PSC Dona. Socialistes.cat, 2009. 03. 29.

A fogvatartottak egészségügyi ellátása egy olasz börtönben

A lombardiai Vigevano intézet az általános orvosok mellett egy fogorvost, egy pszichiátert és szakképzett ápolókat alkalmaz. Az egészségügyi ellátás napi 24 órán keresztül elérhető.

A fogvatartottak egészségügyi ellátásban fontos szerepet töltenek be az önkéntes segítők is, akik a Caritas di Vigevano-tól érkeznek. A pszichiátriai részleget gyakran keresik fel az elítéltek – elsősorban depresszióra utaló panaszokkal. Az egészségügyi körlet legmodernebb része a kardiológia és a fogászati laboratórium. Az előbbin a rendelés azonban munkaerőhiány miatt akadozik.

A gyógyszerellátásról közvetlenül a vigevanói kórház gondoskodik. A kábítószer-függő elítéltek kedvező helyzetben vannak, mivel lehetőségük nyílik a metadon-programhoz való csatlakozásra. A statisztikai adatok szerint az AIDS-teszt elvégzését követően 40 fogvatartottból 30 fő pozitív eredményt kapott.

Forrás: Assistenza Sanitaria in Vigevano, Giuseppe Polpini. Corriere della Sera, 2009. 03. 01.

Az elítéltek tájékoztatása a programlehetőségekről

A veronai Montorio büntetőintézetben a Fraternità Társaság többször is megvizsgálta az elítéltek foglalkoztatását, illetve munkavégzési lehetőségeit. A Társaság úgy vélte, hogy javítani kellene az információáramlason. Éppen ezért minden hónapban egy A4-es formátumú, *Labirinti* nevet viselő füzetben jelentetik meg a különféle programokat, foglalkozásokat, amelyeken bármelyik elítélt részt vehet. A fogvatartottak elszigeteltségének feloldása érdekében a figyelemfelkeltő anyag a városban zajló eseményekről is beszámol.

Az információs újság nyomdai és grafikai előkészítése egy, a börtönön belül működő kommunikációs és grafikai tanfolyam keretében zajlik.

Forrás: Labirinti, La Fraternità. 2007. november – 2009. február.

Tiffany-termékek gyártása az osztrák börtönökben

Néhány osztrák intézetben az elítéltek művészi fokon készítenek üvegtárgyakat. A díszüvegek versenyképes áron, 30-40 euróért kerülnek forgalmazásra. A fogvatartottak a bécsi Simmering börtönben, a linzi és a klagenfurti intézetekben fantáziadús Tiffany-termékeket állítanak elő. Az íróasztalra helyezhető dísztárgyak – tavirózsa mellett pihenő tündér, békákat ábrázoló óra stb. – nagyfokú ügyességről és leleményességről tanúskodnak. A természetből vett ötletek mellett megjelennek az absztrakt formájú dísztárgyak is.

Forrás: Tiffany Glaskunst in Linz, Klagenfurt, Wien Simmering Gefängnis. Broschüre Unternehmerarbeiten 2009.

Egy olasz civil szervezet programja

Az 1986-ban alakult Ginestra Cooperativa civil szervezet a szabadlábra kerülők számára nyújt segítő kezet. Eddigi működése során gyümölcsöző programokat indított útjára.

A társaság tagjai az egyik ilyen sikeres kezdeményezést 2005-ben szervezték meg a pesaroi börtönrel karöltve. Egy Marche-ban található kis farmon biztosítják az elítéltek számára, hogy mezőgazdasági tevékenységet folytassanak, akik virágok, fűszernövények termesztése mellett mézet is termelnek. A veteményeskert 5 000 m²-es területen működik. A *Pitinum* farm tavasztól őszig sok munkát és tanulási lehetőséget nyújt a növénytermesztés és a virágkertészet iránt érdeklődő fogvatartottak számára.

Forrás: Se il carcere si trasforma in fattoria, Marino Occhipinti. La Ginestra Cooperativa Sociale, 2008.

20 éves német börtönűjság

A Kleve büntetés-végrehajtási intézetben működő, *Jaily News* nevű börtönűjság a fennállásának 20. évfordulójához ért. A szerkesztőség a komplexumon belül működik, évente négy vagy öt alkalommal jelenhet meg a lap.

Az újság vezetői megjegyezték, hogy a lap jelentőségét, szerepét növeli, hogy az intézetben az információáramlás biztonsági okok miatt erősen korlátozott. Az elítéltek az internetet csak felügyelet mellett használhatják.

Forrás: Kreative Zellen, Nikolaos Georgakis. Niederrhein, Der Westen, 2009. 01. 20.

Észak-Írországban az elítéltek fészket készítenek a védett madaraknak

Észak-Írország egyik börtönében az elítéltek csatlakozhattak a madarak védelmét szolgáló programhoz. A projektet az RSPB – a Royal Society for the Protection of Birds, azaz a Királyi Társaság a Madarak Védelméért – támogatja.

Tavasszal a Társaság jelezte, hogy szeretne együttműködni a Maghaberry büntetés-végrehajtási intézettel, ugyanis az ornitológus szakemberek megállapították, hogy börtönt körbevevő terület a bíbic (*Vanellus vanellus*) egyik fontos költőhelye. A madár a veszélyeztetett állatok közé került, mivel az emberek évtizedeken át rendszeresen fosztogatták a fészkeket. Még az 1960-as években is a bíbictojások sokezeres mennyiségben kerültek piacra.

Az RSPB igazgatója, John Scovell hangsúlyozta, hogy ma már ennek az értékes költöző madárnak emberi segítségre van szüksége ahhoz, hogy túlélje a környezet pusztítását. A Maghaberry intézet környékén végzett kutatás megállapította, hogy 20 pár keres menedéket a környező földeken. Az Észak-Írországi Környezetvédelmi Iroda is csatlakozott a börtönnel való együttműködéshez. A büntetőintézet műhelyében az elítéltek önkéntesen vesznek részt a munkában, és fából készítenek fészkeket a madarak számára. Az RSPB a fogvatartottakat is tájékoztatta a Társaság eddigi eredményeiről, és kiemelte az elítéltek munkájának a fontosságát.

Forrás: Prisoners do bit for jail birds, NI Environment Agency, staff riport. BBC News, 2009. 04. 10.

Sportoló elítéltek Thaiföldön

A Bangkok közelében épült Thonburi büntetés-végrehajtási intézetben az elítéltek szabadidejükben a nemzeti sportnak számító thai boxot gyakorolhatják. A legjobban szereplőknek lehetőségük nyílik arra, hogy országos és nemzetközi versenyeken is induljanak. Először próbaképpen azonban csak a büntetés-végrehajtási intézetek között rendeznek tornákat.

Az edzéseket reggel 5.30 és 7.00 óra között tartják azért, hogy a büntetőintézet már megszokott napi rutinját ne zavarják meg. Jelenleg 200 fő vesz részt a programban, és 16-an szeretnének jelentkezni nemzetközi versenyekre.

Forrás: I detenuti thailandesi si riabilitano sul ring, Olivia Stevanin. La Gazzetta, 2009. 01. 16.

Szeminárium az elítéltek reintegrációjáról

2009. március 5-én a milánói Isimbardi Palotában tartották meg a „Nem csupán bebörtönözni, hanem ...” című szemináriumot, amelynek megszervezését Milánó tartomány vállalta magára. A résztvevők elsősorban a szociális integráció eszközeivel, az eddig elért eredményekkel és a további lehetőségekkel foglalkoztak. A fórumon megjelent Lombardia tartomány büntetés-végrehajtásának területi főigazgatója, Luigi Paganot is.

A Beccaria intézetben elszállásolt fogvatartottak zenei neveléséről Giuseppe Vaciago és Davide Polce számolt be. A családi kötelek fenntartásának nehézségeiről, lehetőségeiről Carmen Maturo és Carla Fregoni tartott előadást. And-

rea Dall'Asta, a San Fedele Kulturális Alapítvány által támogatott fotótanfolyamok eredményét ismertette. Luisa Della Morte „A munka kint és bent” címmel tartott összegző beszámolót az elítéltek munkáltatásáról és ennek a civil társadalom általi megítéléséről.

A szeminárium végén olyan „kulturális termékeket” osztottak ki, amelyeket elítéltek készítettek. Az érdeklődők magukkal vihették a San Vittore intézet fogvatartottjainak *Angeli Di Sabbia* című zenei albumát, valamint a Bollate börtönben készült *Trasparenze* című versantológiát.

Forrás: Milánó: Domani seminario non solo carcere, ma..., Paola Zonca, Diritti giornali rete; Sotto il mare, Lieto Colle, 2009. 03. 04.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2009. január 1-jétől március 31-éig)

JANUÁR 16.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézetben munkaértekezletet tartottak Joó László bv. ezredes, intézetparancsnok kezdeményezésére. A megbeszélésen részt vett – többek között – Nyíró Pál, Miskolc város közbiztonsági tanácsnoka, önkormányzati képviselő és dr. Pásztor Albert r. ezredes, Miskolc rendőrkapitánya. A munkaértekezleten az intézet biztonságát és a közrendet érintő kérdések, a bűnmegelőzésben és a pályázati tevékenységben rejlő együttműködés lehetőségei, továbbá a személyzet szociális- és munkakörülményeinek javítása kerültek napirendre.

JANUÁR 23.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a 14 hetes,

bv. alapfokú szaktanfolyami képzésben végzett hallgatók kibocsátó ünnepségét, amelyen Csóti András

bv. vezérőrnagy, a bv. országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese adta át a dicsérő okleveleket és a bizonyítványokat. A képzésben 16 hallgató végzett kitűnő eredménnyel.

JANUÁR 25.

A Váci Fegyház és Börtön kápolnájában adták elő Madách Imre „Az ember tragédiája” című színművét a Fónay Márta Humánia Drámai Műhely előadásában.

JANUÁR 27.

A Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság – amely 21

ország küldötteinek részvételével világtalálkozót rendezett az esztergomi Szent Adalbert Központban – kihelyezett ülést tartott a Váci Fegyház és Börtönben. A rendezvényen a büntetés-végrehajtási szervezetet dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, or-

szágos parancsnok képviselte. Az ülésen résztvevő külföldi és magyar börtönlelkészek megtekintették az intézetet, valamint a kápolnát, ahol a fogvatartottak Bibliaköre zenés tanúságtétellel szolgált.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönbe látogatott Donáth László országgyűlési képviselő és Konrád György író, publicista. A vendégeket az intézetben Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, a bv. országos parancsnokának biztonsági és fogvatartási helyettese, valamint az intézet parancsnoka és az Ipoly Cipőgyár Kft. ügyvezető igazgatója tájékoztatta a büntetés-végrehajtás helyzetéről, valamint az említett két bv. szerv történetéről és az ott folyó szakmai munkáról. A látogatás az intézet és a Kft. munkaterületeinek megtekintésével fejeződött be.

JANUÁR 28.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben és a Pálhalmi Agrospeciál Kft.-nél tett látogatást Juhász Gábor, az IRM rendészeti államtitkára, Ecsődi László országgyűlési képviselő és Darázdsdi Zsuzsanna, az IRM rendészeti államtitkárságának titkárságvezetője. A vendégeket dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok fogadta. A látogatás célja az intézet és a Kft. szervezeti felépítésének és szakmai tevékenységének megismerése volt, amelyekről az intézet parancsnoka és a Kft. megbízott ügyvezető igaz-

gatója tartott tájékoztatást. A vendégek megtekintették az intézet sándorházi objektumát, a Kft. acélszerkezeti üzemét, valamint az újgalambosi biogáz-üzemet; ezt követően részt vettek az intézet szolgálati kutyáinak bemutatóján.

JANUÁR 29.

A Fővárosi Bv. Intézet III. objektumában rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2008. évi tevékenységét értékelő értekezletét. A rendezvény előljárója dr. Draskovics Tibor igazságügyi és rendészeti miniszter volt. Az eseményen részt vett – többek között – Juhász Gábor rendészeti államtitkár és dr. Turi András rendészeti szakállamtitkár.

Az értekezleten dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok tett szóbeli kiegészítést az évről-évről jelentéshez, illetve dr. Draskovics Tibor meghatározta a szervezet 2009. évre vonatkozó fő feladatait.

FEBRUÁR 10.

Elsőként a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben került sor a „Felelősen, felkészülten” fejlesztési prog-

ram regionális tájékoztató és konzultációs értekezletére. Előadást tartott Csóti András bv. vezérőrnagy és dr. Huszár László bv. dandártábornok, az előadásokat konzultáció és intézetlátogatás követte. A rendezvényen az észak-magyarországi régióhoz tartozó öt bv. intézet és két gazdasági társaság képviselői vettek részt.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönbe, valamint a Váci Fegyház és Börtönbe látogatott Laboda Gábor országgyűlési képviselő és két munkatársa. A vendégeket mindkét intézetben Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese fogadta, a bv. szerveknél folyó szakmai munkáról pedig a bv. intézetek vezetői adtak tájékoztatást.

FEBRUÁR 11.

A Kalocsai Fegyház és Börtön irodalmi szakkörének fogvatartotti csoportja a Sevillai borbély című mesejátékot adta elő az Állampusztai Országos Bv. Intézetben.

FEBRUÁR 12.

A Szegedi Fegyház és Börtönbe látogatott Vajda Attila kenuversenyző, a pekingi olimpia bajnoka, aki nagysikerű közönségtalálkozót tartott az intézet kultúrházában. Vajda Attila legutóbb 2005-ben, az athéni olimpia után találkozott szurkolóival a Szegedi Fegyház és Börtönben.

FEBRUÁR 16.

A Budapesti Fegyház és Börtönbe látogatott a Common Purpose Egyesület csoportja, akik megtekintették a Bal Csillag fogvatartotti elhelyezési körletét, és két fogvatartottal interjút készítettek a bűnmegelőzés témakörében. A látogatók vezetője dr. Hatvani Erzsébet, az IRM Igazságügyi Hivatal vezetője, valamint dr. Bárándy Péter, volt igazságügy-miniszter volt.

FEBRUÁR 20.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a 14 hetes, bv. alapfokú szaktanfolyami képzésben végzett hallgatók újabb kibocsátó ünnepségét, amelyen Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese adta át a dicsérő oklevelet és bizonyítványokat. A képzésben 69 hallgató tett eredményes vizsgát, közülük 13 fő kitűnő eredménnyel végzett.

Fábián Péter, a Társadalmi Visszaailleszkedést Segítő Egyesület (TVSE) elnöke adta át a Balassagyarmati Fegyház és Börtön részére a MAHOLNAP Alapítvány „könyvtámasz” pályázatán elnyert több mint 350 000 Ft értékű könyvkészletet.

FEBRUÁR 23.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben működő fogvatartotti színjátszó kör bemutatta a Csaták és hősök című, a görög mitológia

egyes mítoszait feldolgozó költői játékokot. A színjátszó kör 2008 novemberében alakult; a foglalkozásokat a Nyugat-Magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának oktatói, dr. Józsa Éva egyetemi docens és Bertalan Éva főiskolai tanár vezetik.

FEBRUÁR 23-25.

A Magyar Helsinki Bizottság munkatársai – a börtönmegfigyelő program keretében – a Tiszalöki Országos Bv. Intézetben folytattak vizsgálatot.

FEBRUÁR 24.

Szűcs Erika szociális és munkaügyi miniszter elismerő oklevelet adományozott a Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézetnek a Családbarát Munkahely 2008. pályázat keretében elért eredményükért. Az elismerést az intézet parancsnoka, Cséri Zoltán bv. ezredes vette át munkatársai körében.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön színjátszó köre Karinthy Frigyes: A bűvös szék című kabaréjelenetét mutatta be a Váci Fegyház és Börtönben. A 2008 tavaszán alakult színjátszó kör kezdeti lépéseire a budapesti Vígszínház nyújtott segítséget.

A szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében a Garabonciás Művészeti Iskola tanulóinak közreműködésével „Télbúcsúztató”

farsangi ünnepséget rendeztek, amelyen több, mint száz fiatalok részt vettek.

MÁRCIUS 1.

A Magyar Köztársaság elnöke – az oktatási és kulturális miniszter javaslatára – egyetemi tanárrá nevezte ki Prof. dr. Ruzsonyi Péter bv. ezredest, a Rendőrtiszti Főiskola Bv. Tanszékének vezetőjét.

MÁRCIUS 6.

A Szegedi Fegyház és Börtönben látogatást tett Juhász Gábor, az IRM államtitkára, akit dr. Kiszely Pál bv. dandártábornok, parancsnok tájékoztatott az intézet aktuális helyzetéről, ezt követően Juhász Gábor megtekintette a Csillag körletet.

MÁRCIUS 6-8.

Idén tizenkét bv. intézetben, többek között Pálhalmán és Kalocsán tartották meg a világimanapot. A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben megtartott istentiszteleten dr. Békefy-Röhrig Klaudia református lelkész, a világimanap börtönökben történő megtartásának kezdeményezője röviden ismertette az 1887-ben az USA-ból indult világimanap történetét. A Kalocsai Fegyház és Börtönben a Szántó Ambrus római katolikus börtönlelkész vezette szavalókórus és énekkar nyitotta meg az imnapot.

MÁRCIUS 10.

Dr. Beer Miklós, a Katolikus Egyház váci megyéspüspöke, Mekis

Ádám, az Evangélikus Egyház esperese és Sipos Bulcsú Kadosa, a Református Egyház esperese áldotta meg az Márianosztrai Fegyház és Börtön kitüntetésként kapott zászlaját. (A dr. Draskovics Tibor igazságügyi és rendészeti miniszter által – az intézet fennállásának 150 éves évfordulója alkalmából – adományozott zászló átadására 2008. szeptember 5-én került sor.) A rendezvény előljárója Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese volt. A programon részt vett Harrach Péter országgyűlési képviselő, az országgyűlés alelnöke, valamint megjelentek a környék településeinek polgármesterei is. Az ünnepségen Biczó László bv. dandártábornok, az intézet parancsnoka elismeréseket adott át.

MÁRCIUS 12.

A Fiatalkorúak Bv. Intézetében elhelyezett fogvatartottak ünnepi műsort adtak a Gyermekrák Alapít-

vány által támogatott gyermek részére. A műsor végén átadták az Alapítvány részére a fogvatartottak által összegyűjtött – a gyermekek gyógyítására szánt – 117 500 Ft-ról szóló adománylevelet és a szakkörökön készített ajándékokat.

Az eseményről tudósítást készítettek az írott és elektronikus média munkatársai.

MÁRCIUS 13.

A Magyar Köztársaság elnöke nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából – eredményes szakmai munkája elismerésül – a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje katonai tagozatát adományozta Balázs Péter bv. ezredesnek a Tolna Megyei Bv. Intézet parancsnokának, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntette ki dr. Lipták László nyugállományú bv. dandártábornokot, a BVOP Felügyeleti és Ellenőrzési Főosztály megbízott főosztályvezetőjét és Mészáros László bv. ezredest, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet parancsnokát.

A köztársasági elnöki, az igazságügyi és rendészeti miniszteri, illetve az országos parancsnoki elismerések átadására az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalában, valamint a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán került sor, ahol az ünnepség elöljárója Juhász Gábor rendészeti államtitkár volt. A bv. országos parancsnoka nemzeti ünnepünk alkalmából 69 főt részesített elismerésben.

MÁRCIUS 14.

A Szegedi Fegyház és Börtönben – az intézet szakszervezete szervezésében – megrendezték a III. Foglár-bált, amelyen meghívottként részt vettek a „Szegedi Csillag” Biztos Jövőért Alapítványt támogató gazdasági szervezetek képviselői, továbbá az intézet és a Nagyfa-Alföld Kft. személyi állománya és hozzátartozói. A rendezvényen – többek között – Mága Zoltán hegedűművész lépett fel.

MÁRCIUS 17.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben az intézet és a Burgenlandi Felnőttképzési Intézet közös szervezésében indított kőműves tanfolyamot 20 fogvatartott sikeres vizsgájával zárták. A tanfolyam elvégzői OKJ-oklevelet kaptak.

MÁRCIUS 19.

Felszentelték az újonnan kialakított katolikus kápolnát a Sopronkő-

hidai Fegyház és Börtönben. Az ünnepélyes szentmisét dr. Pápai Lajos,

a Győri Egyházmegye megyéspüspöke és dr. Várszegi Asztrik, pannonhalmi főapát vezetésével, több katolikus lekipásztor közreműködésével celebrálták. A rendezvényen részt vett – többek között – dr. Fodor Tamás, Sopron polgármestere, Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese, továbbá Dwi Wahyu Wibovo, az Indonéz Köztársaság magyarországi képviselőének követtanácsosa. Az eseményről a helyi és országos média munkatársai tudósítást készítettek.

A Szegedi Fegyház és Börtönben tett látogatást Florea Radu Dimitra, Románia szegedi főkonzulátusának konzulja és Razvan Paul Ciolca al-konzul. A vendégek beszélgetést folytattak az intézetben elhelyezett román állampolgárságú fogvatartottakkal.

Az IRM Nemzetközi Oktatási Központjában rendezték meg a minisztérium meghívásos rendészeti falmászó versenyét, amelyen a büntetés-végrehajtási szervezet három

csapattal képviseltette magát. A csapatversenyben – az induló 11 csapatból – a Fővárosi Bv. Intézet csapata a 3. helyezést érte el, a Bv. Szervezet Oktatási Központjának csapatai a 8. és a 10. helyen végeztek.

MÁRCIUS 23.

Sátoraljaújhelyen, a Hősök terén ünnepséget rendeztek az 1944. március 22-ei börtönlázadás és kitörés emlékére. Az intézetet Rózsahegy Tamás bv. őrnagy, megbízott parancsnok, a koszorúvivők, illetve díszőrség képviselte. Az eseményről a helyi média tudósított. Ezt megelőzően az intézet Mártírok úti falának márványemléktábláján koszorút helyeztek el.

MÁRCIUS 24.

A Heves Megyei Bv. Intézet női fogvatartottjai adtak kulturális műsort a Tiszalöki Országos Bv. Intézetben, illetve a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben.

MÁRCIUS 25-28.

Az Európa Tanács Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére létrehozott Európai Bizottsága (CPT) tagjai az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézetben, illetve a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön végeztek ellenőrzést.

MÁRCIUS 28.

A Heves Megyei Bv. Intézetben elhelyezett női fogvatartottak 20 fős csoportja takarítási, parkgondozási

és felújítási munkákat végzett az egri Eszterházy téren a „Börtön a városért” program keretében. Az eseményről a regionális írott és elektronikus sajtó képviselői tudósítást készítettek.

MÁRCIUS 30.

Dr. Ottófi Rudolf, Győr alpolgármestere a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézetbe látogatott, ahol megbeszélést folytatott az intézet parancsnokával, Mihály Attila bv. ezredessel az önkormányzat és a börtön közötti együttműködésről.

MÁRCIUS 30-31.

Az Európa Tanács Kínzás és az Embertelen vagy megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére létrehozott Európai Bizottsága (CPT) tagjai a Tiszalöki BV. Intézetben tartottak biztonsági ellenőrzést.

MÁRCIUS 31.

A büntetés-végrehajtási szervezet gépjárműparkja megújításának első állomásaként 65 Opel Astra személygépkocsi adtak át. A központi közbeszerzés keretein belül 3 éves lízingszerződés megkötésével nyílt lehetőség az autók igénybevételére.

Az átadáson dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok vette át jelképesen a személygépkocsik indítókulcsát.

A Veszprém Megyei Bv. Intézetben lépett fel irodalmi műsorával Bencze Ilona, Húvösvölgyi Ildikó és Kőrösi Csaba színművész az ún. Versbusz kulturális kezdeményezés keretében. A harmadik alkalommal indult Versbusz célja a vers, az irodalom népszerűsítése a legkülönbözőbb „hétköznapi” helyeken: az utcán, a kórházban, a laktanyában vagy akár a börtönben.

Összeállította: Deák Ferenc István

Jóárt Borbála Gyöngyi

Vókó György „Büntetés-végrehajtási jog” című könyvéről

A büntetés-végrehajtási jog iránt érdeklődő olvasók örömeire Vókó György *Büntetés-végrehajtási jog* című könyve immáron 3. kiadásban jelent meg a Dialóg Campus Kiadó gondozásában 2008-ban. A kiadvány elsősorban a jogi szakvizsga előtt állóknak szól, olyanoknak, akik egyszer már elsajátították a büntetés-végrehajtási jogot, így a segédkönyv az elméleti tudásra alapozva a gyakorlati követelményekre helyezi a hangsúlyt.

A könyv szerzője – Vókó György professzor, az állam- és jogtudomány kandidátusa, egyetemi tanár, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze – közel húsz éve oktatja a büntetés-végrehajtási jogot (előadásain zsűfólasági megtelnek az egyetemi előadótermek), az e területen végzett tudományos tevékenységéért több szakmai elismerésben, díjban részesült.

A büntetés-végrehajtási jog, a jog egyéb ágaihoz hasonlóan nagy változáson ment keresztül az elmúlt évtizedek folyamán. Ennek megfelelően a szerző is már több alkalommal foglalta össze a büntetés-végrehajtási jogról szóló tudnivalókat. A *Büntetés-végrehajtási jog* című könyvének legelső változata még 1996-ban jelent meg Pécssett – egyetemi jegyzetként – a Janus Pannonius Tudományegyetem. Állam- és Jogtudományi Karának kiadásában. E mű anyaga képezte a Dialóg Campus Kiadó *Jogi szakvizsga segédkönyvek* sorozatában első alkalommal 2002-ben megjelent – hasonló című – mű alapjait. Vókó György egy másik munkája, *A magyar büntetés-végrehajtási jog* című, több egyetemen használt tankönyv, amely szintén több kiadásban jelent meg (1999-ben, 2001-ben, 2004-ben és legutóbb 2006-ban), ugyanúgy a szóban forgó segédkönyv alapjául szolgált.

Jelen kötet anyaga tartalmazza az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által közzétett Jogi Szakvizsga Követelményeket a megfelelő témák keretei közé illesztve, ott feldolgozva. A segédkönyv az említett két tankönyv, a hatályos jogi szabályozás és a bírói gyakorlat figyelembevételével készült.

A Bevezetésben a szerző rövid összefoglalót ad a büntetés-végrehajtási jog fogalmáról, társadalmi szerepéről, feladatáról, az emberi és állampolgári jogokkal való kapcsolatáról. Ezt követően tíz nagy fejezetben tárgyalja a jogterület témaköreit.

Az első fejezetben áttekintést kapunk a büntetés-végrehajtási jogot meghatározó alapvető rendelkezésekről, a büntetés-végrehajtási jog alapelveiről és a büntetés-végrehajtási rendszerről. A büntetés-végrehajtási jog tükrözi azt a felismerést is, hogy a bűnözés elleni küzdelem nem lehet csak az állam, illetve a bűnüldöző szervek feladata. Tehát több rendelkezés kifejezetten számol a társadalmi szervezetek közreműködésével és az állampolgárok segítségével.

A könyv második fejezete a büntetés-végrehajtást övező jogállami biztosítékrendszerrel mutatja be, azokat a garanciákat, amelyek az elítélt számára biztosítottak, így például a bíróhoz fordulás jogát. A szerző e helyütt ismerteti a büntetés különböző fokozatait (a legenyhébb közérdekű munkától a fegyházig), továbbá a pártfogói felügyelet, a kiutasítás stb. feltételeit is.

A harmadik fejezetben a szerző részletesen foglalkozik a szabadságvesztés-büntetés céljával, feladatával, teljesítésének biztosítékaival, tartalmával és tartamával.

A negyedik fejezet a szabadságvesztés végrehajtásának rendjéről szól. Kifejtésre kerül – többek között – az elítéltek elhelyezésének, őrzésének, felügyeletének, ellenőrzésének, az elítéltek biztonsági csoportba sorolásának kérdése. Olvashatunk az elítéltek anyagi, illetve egészségügyi ellátásáról, nevelésükről, foglalkoztatásukról, képzésükről, munkáltatásukról. A szabadságvesztés végrehajtását egységes alapelvek szerint határozzák meg, a végrehajtás differenciált módon valósul meg. Az egyes végrehajtási fokozatok és a különféle biztonsági csoportok jellemzői is megismerhetők e műből. E fejezet tárgyalja még az elítéltek jogi helyzetét; bemutatja, hogy állampolgári és intézeti kötelességei mellett milyen jogok illetik meg a szabadságvesztés büntetését töltő elítéltet, milyen jogai módosulnak, illetve szünetelnek a végrehajtás alatt. A fejezet külön alfejezetekben foglalkozik az olyan speciális csoportok helyzetével, mint a fiatalok, a nők, katonák és a nem magyar állampolgárok.

Az ötödik fejezet olyan büntetésformákat tárgyal, amelyek nem járnak szabadságvesztéssel és/vagy kiegészítik azt. Ezek a közérdekű munka, a pénzbüntetés, a közügyektől, foglalkozástól, járművezetéstől való eltiltás, valamint a kitiltás, kiutasítás és a vagyonekbezáras.

A hatodik fejezet témái azok a büntetőjogi intézkedések, szankciók, amelyeket a szabadságvesztés mellett, vagy helyett alkalmaznak, és amelyek célja a felelősségre vonás hatálya alatt álló személy gyógyítása, nevelése, társadalomba való visszairányítása – mind az egyén, mind a közösség érdekében. Külön alfejezetek tárgyalják a megrovás, próbára bocsátás, kényszergyógykezelés, kényszergyógyítás, elkobzás foganatosítását, a pártfogó felügyelet, a javítóintézeti nevelés végrehajtását, a jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedéseket, valamint az elítéltek utógondozását.

A hetedik fejezet az ítélelhozatal előtt megvalósuló, a személyes szabadságot érintő büntető eljárásjogi intézkedéseket taglalja: az őrizetbe vételt, az előzetes letartóztatást, a házi őrizetet, az ideiglenes kényszergyógykezelést, valamint a bizonyítási eszközök köréből a szintén szabadságkorlátozással járó elmeállapot megfigyelését.

A nyolcadik fejezet a járulékos büntetés-végrehajtási feladatokkal foglalkozik: a vagyoni jellegű igazságügyi követeléssel, a bűnügyi és a büntetés-végrehajtási nyilvántartással, a büntető felelősségre vonáson kívül eső jogkorlátozások végrehajtásával, az elzárással, az idegenrendészeti őrizettel, a külföldiek őrzött helyen tartózkodásával.

A segédkönyv gyakorlati hasznát növeli a következő, kilencedik fejezet, amelyben az olvasó iratmintákon keresztül ismeri meg fiktív jogeset-megoldások különböző állomásait, mint például az előterjesztést, fellebbezést, végzést.

A tizedik fejezet a jogi szakvizsga követelményeket ismerteti.

A Függelékben tíz olyan, a szabálysértéssel kapcsolatos témakör tételes kidolgozása kapott helyett, amelyek noha nem ehhez a jogághoz tartoznak, a Jogi Szakvizsga Bizottságának Titkársága technikai okok miatt mégis e szakvizsga-modulhoz sorolta őket.

A könyv kiemelkedő használati értékét alapvetően meghatározza, hogy a szerző nagy figyelmet szentelt annak, hogy az egyes fejezetekben a jogi szabályozáson túl számos gyakorlati kérdést is megtárgyaljon. Ennek azért is nagy a jelentősége, hiszen a szakvizsga során a cenzorok a Szakvizsga Bizottság ismertetőjében szereplő orientáló témákon túlterjedő kérdéseket is feltehetnek.

Annak ellenére, hogy a mű elsősorban a szakvizsgájukra készülő jogászoknak készült, Vókó György logikusan szerkesztett és közérthető nyelven íródott, jól elsajátítható tudásanyagot tartalmazó könyvét a laikus érdeklődő is nagy haszonnal forgathatja.

Deák Ferenc István

Ajánló

Balázsfalvy Gusztávné – Rácz Ferenc: Boldog születésnapot D.A.D.A. Bp. 2007. 232 oldal. Ár nélkül.

A kötet a D.A.D.A. program megszületésének 15. évfordulója alkalmából készült. A program 1992-es indítása óta hosszú és viszontagságos, de egyértelműen sikeres utat járt be Magyarországon. A rendőrség akkori vezetése felismerte, hogy a rendőrségnek "van keresnivalója" a fiatalok szervezett csoportjaiban, és pedig nemcsak a hagyományos, pusztán tájékoztatásra, informálásra szorító, alkalomszerű rendőrségi osztályfőnöki órákkal, hanem egy jól felépített, pedagógiai tartalommal rendelkező, hosszú távú, komplex megelőzési program közvetítésével is.

A program alapja az USA-ban 1982-ben kidolgozott D.A.R.E. (Drug Abuse Resistance Education) program. A D.A.R.E.-t a világ számos országa bevezette, mert nemzetközi összehasonlításban igen jó eredményeket értek el a program alkalmazásával.

A D.A.D.A. ennek a programnak a magyar viszonyokra adaptált, átdolgozott változata. A D.A.D.A. mozaikszó, amelyben a betűk jelentése a következő: Dohányzás – Alkohol – Drog – AIDS. A fogalmak egymásutániséga nem véletlenszerű, a betűk sorrendje is követi a fiatalok próbálkozásait és az ezek következtében jelentkező veszélyeket. A mozaikszó sorrendiséget jelez az érintettek számarányát tekintve is. A teljes oktatási program nyolc tanéven át kíséri végig az általános iskolás tanulókat. A program lényege, hogy a megyei rendőrfőkapitányságok, illetve a helyi rendőrkapitányságok állományából a feladatot önként vállaló, kiképzett, hivatásos rendőr meghatározott tematika és tananyag szerint havonta egy alkalommal – általában osztályfőnöki óra keretében – foglakozást tart a tanulóknak.

A könyv sokrétűen mutatja be a D.A.D.A. program 15 évét, a hat magyarországi régió munkáját és elért eredményeit.

Büntetőjog és humánium. Emlékkötet Fonyó Antal halálának 25. évfordulójára. Szerk. Nagy Ferenc. Szeged. Pólay Elemér Alapítvány, 2007. 134 oldal. (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 15.) Ár nélkül.

Az alábbiakban az emlékkötet azon tanulmányait emeljük ki, amelyek a börtönügy, illetve a büntetés-végrehajtás kérdésköréhez közvetett vagy közvetlen módon kapcsolódnak.

Bató Szilvia történeti jellegű dolgozata azt elemzi, hogy a büntetésekre vonatkozó elvek hogyan jelentek meg a reformkor, az 1840-es évek hazai sajtójában.

Vókó György tanulmánya büntetési rendszerünk reformját végrehajtási szempontból vizsgálja. Az új bv. kódexszel kapcsolatban a következőket írja a szerző: „Olyan törvényre van szükség, amely a jelenleg hatályos, sokszor módosított törvényerejű rendeletnél jobban szolgálja a mai kornak megfelelő büntetési célokat, ugyanakkor épít a büntetés-végrehajtás mai is hasznosítható hagyományaira, értékeire, a korszerű európai megoldásokra.”

Juhász Zsuzsanna dolgozata a börtönegészségügy (ezen belül is főként a kábítószer-használat, a Hepatitis C és B, a TBC, illetve a HIV/AIDS) problémáival foglakozik.

Lőrincz József *Az elítéltek munkáltatásáról – illúziók nélkül* című írása Fonyó Antalnak egy 1966-os tanulmányából kiindulva a téma aktuális kérdéseit elemzi. A szerző rámutat arra a tényre, hogy napjainkban a fiatalok elítélteknek mindössze 16%-át tudjuk munkáltatni, s hogy a munkával foglalkoztatás beszűkülése kedvezőtlenül hat ki az elítéltek egész idő- és foglalkoztatási struktúrájára. „A bőségesen rendelkezésre álló szabadidő értelmes tevékenységekkel való kitöltése jelenleg a bv. szakma egyik legnagyobb gondja és felelőssége” – írja Lőrincz József.

Esély adunk. Jó gyakorlatok a felnőttképzésben. Bp. Magyar Népfőiskolai Társaság, 2008. 244 oldal. Ár nélkül.

A kötet a magyarországi felnőttképzésben tapasztalható friss innovációs törekvéseket – régiók szerint – mutatja be.

A könyvben helyet kapott a Zalai Népfőiskolai Egyesület „Viszsa a társadalomba” című képzési projektje, amely a fogvatartottak és a büntetés-végrehajtási intézetből szabadulók reszocializációját segítette elő.

Mint ismeretes: a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben megvalósult, 14 hónapig tartó projekt alapvetően a fogvatartottak személyiségfejlesztésére, konfliktuskezelő képességének javítására irányult, de a hozzátartozók gondozását is célul tűzte ki. (Ez a program valójában egy korábbi projekt folytatása volt. A két projektben összesen 149 főt vontak be, és 39 főt állítottak munkába.)

Fehér Lászlóné, a Zalai Népfőiskolai Egyesület titkára beszámolója szerint „A tréningen részt vevők önismerete javult, én-képük megerősödött, konfliktuskezelési készségük jelentősen fejlődött. Erősödött az önálló döntéshozatalra és a döntések következményeinek tudatosítására való képességük és a meghozott döntésekért való felelősségvállalásuk is.”

A projektet megvalósító konzorciumi tagok – a jó eredményekből kiindulva – azon a véleményen voltak, hogy a projekt előzetes vagy letöltő házban, kis vagy nagy intézetben, fiatalok intézetében, nevelőotthonokban egyaránt megvalósítható.

A projekt jó példája annak, hogy a megyei intézetek – amelyek adottságaikból következően kisebb eszköztárral rendelkeznek a fogvatartotti programok terén – is képesek a fogvatartottak eredményes foglalkoztatására.

Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. Bp. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2006. 237 oldal. 6 500 Ft.

Sokak számára talán meglepő: a kárhelyreállító igazságszolgáltatás intézménye nem az elmúlt évtizedekben született meg, több évszázados múltra tekint vissza a bűncselekményekre történő büntetőjogi reagálások történetében.

A kötet anyaga négy nagy fejezetből áll. Az első fejezet felvázolja a kárhelyreállító igazságszolgáltatás hazai és külföldi történetét, illetve – főként a nemzetközi szerződésen keresztül – bemutatja mai helyzetét. A második fejezet fontos fogalmi alapvetéseket tisztáz. A harmadik anyagrész a kárjótétel szerepét a tradicionális büntetőjogon belül vizsgálja. A negyedik fejezet a mediáció, illetve a közvetítői eljárás hazai és külföldi gyakorlatát állítja középpontba. A *Melléklet* tartalmazza a mediációval kapcsolatos legfontosabb Európa tanácsi ajánlás – az R (99) 19. sz. Ajánlás – teljes szövegét és a hozzá kapcsolódó *Értelmező jelentést*.

A szerző – aki a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense – könyvében részletesen elemzi a mediáció nemzetközi szintű fogalom-meghatározásait, tipologizálását, a kapcsolódó büntetőjogi elveket, továbbá a mediációs eljárás alapelveit és jogi garanciáit. Bemutatja a mediáció jogintézményének jellemzőit a bűncselekmény, valamint annak elkövetője és elszennvedője oldaláról, illetve a mediátor szemszögéből is.

A kiadvány kiváló elméleti megalapozást nyújt a resztoratív igazságszolgáltatás szélesebb körű hazai elterjesztéséhez, továbbá gyakorlati alkalmazásához.

Látens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében – „ISRD-2”. Bp. ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, OKRI. 2008. 197 oldal. Ár nélkül.

A kutatás, amely egy nemzetközi felmérés részét képezte, olyan magyarországi diákokat vizsgált – a gyermek- és fiatalkorú bűnözésről kérdezve őket –, akiknek a szocializációja még nem fejeződött be. A kutatás vezetője Kerezsi Klára volt, a felmérésben Bolyki Orsolya, Győry Csaba, Parti Katalin és Sárik Eszter vett részt.

A kiadvány nyolc fejezetben mutatja be a kutatást és annak eredményeit. A bevezető és a kutatás menetét ismertető fejezetet követően a társadalmi (a családhoz, iskolához, kortárscsoporthoz való) kötődésről, majd az erőszakos devianciákról olvashatunk. Külön fejezet foglalkozik a vagyoni elleni cselekmények, az alkohol- és kábítószer-fogyasztás, valamint az ún. számítástechnikai devianciák helyzetével. Az utolsó fejezet összefoglaló következtetéseket és javaslatokat fogalmaz meg. A *Mellékletek* a kutatás kérdőívét közli.

A könyv számos fontos megállapítást tesz a hazai fiatalok deviáns viselkedéséről, illetve arról, hogy az illető korosztály miként ítéli meg a devianciákat. A kriminológiai kutatás kimutatta, hogy a fiatalok számára elfogadott az erőszakos viselkedés: jelentős részük úgy gondolja, hogy az erőszak hozzátartozik az élethez, az érvényesülésnek valamiféle szükséges eszköze. Sok megkérdezett fiatal úgy látja, hogy az erőszak valamiféle szórakozás is egyben.

A kötetből kirajzolódó, kedvezőnek egyáltalán nem mondható képet tovább rontja, hogy a kutatás nem tudta felmérni az iskolába nem járó fiatalok látens devianciáit, pedig körükben a kriminalitás feltehetően még gyakoribb.

Rendvédelmi Füzetek 2008/1. szám. Bp. Rendőrtiszti Főiskola, 2008. 172 oldal. Ár nélkül.

A Rendvédelmi Füzetek – a Magyar Rendészet mellett – a Rendőrtiszti főiskola olyan kiadványa, amely lehetőséget biztosít azoknak a szerzőknek, akik a rendészettudomány, illetve a rendészeti felsőoktatás valamely területén dolgozva publikálni kívánják eredményeiket, tapasztalataikat.

A rendészettudomány folyamatos önállósulása, akadémiai tudományterületté minősítése, valamint a Rendőrtiszti Főiskola oktatóinak tudományos érdeklődése az elmúlt évek során egyre több igényes publikációt eredményezett, amelyek egy jelentős része a Rendvédelmi Füzetekben látott napvilágot.

A Rendvédelmi Füzetek kiadása 2007-ben – technikai okokból – megszakadt; utolsónak a 2007/2. lapszám jelent meg. A Rendőrtiszti Főiskola vezetése időközben újra megteremtette a sorozat kiadásának feltételeit, így a kiadvány – a szerkesztő, Valcsicsák Imre reményei szerint – a jövőben folyamatos megjelenésre számíthat.

Jelen kötet nem tartalmaz a büntetés-végrehajtás tevékenységével összefüggő tanulmányt, azonban néhány témára érdemes felhívni a figyelmet. Liszkayné Nagy Éva Katalin és Nagy Pálma Adrienn dolgozata a menedékjog történetét mutatja be. Finszter Géza *A nemzetközi rendőrségi együttműködés kútfői az Európai Unióban* című tanulmánya azt vizsgálja, hogy az uniós országok közötti rendőrségi együttműködés mennyiben tekinthető integrációnak, s mely lépések szükségesek az integráció erősítéséhez. Molnár Ákos írása a határellenőrzés és a bűnmegelőzés összefüggéseit tárgyalja, míg Lipics László tanulmánya a *Schengeni Egyezmények* nyomán kialakított magyar-osztrák közös járőr-szolgálat tapasztalait elemzi.

Tóth Zoltán: Életem története. Bp. A szerző kiadása. 2008. 167 oldal. Ár nélkül.

Több életrajzi visszaemlékezés publikálásával a háta mögött fogott hozzá a szerző élete történetének megírásához. Dr. Tóth Zoltán ny. bv. alezredes – Zoli bácsi – 66 évvel ezelőtt kezdte meg a büntetés-végrehajtásnál négy évtizeden át tartó szolgálatát. (Mint ismeretes: a Börtönügyi Szemle 2008. évi 3. számának Ajánlója ismertette a szerző *Szilánkok* című, kéziratos visszaemlékezését, illetve életútját.)

Jelen kötet a jászárokszállási gyermek- és ifjúkor emlékeit idézi fel elsőként, majd a fogházdíjnoki évek történeteit olvashatjuk. (A szerző 1943-ban – 20 évesen – a Budapesti Magyar Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház díjnokaként kezdett dolgozni.) Ebben a könyvben csak kevés szó esik a háborúról és a hadifogságról. (Zoli bácsit 1944 novemberében behívták katonának, 1945 tavaszán fogságba esett, majd 40 hónapon át hadifogolyként élt, dolgozott a Szovjetunióban.) Ellenben a Fővárosi Bv. Intézetnél 1948-tól 1951-ig töltött négy év viszonylag nagy teret kap a visszaemlékezésben. *A változatosság nem mindig gyönyörködtet* című fejezet Zoli bácsi „országjárásának” (ugyanis többször áthelyezték) történetét idézi fel. A *Revizori évek* fejezet a BVOP-n – először pénzügyi ellenőrként, majd középvezetőként – töltött évtizedek szubjektív krónikája.

A szép kiállítású, helyenként színes képekkel illusztrált kiadvány jól adja vissza Tóth Zoltán történetmesélő tehetségét, humorát s – nem utolsósorban – szakmai elkötelezettségét.

*(A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára
legújabb szerzeményeiből)*

CONTENTS

		STUDIES
1	Orsolya Czenczer:	Foreign samples – home tasks in juvenile prison service
11	Mónika Biró:	Examination of stress and burnout within the staff of prison service
31	László Frigyer:	Regulation of the training and further education of service dogs and its leaders, the necessary directions of development at prison service
45	Gyöngyi Pregun-Puskás:	Treatment of sexual offenders
		WORKSHOP
57	Ervin Huller:	Usage of tranquillizers by inmates in the aspect of psychiatrist
65	Albert Antal – Bálint Benke:	Opportunities of medical treatment in prisons against drug-addiction
69	Tibor Makai:	Operation of drug-prevention quarter in Budapest Strict and Medium regime Prison
77	Szabolcs Szitka:	Workshop methods in the strategy of treating juvenile offenders: socio dramatic puppet therapy
81	Erzsébet Vörös:	Special preparing trainings for release
87	Judit Makk-Schneider:	The reform of probation service
		PAST
95	József Estók:	Gallery portrait about Hungarian Prison Affairs: Boldizsár Horváth (1822 – 1898)
		OUTLOOK
99	Klára Király:	News from prison world
		IN BRIEF
107		Calendar of Events
		BOOK SHELF
115	Borbála Gyöngyi Jójárt:	About the book of György Vókó 'The right of penal law'
118	Ferenc István Deák:	Reference

I N H A L T

		STUDIE
1	Orsolya Czenczer:	Ausländische Muster – einheimische Angelegenheiten zu tun in der Beziehung des Justizvollzuges der Jugendlichen
11	Mónika Biró:	Prüfung des Stress' und der Krankheit unter den Mitarbeitern des Justizvollzuges
31	László Frigyer:	Regulierung der Bildung und Weiterbildung der Diensthunde und dessen Führer, die notwendigen Richtungen der Entwicklung im Justizvollzug
45	Gyöngyi Pregun-Puskás:	Die Behandlung der Sexualstraftäter
		WERKSTATT
57	Ervin Huller:	Beruhigungsmittelgebrauch der Gefangengehaltenen aus der Sicht des Psychologen
65	Albert Antal – Bálint Benke:	Die Möglichkeit der Kurierung wegen Rauschmittelabhängigkeit im Gefängnis
69	Tibor Makai:	Der Betrieb des Reviers der Rauschmittelprävention der Strafanstalt und Gefängnis von Budapest
77	Szabolcs Szitka:	Workshoptherapie in der Behandlungsstrategie der jugendlichen Festgehaltenen: sozialdramatische Puppentherapie
81	Erzsébet Vörös:	Spezielles, auf die Freilassung eingerichtetes Training
87	Judit Makk-Schneider:	Die Reform der Patroneninspektion
		VERGANGENHEIT
95	József Estók:	Die Galerieportrait der ungarischen Gefängnisgeschichte: Boldizsár Horváth (1822-1898)
		AUSBlick
99	Klára Király:	Nachrichten aus der Gefängniswelt
		IN KÜRZE
107		Kalender
		BÜCHERREGAL
115	Borbála Gyöngyi Jójárt:	Über das Buch namens „Das Recht des Justizvollzuges“ von György Vókó
118	Ferenc István Deák:	Die Empfehlung